Bütün Eserleri 28
İnceleme - Araştırma 2

HAZIRLAYAN

İSKENDER PALA

Yusuf Nâbî

Hayriyye

kapı

Hayriyye

Yusuf Nâbî

Hazırlayan
İskender Pala

10,20

İSKENDER PALA

BİNGÖL İL HALK KÜTÜPHANESİ

1958, Uşak doğumlu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ni bitirdi (1979). Divan edebiyatı dalında doktor (1983), doçent (1993) ve profesör (1998) oldu. Edebiyat araştırmacısı olarak çeşitli ansiklopedi ve dergilerde bilimsel ve edebî makaleler yayınladı. Ortaokul ve liseler için ders kitapları yazdı. Türk Silahlı Kuvvetleri'nde çalıştığı yıllarda Osmanlı deniz tarihiyle ilgili araştırmalarda bulundu ve bir kısmını kitaplaştırdı. Özellikle, divan edebiyatı sahasındaki çalışmalarıyla dikkat çekti. Divan edebiyatının halk kitlelerince anlaşılabilmesi için klâsik şiirden ilham alan makaleler, denemeler, hikâyeler ve gazete yazıları yazdı. Düzenlediği divan edebiyatı seminerleri ve konferansları, kalabalık dinleyici kitleleri tarafından takip edildi.

813
PAL
2005

"Divan Şiirini Sevdiren Adam" olarak tanınan İskender Pala, Türkiye Yazarlar Birliği Dil Ödülü'nü (1989), AKDTYK Türk Dil Kurumu Ödülü'nü (1990), Türkiye Yazarlar Birliği İnceleme Ödülü'nü (1996), Kayseri Aydınlar Ocağı Yılın Fikir Adamı Ödülü'nü (2001) aldı. Hemşehrileri tarafından "Uşak Halk Kahramanı" seçildi. *Babil'de Ölüm İstanbul'da Aşk* adlı romanı Türk Eğitim-Sen, Türkiye Yazarlar Birliği, Polis Akademisi ve Emniyet Teşkilatı ile değişik öğretim kurumlarınca yılın romanı (2003) seçildi. Hâlen, İstanbul Kültür Üniversitesi öğretim üyesidir.

www. iskenderpala.net

Para
600,

Kapı Yayınları 38
İskender Pala Bütün Eserleri 28

Hayriyye - Yusuf Nâbî
Hazırlayan: İskender Pala

1. Basım : 1989, Bedir Yayınevi
2. Basım : 2003, L&M Yayınları
3. Basım : Şubat 2005, Kapı Yayınları

ISBN : 975-8950-34-7

Yayın Yönetmeni : Cahit Akın
Kapak Tasarımı : Utku Lomlu
Dizgi : Bahar Kuru

© 1989, İskender Pala
© 2004; bu kitabın yayın hakları Kapı Yayınları'na aittir.

Kapı Yayınları
Ticarethane Sokak No: 53 Cağaloğlu / İstanbul
Tel: (212) 513 3420-21 Faks: (212) 512 3376
e-posta: bilgi@kapiyayinlari.com
www.kapiyayinlari.com

Baskı ve Cilt
Melisa Matbaacılık
Çiftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa / İstanbul
Tel: (212) 674 9723 Fax: (212) 674 9729

Genel Dağıtım
Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.
Ticarethane Sokak No: 53 Cağaloğlu / İstanbul
Tel: (212) 511 5303 Faks: (212) 519 3300

Kapı Yayınları, Alfa Yayın Grubu'nun tescilli markasıdır.

İÇİNDEKİLER

1 Nâbî ve Eserleri

10 **Mukaddime**
Giriş

24 **Matlab-ı mücmel-i ahvâl-i peder**
Babanın başından geçenlerin özeti bahsi

28 **Sebeb-i nazm-ı nasîhat-nâme**
Öğüt kitabının yazılış sebebi

32 **Nazm-ı icmâl-i şurûti'l-islâm**
İslâmın şartlarını topluca anlatan şiir

36 **Evvel-i lazıme-i dîn-i mübîn**
Kutlu dinin emirlerinin ilki olan şahadet

38 **Matlab-ı mâ-hasal-ı fazl-ı salât**
Namazın faziletini anlatan bahistir

42 **Der-beyân-ı şeref-i şehr-i sıyâm**
Oruç ayının yüceliği hakkındadır

46 **Matlab-ı hacc u tavâf u arafât**
Hac, tavaf ve arafat hakkındadır

56 **Matlab-ı fazl-ı zekât ve sadâkat**
Zekât ve sadakanın fazileti bahsi

68 **Matlab-ı dâniş-i enva'-ı ulûm**
Çeşitli ilimleri öğrenme bahsi

76 **Matlab-ı ma'rifet-i rabbânî**
İlâhî bilgiler bahsi

84 **Der-beyan-ı şeref-i İstanbul**
İstanbul'un şeref ve yüceliğini açıklar

98 **Matlab-ı lâzıme-i hüsn ü cemâl**
Şekil ve yüzce güzelliğin gerekliliği bahsi

106 **Matlab-ı kâide-i istiğnâ**
Tok gözlülük yolunu tutma bahsi

112 **Der-beyân-ı sıfat-ı hezl ü mizâh**
Yergi ve güldürünün vasıfları hakkındadır

116 **Der-beyân-ı şeref-i lûtf u kerem**
Lütuf ve keremin (iyi muamele ve cömertlik) şerefi hakkındadır

120 **Der-beyân-ı şeref-i hulk-i hasen**
Güzel huyun şerefi hakkındadır

134 **Neyh-i etvâr-ı nifak u tezvîr**
Müzevirlik ve bozgunculuk durumlarının istenmeyişi (terk edilmesi)

138 **Nehy-i âlûdegî-i neml ü nücûm**
Remilcilik ve müneccimlikle uğraşmanın terki

142 **Nehy-i âlâyiş-i câm-ı işret**
İçki âlemlerine bulaşmanın terki

148 **Nehy-i âlâyiş-i zîb-i sûret**
Yüzü süsleme pisliğinden vazgeçme bahsi

156 **Nehy-i a'yânî vü zulm-i fukarâ**
İdareci olmanın ve fakirlere zulüm etmenin terki

172 **Nehy-i âlûdegî-i kizb ü nifâk**
Yalan ve ikiyüzlülüğe bulaşmanın terki

188 **Der-beyân-ı ferah-ı fasl-ı bahâr**
Bahar mevsiminin iç açıcılığı hakkındadır

196 **Matlab-ı hüsn-i kelâm-ı mevzûn**
Vezinli sözün (şiirin) güzelliği bahsi

208 **Der-beyân-ı şeref-i sabr u şekîb**
Sabır ve sabırlılığın şerefini açıklar

214 **Matlab-ı mezra'-ı keşt ü hırmen**
Harmancılık ve ekip biçme bahsi

222 **Matlab-ı dağdağa-i pâşâyî**
Paşalık sevdası (gürültü patırtı) bahsi

242 **Matlab-ı nehy-i kazâ vü kısmet**
Kadılık ve taksimden kaçınma bahsi

252 **Nehy-i bâzîçe-i nerd ü şatranç**
Tavla ve satranç oynamaktan uzak durma

262 **Matlab-ı hâcegî-i dîvânî**
Divan efendiliği (memurluk/kâtiplik) bahsi

272 **Nehy-i âmîziş-i kayd-ı iksîr**
İksir düşüncesiyle geçinmekten geri durmak bahsi

288 **Der-beyân-ı zarar-ı nakl-i kelâm**
Lâf taşımanın zararlarını açıklar

296 **Mebhas-i lâzıme-i hikmet ü tıb**
Hikmet ve tıbbın gerekliliği bahsi

306 **Mebhas-i lâzıme-i hayr-duâ**
Hayır duanın gerekliliği bahsi

CONSEILS

DE NABI EFENDI

A SON FILS ABOUL KHAIR,

PUBLIÉS EN TURC
AVEC LA TRADUCTION FRANÇAISE ET DES NOTES

PAR M. PAVET DE COURTEILLE,

MEMBRE DE LA SOCIÉTÉ IMPÉRIAL DE FRANCE.

PARIS.

IMPRIMÉ PAR AUTORISATION DE L'EMPEREUR

A L'IMPRIMERIE IMPÉRIALE.

M DCCC LVII.

Pavet de Courteille'in Hayriyye tercümesinin iç kapak sahifesi.
(İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi'nde
bir nüshası bulunmaktadır.)

NÂBÎ VE ESERLERİ

Asıl adı Yusuf olan Nâbî, 1642 yılında Urfa'da* doğmuştur. Urfa'nın köklü ailelerinden olan Hacı Gaffarzadelere mensuptur. Ailesinin oldukça kültürlü ve asil olduğunu kendisi söyler (bkz. beyit: 82). Yusuf Nâbî Efendi'nin çocukluk ve gençlik dönemleri hakkında kaynaklarda fazla bilgi yoktur. Ailesinin durumu yanında, yardım ve teşviklerini de göz önüne alırsak şairin, bu yıllarını ilim tahsili ile geçirmiş olması ihtimali kuvvetlenir. Onun pek küçükten Urfa'da arzuhâlciliğe başladığı ve yirmi beş yaşlarına kadar epey tanındığı rivayeti hâlâ Urfalılar'ın dillerindedir. Ayrıca Yakup Halife adlı bir Kadirî şeyhine intisap etmiş olduğu rivayeti de hâlâ konuşulur. Yirmi beş yaşları civarında İstanbul'a gelen Yusuf Nâbî, burada Musahip Mustafa Paşa'nın maiyetine girmiş ve Paşa'nın sevdikleri arasına ka-

* Eserin hazırlanması bittiği sırada Urfa'nın adı "Şanlıurfa" olarak değiştirilmiştir.

tılmıştır. Onun ilk ikbal yıldızının bu vesile ile doğmuş olduğu söylenebilir.

Nâbî bu yıllarda sıkı sıkıya şiire bağlanmıştı. Avcı Sultan Mehmet zamanından itibaren şair, sanatkâr ve insan olarak Paşa'nın gözdesidir ve onun divan kâtipliğini yapar. Bu vazifedeyken paşasıyla birlikte Lehistan Seferi'nde bulunan Nâbî, Kamaniçe Kalesi'nin fethine söylediği tarih beyti ile hükümdar Sultan IV. Mehmet'in takdir ve iltifatına nail olmuştur. Yine bu yıllardır ki, İstanbul'un sanat ve edebiyat çevrelerinde Nâbî adı duyulmaya başlar. Musahip Paşa'nın tavsiyesi üzerine *Fetihname-i Kamaniçe* adlı eseri kaleme alan genç şairimiz artık ustalaşmış ve sarayın müdavimleri arasına girmiştir. Bundan böyle doğan şehzadelere tarihleri o düşürecek, evlilik merasimleri için surnameleri o yazacak ve devlet büyükleri için kasideleri o kaleme alıp iltifatlara ve ihsanlara erecektir.

Şair bu sırada yine padişahın izin ve fermanı ile hacca gidip gelmiştir. Hac dönüşü Musahip Paşa'nın kethüdalığına terfi ettirilen Nâbî, *Tuhfetü'l-Harameyn* adlı seyahat eserini de IV. İbrahim'e sunmuştur. Artık hayatın içinden ses vermeye başlayan Nâbî'nin, şiiri ve üstatlığı bu dönemlerden sonra parlar. Şair daha sonraki yıllarda bütün bunları hatırlayacak ve ölümsüz eseri *Hayriyye*'sini yazarken bunlardan aldığı dersleri kayda geçecektir.

Nâbî yaşlanmaya başlayınca kethüdalıktan kendi isteği ile istifa eder. Bundan kısa bir müddet sonra da en büyük hami ve velinimeti Musahip Paşa vefat etmiştir. Bunun üzerine Nâbî Efendi de yirmi beş yıl sürecek olan bir ikamet için Halep'e hicret eder.

Onun Halep'te bulunduğu yıllar, sanatı için oldukça verimli geçmiş, divanının tamamlanması yanında, meşhur eserlerini de burada kaleme almıştır. Şair bu dönemde İstanbul ve saray ile –mektuplaşmak dışında– alâkayı kesmiştir. Durmadan

okumakta ve yazmaktadır. Denebilir ki Halep, Nâbî için edebî bir uzlet köşesi olmuştur.

Şairimiz elli yaşından sonra iki evlât sahibi olur. Bunlar Ebü'l-hayr Mehmet ve Mehmet Emin Efendiler'dir. Bu çocuklar onu âdeta gençleştirmiş ve sanatına dinçlik getirmiştir. Oldukça rahat bir hayat sürmekte ve huzur içinde yaşayıp gitmekte olan şair, bu yıllarında eski dostlarıyla haberleşiyor ve onlarla olan dostluk bağlarını koparmıyordu. Bunlardan biri de Baltacı Mehmet Paşa'dır. Hatta Nâbî Efendi Halep'te bulunduğu yılların sonlarına doğru Baltacı Mehmet Paşa, vali olarak Halep'e gönderilir. O yıllarda şaire bir hayli yardımda da bulunan Paşa, sadrazam olarak İstanbul'a dönerken onu da beraberine alıp getirdi (1710). Şair İstanbul'da sevgi ve hürmetle karşılandı. Devrin, sayıları yüzleri aşan şairleri onun nazarına ilişmek için âdeta yarış ediyorlardı. Artık ünü Osmanlı sınırlarını zorlayan Nâbî, bu yaşında bile -ki yaşı yetmişi geçmiştir- hâlâ dinç bir devlet adamı ve kalemi hikmet sözleriyle dolu bir şairdir. 17. asrın ikinci yarısını ve 18. asrın başlarını şöhreti ile dolduran bu ünlü şair, nihayet 1712 yılında yetmiş iki yaşında olduğu hâlde İstanbul'da vefat etti. Ermiş bir Müslüman ve divan edebiyatımızın en usta toplumcu şairi sayılan Nâbî'nin ölümüne birçok kişi tarih düşürmüştür. "Nâbî be-huzûr âmed"; "Gitti Nâbî Efendi cennete dek" ve "Zelîhâ-yı cihândan çekdi dâmen Yûsuf-ı Nâbî" sözleri bunlar arasında hatırlanabilir. Mezarı Karacaahmet'te Miskinler Kabristanı'ndadır.

Edebî Şahsiyeti

Nâbî, her şeyden önce bir fikir adamıdır. Bu özelliğinden dolayı da diğer divan şairleri gibi fikri, söz sanatı ile süslemeden doğrudan söylemek yolunu, çoğu zaman sanat kaygısına tercih etmiştir. Onun bu didaktik yolu, daha devrinden itibaren "Nâbî

Mektebi" adını alıp birçok şair tarafından taklit edilmiştir. Nâbî'deki yenilik, bir bakıma sade ve süssüz yazmış olmasıdır. O, –zaman zaman sapmaları olsa da– "Dîvân-ı gazel, nüsha-i kâmûs değildir," diyen adamdır. İran edebiyatının Saib ile yaşadığını biz Nâbî ile yaşamışızdır. Her ne kadar Nâbî'den evvel Ruhî'nin, aynı yolu denediği gerçeği yabana atılamazsa da Nâbî'nin çizgisi daha tesirli ve köklü olmuştur. Her şair, çoğu zaman devrini terennüm eder. Bu açıdan Nâbî incelenmesi gereken bir şahsiyettir.

Nâbî, önce düşünür. Mesele müşkil ise bir çıkar yol arar ve çoğunlukla bu çıkar yolu da bulur. Bazen bunu halka söyler ve tavsiye ederek eserlerini zenginleştirir. Beyitleri zaman zaman rindane ve sufiyane, zaman zaman da hakimanedir. Lâkin daima görmüş geçirmiştir ve bir darbımesel mesabesinde meşhur-ı cihan olmaktadır. Şunu hemen söylemek gerekir ki Nâbî, devrin ihtiyacına göre eser vermiş ve eserlerinde zamanının duyuş, düşünüş ve yaşayışını mükemmeliyetle aksettirmiştir. Yani o, âlimlik ve olgunluk sıfatlarının gereklerini hakkıyla yerine getiriyordu. Dindar, temiz kalpli ve faziletli bir insan olarak halkın gözünde âdeta ermiş mertebesine çıkmıştır.

Nâbî, divan edebiyatı şairleri içinde eğitime fazlaca önem veren aydın bir insandır. Eserleri –bilhassa elinizdeki eseri– devrin pedagojik görüşlerini tamamen önümüze serer. O, aydın zümre kadar avama da hitap eden ve bunları da büyüleyip etkisi altına alan koca bir şair, bir sultânu'ş-şuarâdır. Türk edebiyatında hikmetli ve öğretici şiir üstadı olan Nâbî, kendisinden sonraki birçok şair ve edibe ideal olmuştur. Sabit, Seyyit Vehbî, Koca Ragıp Paşa, Ziya Paşa, Recaizade ve Muallim Naci bunlardandır.

Nâbî Türkçeyi çok güzel kullanabilen, Arapça ve Farsçayı bu dillerde şiir söyleyecek kadar bilen bir şairdir. Buna rağmen sade şiiri tercih etmiştir. Ziya Paşa *Harabat*'ında:

İstanbul iken makarr-ı irfân
İstanbul iken metâf-ı büldân

Yaptı iki taşralı bu hâli
Vanlı biri biri Ruhalı

Yani biri Nef'î-i sühanver
Hem digeri Nâbî-i muammer

Bunlardır eden lisânı tevsî'
Bunlardan eden beyânı tenvî'

derken haksız sayılmaz.

Eserleri

Nâbî'nin altı tanesi manzum olmak üzere on eseri vardır. Bunları sırasıyla görelim:

Divân: Eski edebiyatımızın oldukça hacimli divanlarından biridir. İki baskısı olan eser, Halep Valisi Silâhtar İbrahim Paşa'nın delâletiyle tertiplenmiştir.

Divânçe: Farsça olarak yazdığı şiirlerin toplandığı bu eseri, Nâbî'nin usta İran şairlerine ve Farsça yazan Türk şairlere yaptığı tahmisler oluşturur. Basma divanda 39 sahifelik bir yer tutar.

Tercüme-i Hadis-i Erbaîn: Molla Camî'nin *Kırk Hadis*'inin Türkçeye tercümesi olan bu eser, Türkçe kırk hadislerin başarılı örneklerindendir. Eser, kırk adet hadisin manzum tercümesidir. Şair yaptığı tercümede oldukça serbest davranmış ve didaktik bir gaye gütmüştür.

Hayriyye: Üzerinde çalıştığımız bu eser, *Hayriyye-i Nâbî* adıyla şöhret bulmuş hikmet dolu öğretici bir kitap olup Türk-İslâm felsefesinin ana hatlarını verir. Hemen bütün divan edebiyatımızın en önemli eserlerinden biri sayılan *Hayriyye,* mesnevî tar-

zında ve aruzun "Feilâtün Feilâtün Feilün" kalıbıyla kaleme alınmıştır. Eser, adeta *Kutadgu Bilig*'i andıran bir öğüt kitabıdır. Şairimize asıl şöhretini bu eseri sağlamıştır. Gerçekten de *Hayriyye*, ölümsüz bir öğüt kitabıdır. Nâbî'nin, oğlu Ebü'l-Hayr Mehmet Çelebi adına yazdığı eser, devri için olduğu kadar günümüz ve her dönem için geçerli olabilecek öğütlerle doludur. Tarihî bir vesika oluşu ve devrinin iç yüzü ile sosyal hayatını yansıtması açısından da önemli olan *Hayriyye*, daha yazıldığı günden itibaren pek beğenilmiş ve tabiri caizse, su gibi okunmuştur. Eserin hususî ellerde ve kütüphanelerde yüzlerce yazma nüshası vardır.

Seyyit Vehbî bu esere nazire olarak oğlu Lutfullah Çelebi için *Lütfiye-i Vehbî*'yi kaleme almıştır. Bu eserde Nâbî'nin tesiri pek açıkça görülebilir. Ziya Paşa, *Hayriyye* için *Harabat*'ında:

San'at ile eylemiştir ol pîr
Asrındaki hâl-i mülki tasvîr
Zülm-i vüzerâyı söylemiştir
Hâl-i fukarâyı söylemiştir

der. Hakikaten şair kim olursa olsun, kime ait olursa olsun, kötülüğe daima karşı ve insanlara bir hayat felsefesi vermeye çalışır. O, yaşanılan hayatı güzelleştirme çabasındadır. Eser eski harflerle birçok kereler basılmıştır. Ayrıca 1857 yılında Pavet de Courteille tarafından Fransızca'ya çevrilip *Conseils de Nâbî Efendi* adıyla Fransızca-Osmanlıca olarak basılmıştır.

Hayrâbâd: Nâbî'nin ikinci mesnevîsi budur. Bir aşk macerası olan eser, iyi bir hikâyecilik sanatı ve tekniğiyle işlenmiş merak ve alâka uyandıran bir kitaptır. İran şairi Şeyh Feridüddin-i Attâr'ın *İlâhîname*'sinde kısaca anlatılan bir olayı şairimiz âdeta romanlaştırmıştır. Yer yer masal anlatımıyla devam eden bu eser, açık ve sade bir Türkçe ile söylenmiştir. *Hayrâbâd, Hayriyye* kadar önemli olmasa da gerçekten dikkate değer bir eserdir.

Surnâme: 1675 tarihinde Edirne'de yapılan şehzadelerin sünnet düğününü konu alan bu manzum eserin asıl adı *Vekâyi-i Hitân-ı Şehzâdegân-ı Sultân Mehemmed Hân*'dır. IV. Mehmet'e sunulan bu eser de oldukça dikkate şayandır.

Şairin mensur eserlerine gelince:

Fatihnâme-i Kamaniçe: *Tarih-i Kamaniçe* adıyla basılan esere *azaname* de denir. 1671'de Lehistan'a yapılan seferi anlatan ve şairin ilk eseri olan *Gazaname*'de, yer yer manzum parçalara da rastlanır.

Tuhfetü'l-Harameyn: Nâbî'nin hac yolculuğunu anlatan bir seyahatnamedir. Hac dönüşünün beşinci yılında kaleme alınan esere şair, yer yer manzum parçalar da serpiştirerek ilgi çekicilik ve sıkılmadan okunma özelliği kazandırmıştır. Eser, 1846 yılında İstanbul'da basılmıştır.

Zeyl-i Siyer-i Veysî: Nâbî'nin çağdaşı olan nesir üstadı Veysî'nin, Bedir Gazası'na dek Peygamberimiz'in hayatını anlatan eserinin devamıdır. Nâbî, Bedir Gazası'ndan Mekke'nin fethine kadar olan Asr-ı Saadet dilimini tahkiye etmiştir. Şair bu eserinde süslü ve sanatlı bir dil kullanarak konuya gereken itinayı göstermiştir.

Münşeat: Nâbî'nin secili nesrine örnek olan bu eser, onun hususî ve resmî mektuplarını ihtiva eder. 17. asrın sosyal hayatından izler taşıyan esere henüz el atılmış değildir. Nüshalarına çok rastlanan bu eserinde de şair oldukça başarılıdır.

* * *

Yayına hazırladığımız eserin iyi anlaşılmasında faydası olsun diye eserin yazıldığı dönemin tarihini, siyasî ve içtimaî açıdan kısaca tasvir etmek yerinde olacaktır:

17. asrın ikinci yarısı ve 18. asrın ilk yılları, Devlet-i Âliyye'de inhitatın başlangıç yıllarıdır. IV. Murat'tan sonra (1640) devletin durumu iyiden iyiye bozulmaya yüz tutmuştu. Vali-

de sultanlar devletin idaresinde etkili olmaya başlamışlardı. Yeniçeriler sık sık baş kaldırıyor, kazan deviriyordu. İstanbul halkı ise daima mustarip ve bozulan yeniçerilerden şikâyetçidir. Devlet adamlarındaki -birkaç istisna dışında- kalite düşüklüğü de ayrı bir dert. Bu dönemde sultanlar, bilginler ve vezirler hemen hemen kendi âlemlerine dalmış durumdadırlar. Bunun tabiî sonucu olarak savaşlar genellikle mağlûbiyetle sonuçlanır. Padişahlar saltanatlarından emin olamamaktadırlar. Bu yıllarda hüküm süren padişahlar ya kısa zamanda hal'edilirler ya da sultanlık süreleri pek kısa geçer. I. İbrahim ile IV. Murat zorla tahttan indirilmiş; II. Süleyman ile II. Ahmet ise birer mevsim gibi, hemen dörder sene saltanat sürmüşlerdir. Bu durumun kötü sonucu olarak yapılan her iyi iş akamete uğramış ve tamamlanamadan silinmiştir. Yine II. Mustafa ile II. Ahmet de selefleri gibi haledilerek saltanata veda etmek zorunda kalmışlardır. Vüzera tabakasında durum, daha da acı bir çehreye bürünür. Bunların birçoğu kısa müddetler zarfında azledilir, birçoğu sürgüne gönderilir ve hatta sürgün yerine varmadan boğdurulurlar. Halk arasında gasp, yağma vs. alçakça hareketler almış yürümüştür. Her gün bir diğer günü, kötülükçe geride bırakmaktadır. Vatandaş da bunlara alışmış, günlük hayatın bir parçası hâline gelen bu hareketlere kendini hazırlamış ve korunma çarelerine girişmiştir. Yine bu yıllarda gece sokağa çıkmak tehlikeden de büyük tehlikedir.

Başkent bu durumdayken Anadolu da içten içe kaynamaktadır. Celâlî isyanları hâlâ kurutulamamıştır. Halk bıkkın ve bîzardır. Manzara tıpkı 13. asır Anadolu'sunu andırır. Moğol istilâsı önündeki Anadolu ve Selçuklu devleti neyse, cihan devleti Osmanlı'nın durumu şimdi aynıdır. Devlet, içte zorbalar ve asilerle; dışta ise zorlu düşmanlarla mücadele vermek zorundadır.

Bütün bu işler olup biterken iyi yolda atılmış birkaç adım da yok değildir. Ama köklü ve sürekli olmayan bu teşebbüsler de zamanla eriyip gitmiştir.

Hayriyye, böyle bir dönemde kaleme alınmıştır. Eseri okurken bu umumî manzaranın tesiri daima hissedilir.

Mukaddime

1. *Hamd ol Allah-ı azîmü'ş-şâna*
   Mübdi-i dâire-i imkâna

2. *Ki idüp hâme-i sun'ı tedbîr*
   Nüsha-i âlemi itdi tahrîr

3. *Rahmet-i âm-ı Hudâvend-i kerîm*
   İtdi âlemlere feyzin ta'mîm

4. *Cünbüş-i lûtfa gelüp hâme-i cûd*
   Çekdi levh-i âdeme nakş-ı vücûd

5. *Bâz olup dahme-i düşvâr-ı âdem*
   Oldı meftûh-ı tılısm-ı âlem

6. *İtdi mîzân-be-kef-i bûd u nebûd*
   Âdemi seng-i terâzû-yı vücûd

7. *Olıcak rûy-ı vücûd âyine-tâb*
   Oldı mir'ât-ı âdem sûret-yâb

8. *Ref' idüp ebhıre-i nâr-ı âdem*
   Perdeden çıktı Sevâd-ı a'zam

Giriş

1. Olabilirlik (yaratılış) dairesini[1] ortaya koyan o şanı yüce Allah'a hamdolsun.

2. Ki O, yaratıcı kalemi ortaya çıkarıp "âlem" denen bu kitabı yazdı.

3. Kerem sahibi olan o Allah, rahmetiyle feyzini bütün âlemlere umumileştirdi.[2]

4. Allah'ın cömertlik kalemi lütufla harekete gelip yokluk sathına vücut (insan) resmini çizdi.

5. Yokluğun zorlu mezarı açıldı[3] ve bu hâl, dünyanın tılsımını birden çözüverdi.

6. Ayrıca var ile yokun terazisini eline alıp yokluğu vücut (varlık) terazisinin bir kefesine ağırlık (tartı) eyledi.

7. Varlığın yüzü ayna gibi parlayıverince (ortaya çıkınca), yokluk aynasında şekiller ve yüzler görünmeye başladı.

8. Yokluk ateşinin buğuları dağılınca da o perdenin altından Mekke (veya âlem) kendini gösterdi.

---

1 Bu beyitte geçen "dâire-i imkân" tabirinden maksat insanın yaratılışıdır. Bilindiği gibi insanın aslı topraktır. Topraktan bitkilere geçen öz, hayvanların ve insanların bitkileri yemeleri ile -zira insan hayvanî ve nebatî besinlerle gıdalanır- insana geçer. Sonra nutfe olarak erkekten kadına aktarılıp kadın rahminde önce su, sonra kan, sonra da et ve kemik olarak doğar, büyür, gelişir, gençlik ve ihtiyarlık dönemlerini yaşar ve nihayet ölüp toprağa karışır. İşte olabilirlik çemberi bu devir hâlidir.

2 Allah, Rahman (dünyada herkese acıyan) ve Rahim (ahirette yalnızca Müslüman olanlara acıyan)'dir. Dolayısıyla onun feyzi, dünya ve ahireti şamil olduğu gibi, kâfir-Müslüman ayrımı yapılmaksızın bütün insanları da içine alır.

3 Beyitte geçen yokluk mezarının açılması Allah'ın "kün (ol)" emri ile âlemleri yaratmasından kinayedir.

9. *Döşenüp âleme kâlîçe-i hâk*
Üstine döndi Kıbâb-ı eflâk

10. *Oldı gerdûn ile bu çâr fusûl*
Kâse-i çâr-gil-i bezm-i kabûl

11. *Ümmehâtı idüp âbâ' ile cem'*
Arada yandı mahabbetden şem'

12. *Tâ mevâlîd-i selâs oldı ıyân*
Ma'deniyyât u nebât u hayvân

13. *Yürüdi kâfile-i lûtfu kerem*
Çıkdı âlem akabinden âdem

14. *Eyledi mertebe-i insânı*
Gâyet-i mertebe-i hayvânî

15. *Oldı bu sûret-i tînî-i tahûr*
Ekmel ü eşref-i envâ'-ı zuhûr

16. *Kurılup süllem-i tertîb-i hikem*
Çıkdı tâ sadr-ı vücûda âdem

17. *Âb u gilde idicek ilm zuhûr*
Secdeye oldı melâik me'mûr

9. Âleme toprağın küçük halısı döşenip feleğin[4] kubbeleri onun üstüne dönmeye başladı.

10. Dört unsur[5] dönerek ilâhî bezmin çanak fırınında bir kâse hâline geldi.

11. Sonra annelerle babaları bir araya getirip aralarında sevgi mumunu yaktı.[6]

12. Ne zaman ki mevâlîd-i selâse denilen madenler, bitkiler ve hayvanlar ortaya çıktı, (işte o zaman...)

13. ... Lütuf ve kerem kafilesi yürüdü ve önce âlem, sonra da insan meydana geldi.

14. O lütuf ve kerem, insanın mertebesini hayvan mertebelerinin üstündeki en son mertebe eyledi.[7]

15. Tertemiz topraktan yaratılanların içinde insan, en mükemmel ve en şerefli duruma geldi.

16. (Yani) yaratılıştaki hikmet merdiveni kuruldu ve insan, varlıkların en üst makamına çıktı.

17. Su ve balçıkta ilim zuhur edince (insan yaratılınca), melekler ona secdeye memur edildiler.[8]

---

4 Felek, modern ilmin gezegenler sistemi dediği gökyüzünün dokuz katına ve içindeki gezegenlere denir. Bu gök katlarından her biri iç içe yuvarlak küreler hâlindedir ve daima birbirlerinin tersi istikamette dönmektedirler. Böylece üzerimizde kalan gökyüzü bu kubbelerden oluşmaktadır. Bunlardan birinci kubbede Ay, ikincide Merkür, üçüncüde Venüs (Çobanyıldızı), dördüncüde Güneş, beşincide Mars, altıncıda Jüpiter, yedincide de Satürn bulunur. Gök kubbenin dokuzuncu katına felekü'l-eflâk veya Arş denir. Burası Levh-i Mahfuz'un bulunduğu yerdir.

5 Dört unsur toprak, hava, su ve ateştir. İnsan ve dünya bu dörtlüden kuruludur. Beyitte şair ayrıca dünyayı yuvarlak bir çanağa benzetmektedir.

6 Burada bir insanın var olabilmesi için sebep durumunda olan baba ile annenin bir araya gelmesi ve halveti söz konusudur. Şair tasavvuf yolundaki mevâlîd-i selâseyi yani üç mevlit denilen maden, bitki ve hayvan üçlüsünü de zikretmektedir.

7 Bu beyitte insanın düşünebilen bir hayvan olduğu söylenmektedir.

8 Allah, insanı (Âdem'i) yaratınca meleklere, ona secde etmelerini emretti. İçlerinden Azazil (İblis -ki meleklerin hocası idi) gururlandı ve kendisinin ateşten yaratıldığını, topraktan yaratılmış olan bir varlığa, yani insana secde etmeyeceğini söyledi. Diğer melekler ise secdeye kapandılar. Allah, bu hareketinden dolayı şeytanı lânetledi ve cennetinden kovdu.

18. *Oldı insânda merâtib bercâ*
Oldı mefzûl u tefâzul peydâ

19. *Kimisi sükker olup kimi piyâz*
Oldılar biribirinden mümtâz

20. *Rütbe rütbe olup envâ'-ı enâm*
Derecât ile zuhûr itdi nizâm

22. *Bî-merâtib yıkılur kevn ü mekân*
Âlimün yirini tutmaz nâdân

23. *Göremez maslahatın âteşün âb*
İdebilmez amel-i bâdı türâb

24. *Göremez destün ümûrını kadem*
Varamaz seyf makâmına kalem

25. *Basarun eyledügin gûş idemez*
Hûşun endîşesini mûş idemez

26. *Berz-ger yirini tutmaz zer-ger*
Kefş-ger kârını bilmez dülger

27. *Mâlikün fi'lini bilmez memlûk*
Bilemez ef'âl-i reâyâyı mülûk

28. *Germ serdün viremez ahkâmın*
Ne bilür huşk terün fercâmın

29. *Sâye bilmez eserin hurşîdün*
Câm bilmez tarabın Cemşîd'ün

30. *Aksi de böylecedür mecmû'un*
Anla oldugı kadar matbû'un

18. Mertebelerin en son ve mükemmel şekli insanda benliğini bulunca faziletler ve fazla erdemler de onda kendini gösterdi.

19. (İnsanlardan) kimisi şeker, kimisi de sirke (yani iyi ve kötü) yaratılışlı olup birbirlerinden üstün duruma geçtiler.

20. Bütün varlıklar rütbe rütbe ayrılıp, yaratılış nizamı, derece derece ortaya çıktı.

21. Derecelenme ve zıtlıklar olmayınca âlem yıkılır. Nitekim cahil de âlimin yerini tutamaz.

22. Su, ateşin yaptığı işi yapamadığı gibi; toprak da rüzgârın görevini yerine getiremez.

23. Demirin işini altın beceremez; tuzun tadını ve çeşnisini de mücevher veremez.

24. Elin yaptığını ayak başaramaz; kalem de kılıcın çıktığı makama ulaşamaz.

25. Gözün yaptığını kulak yapamadığı gibi fare, akıl edip de zehiri düşünemez.

26. Çiftçinin yerini kuyumcu tutamaz, dülger de ayakkabıcının işinden anlamaz.

27. Efendinin işini nasıl köle bilemezse, sultan da halkın işini bilemez.

28. Sıcak soğuğun yaptığını yapamazken; kuru hiç yaşın sonunu bilebilir mi?

29. Gölge güneşin eserini ne anlasın? İçki de Cemşit'in[9] neşesini anlamaz ki zaten...

30. İşte her şeyin bir zıddı vardır. Artık yaratılışındaki kabiliyet ölçüsünde bunu anlayıp hisseni al!

---

9 Cem, yahut Cemşit, bir İran hükümdarı olup ilk defa şarabı ve dolayısıyla içkiyi icat eden kişidir.

31. *Oldı mir'ât-ı tekâbül peydâ*
Zıdd ile münkeşif oldı eşyâ

32. *Hikmet ü kudrete gâyet yokdur*
Bu temâşâya nihâyet yokdur

33. *Bu nizâm üzredür eczâ-yı cihân*
Aklun irdügi kadar ol nigerân

34. *Mertebe-i âhiret ü dünyâda*
Câri olmış suver ü ma'nâda

35. *Ma'neviyyât-ı merâtib dahı çok*
Bahrdür mevcesinin gâyeti yok

36. *Didi ser-kâfile-i şehr-i şühûd*
Yokdur illâ ki merâtible vücûd

37. *Cümleden ehl-i velâyet a'lâ*
Enbiyâ rütbesi andan erkâ

38. *Enbiyâ sadr-ı serîr-i i'zâz*
Her biri bedr-i münîr-i i'câz

39. *Lîk sultân-ı serîr-i âlem*
Hazret-i seyyid-i ibn-i Âdem

40. *Hükm-fermâ-yı nigîn-i "Levlâk"*
Hıtta-pîrâ-yı "Ve-mâ erselnâk"

41. *Gevher-i mâ-hasal-ı lücce-i cûd*
Meyve-i nüh-tabak-ı bâg-ı vücûd

31. (İşte) karşı karşıyalık aynası ortaya çıkınca; eşya, zıddı ile belirlenmeye başladı.[10]

32. Allah'ın kudret ve hikmetine sınır yoktur. Bu temaşanın da sonu gelmez.

33. Cihanın bütün parçaları bu nizam üzerine kuruludur. Aklının erdiği kadarıyla bunları görmeye ve anlamaya çalış.

34. Ahiret ve dünyanın tüm mertebeleri ile suret ve manada hükmünü yürütmüş olan...

35. ...Mertebelerin manevî tarafları da çoktur. Bu bir denizdir ki, dalgalarının sonu gelmez.

36. Varlık âleminin kafile başkanı (Peygamberimiz) buyurdu ki, "Her mevcut bir mertebede bulunmaktadır."

37. İşte bunlar içinden velilik mertebesi hepsinden yücedir. Onun üstünde ise yalnızca peygamberlik rütbesi vardır.

38. Nebiler yücelik tahtının başıdırlar ve her biri parlak ayı acze düşürecek derecede yücedirler.

39. Lâkin âlem tahtının sultanı ve âdemoğullarının efendisi Hazreti Peygamber'dir.

40. O, "Levlâk"[11] mührü ile hüküm süren ve "Ve-mâ erselnâk"ın[12] memleket donatıcısıdır.

41. O, cömertliğin engin denizinde var olan yegâne inci; varlık bağındaki dokuz kat göğün bahçelerinin meyvesi.

---

10 Tasavvuf inancına göre, Allah insanı, kendisine bir ayna olsun diye ve güzelliğinin bilinmesi için yaratmıştır.

11 Bu beyitte geçen "Levlâk" sözü bir hadis-i kudsîden iktibas olup hadisin tamamında Allah, "Sen olmasaydın, sen olmasaydın ya Muhammed, eflâki (âlemi) yaratmazdım!" buyurmaktadır.

12 Buradaki "Ve-mâ erselnâk" sözü bir ayetten iktibastır. Ayetin tamamında Allah Tealâ, Peygamberimiz'e hitaben "Biz seni ancak âlemlere rahmet olsun diye gönderdik," buyurmaktadır. bkz. Kur'an, 27/107.

42. *Fâtih-i dahme-i gencîne-i nûr*
Gâyet-i gâiye-i nakş-ı zuhûr

43. *Evvelîn harf-i kitâb-ı rahmet*
Maksad u ma'ni-i lâfz-ı "temmet"

44. *İbtidâ-yı nefes-i Rahmânî*
İntihâ-yı eser-i Rabbânî

45. *Sûret-i ma'ni vü ma'nî-i suver*
Nûr-ı bâlâ-keş-i kandîl-i kader

46. *Zîver-i sadr-ı serây-ı hestî*
Hâzin-i genc-i bülend ü pestî

47. *Hatm-i gencîne-i sırr-ı kevneyn*
Ser-behem-dâde-i "Kâ'be Kavseyn"

48. *Sâhib-i mertebe-i "ev-ednâ"*
Ârif-i mes'ele-i "mâ-evhâ"

49. *Ziynet-i zeyn-i Burak-ı temkîn*
Refref-ârâ-yı reh-i illiyyîn

42. O, nur hazinesinin definesini açan; yaratılmışların gayesinin gayesi.

43. Rahmet denilen kitabın başındaki ilk harf O; maksatların ve manaların en sonundaki "temmet"[13] sözü de O.

44. İlâhî nefesin başı O; manevî eserin sonu O.

45. Mananın sureti ve suretin manası O; kader kandilinin uzayıp giden nuru O.

46. Varlık sarayının başındaki süs O; yücelerde ve derinlerdeki hazinelerin hazinecisi O.

47. İki âlemin sır hazinelerinin mührü O; "Kâ'be kavseyn"in[14] tamamen kendisine verildiği de yalnızca O.

48. O, "Ev-ednâ"[15] mertebesinin sahibi; O, "Mâ-evhâ"[16] sırrını bilen...

49. O, ağırbaşlılık Burak'ının[17] süsünün süsü ve İlliyyîn[18] yolunun Refref'ini[19] süsleyen...

---

13 "Temmet" sözü Arapça olarak "tamam oldu, bitti, son" anlamlarına gelir ve kitapların sonuna yazılırdı. Şair bu beyitte her şeyin Peygamberimiz'le başlayıp bittiğini anlatmak istiyor.

14 "Kâ'be Kavseyn" terkibi bir ayetten iktibas olup Peygamberimiz'in Miraç gecesinde Allah'a iki yay aralığı kadar yaklaştığını anlatır. bkz. Not: 15.

15 "Ev ednâ" sözü 14. notta söz konusu edilen ayette geçmektedir. Kelimenin anlamı "yahut daha az" demek olup ayetin tamamında "(Böylece Peygamber'e olan mesafesi) iki yay aralığı kadar, yahut daha az oldu," şeklinde Türkçeleştirilebilir. bkz. Kur'an, 53/9.

16 "Mâ evhâ" sözü de yine yukarıdaki ayetin bir altındaki ayetten iktibastır. Ayet mealen "Cebrail, Allah'ın, kuluna vahyettiğini bildirdi" şeklindedir. Bu kelime vahyedilen şeyi anlatır. bkz. Kur'an, 53/10.

17 Peygamberimiz'in Miraç gecesinde bindiği bineğin ismi Burak'tır. Burak'ın, katırdan daha küçük, eşekten daha büyük ve suratı insan suratında bir varlık olduğu rivayet edilir.

18 İlliyyîn, göğün en yüksek katı olup beşerî ilmin son bulduğu ve Allah'ın peygamberi ile buluştuğu yerdir.

19 Refref, Peygamberimiz'in Miraç gecesinde üzerine oturduğu döşemenin ismidir ki bununla Sidretü'l-Müntehâ'dan Arş-ı Alâ'ya dek gidip geri dönmüştür.

50. *Hükm-fermâ-yı bilâd-ı melekût*
Nûr-bahşâ-yı fezâ-yı ceberût

51. *Neyyir-i maşrık-ı envâr-ı ulûm*
Hâce-i fenn-i risâlât-ı umûm

52. *Mevrid-i vahy-ı celîl-i Tenzîl*
Muhbir-i anh-ı butûn-ı İncîl

53. *Safvetü's-safve-i kand-i ervâh*
Nuhbetü'n-nuhbe-i eşbâh-ı melâh

54. *Eşref-i eşref-i envâ'-ı beşer*
Ahsen-i ahsen-i takvîm-i suver

55. *Rahmet-i âlemiyân rûh-ı cihân*
Merkez dâire-i kevn ü mekân

56. *Ahmedü'l-hulk u Muhammed Mahmûd*
Ya'ni mahbûb-ı Hudâvend-i Vedûd

57. *Asl-ı kül mazhar-ı ism-i a'zam*
Cümleden oldı merâtibde etem

58. *Saldı âfâka surûr-ı sûrı*
"Evvel-i mâ halaka'llâhu nûrî"

50. O, melekler âleminin hüküm sürücüsü; O, ilâhî âlemin nur bağışlayıcısı...

51. İlimlerin nurlu şarkını aydınlatan parlaklık O; bütün peygamberlere verilen ilmin üstadı O.

52. Yüce Kur'an'ın vahiy hâlinde ulaştığı yer O; İncil neslinin haberdar edildiği kişi O.[20]

53. Ruh denen şekerin özünün özü O; güzellik denen vücudun tohumunun tohumu O. (Yani her şeyin evveli Hz. Peygamber'dir.)

54. O, insanoğlunun en şereflisinden daha şerefli; O, en güzel yaratılış üzere olan insanın en güzelinden daha güzel...

55. Cihanın ruhu O, insanlara rahmet olarak gönderilen O;[21] bütün yaratılmışlar dairesinin merkezi O.

56. O Ahmet (fazlasıyla övülmeye lâyık) yaratılışlı olan Muhammet ve Mahmut'tur ki yine O, çok merhametli Allah'ın sevgilisidir.

57. Her şeyin aslı olan O; İsm-i Âzam'a[22] mazhar olan O. O, derecelenmede herkesten önce geçen.

58. "Allah önce benim nurumu yarattı," diyen o Peygamber, gelişiyle ufuklara bir düğün sevinci ve neşesi saldı.

---

20 İncil'de Peygamberimiz'in geleceğini haber veren bir cümle geçmekte olup Kur'an'da bunu beyan eden bir ayet de vardır. Ayetin mealinde "Bir vakit Meryem'in oğlu ise şöyle demişti: -Ey İsrailoğulları! Ben size (gönderilen) Allah'ın peygamberiyim, önümde (benden önceki) Tevrat'ın tasdikçisi ve benden sonra gelecek bir peygamberin müjdecisi olarak geldik ki o peygamberin ismi Ahmet: Muhammed'dir." buyurulmaktadır. bkz. Kur'an, 61/6.

21 bkz. Not: 12.

22 İsm-i Âzam Allah'ın 99 ismi arasında bir tanesidir ki bu isim anılarak edilen dualar mutlaka kabul olunur. İslam uleması bu ismin hangisi olduğunda şüphelidir. Allah, Zülcelâl, Rahman, Rahim isimlerinden biri olduğuna dair görüşler vardır.

59. *Hatm olup zâtı ile izz u alâ*
Merkezin buldı sıfât-ı ulyâ

60. *Virdi devr-i felege zâtı nizâm*
Bede' ü hatm oldı vücûdiyle temâm

61. *Görinüp devre-i mim-i sermed*
Oldı mevcûd-ı ehaddan Ahmed

62. *Eylesen evvel-i erkânı suâl*
Âhır-ı ism-i Muhammed ana dâl

63. *Eyleyüp zâtına Allah ta'zîm*
İtdi bi'z-zât salavât u teslîm

64. *Zâtına ola salavât ile selâm*
Âl u ashâbına tâ rûz-ı kıyâm

59. Ululuk ve yücelik onun zatıyla tamam olup en yüce sıfatlar merkezini onda buldu.

60. Onun şahsı feleğin dönüşüne nizam verdi. Başlangıç ve son onun vücuduyla tamamlandı.

61. Sermed (sürekli-daimî) kelimesindeki mim (m) harfinin dönüşü[23] görünerek yegâne varlık olan Ahmet kelimesini oluşturdu.

62. Eğer her şeyin evvelini soracak olursan Muhammed kelimesinin sonundaki dal[24] harfi ona delil oldu.

63. Allah onun zatını yüceltip bizzat ona dua okudu ve kendisinden hoşnut oldu.

64. Ona ve ailesi ile ashabına kıyamete dek salât ve selâm olsun!

23 Eski alfabemizdeki m(mim) harfi "م" şeklinde yazılırdı. Buradaki m harfinin dönüşü, yuvarlak olan kısım için söylenmiştir. Ayrıca bu m harfi Ahmet kelimesindeki m(mim) "م" harfine de işaret etmektedir.

24 Dal kelimesi Muhammed isminin sonundaki d (dal) "د" harfi anlamına geldiği gibi kelime olarak da "delil" anlamına gelmektedir.

Matlab-ı mücmel-i ahvâl-i peder

65. *Ey Ebü'l-hayr Mehemmed Çelebi*
Ey iden zâtı müzeyyen Halep'i

66. *Pertev-i nûr-ı hayâtum sensin*
Mahz-ı hayr-ı berekâtum sensin

67. *Seni itdi kereminden i'tâ*
Pederün Yûsuf-ı Nâbî'ye Hudâ

68. *Sende zâhirdür eyâ tıfl-i nebîh*
Ma'nî-i "El-veledü sırr-ı ebîh"

69. *Oldı zâtun senün ey nûr-ı basar*
Ziynet-i gülşen-i hestî-i peder

70. *Salalı başuma zâtun sâye*
Ben senünle bakarum dünyâya

71. *Seni virdi bana ey feyz-meâb*
Mevsim-i sinn-i kiberde Vehhâb

72. *Togıcak âleme hüsnün mâhı*
Güzerân olmış idüm pencâhı

73. *Çâr u pencâhda virdi seni Hak*
Heft sâlünle yazıldı bu varak

74. *Vatanum şehr-i dil-ârâ-yı Ruhâ*
Vakt-i tahrîr-i makarrım Şehbâ

75. *Ne Ruhâ nüsha-i gülzâr-ı cinân*
Maskat-ı re's-i Halîlü'r-Rahmân

Babanın başından geçenlerin özeti bahsi

65. Ey Ebü'l-hayr Mehemmed Çelebi! Ey varlığı Halep şehrini süsleyen!

66. Ömrümün nurunun ışığı sensin. Bolluk ve bereketimin özü sensin.

67. Allah, kereminden seni, baban Yusuf NABÎ'ye verdi.

68. Ey şerefli küçük! "El-veledü sırr-ı ebîh"[25]in manası sende zuhur etmiştir.

69. Ey göz nuru! Senin zatın, babanın varlığının gül bahçesinin süsü oldu.

70. Varlığın başıma gölgesini salalı dünyaya seninle bakar oldum.

71. Ey erdem barınağı! İhtiyarlık başımda seni bana Vehhab (çok çok bağışta bulunan Allah) verdi.

72. Senin güzelliğinin ayı âleme doğduğu zaman, ben elli yaşımı aşmış idim.

73. Allah seni bana elli dört yaşımdayken verdi ve sen yedi yaşındayken bu eser yazıldı.

74. Vatanım gönüller süsleyen Urfa'dır. Bu eseri yazdığım zamanda oturduğum yer ise Halep'tir.

75. O Urfa ki cennetin gül bahçelerinden bir surettir ve Allah'ın dostu İbrahim Peygamber'in ateşe düşürüldüğü yerdir.[26]

---

25 "El-veledü sırr-ı ebîh" deyimi "Çocuk babasının sırrıdır, onun izlerini taşır," anlamına gelen bir söz olup bizdeki "Kuş gördüğü yuvayı yapar" yahut "Armut dibine düşer" atasözlerinin karşılığıdır.

26 İbrahim Peygamber'in ateşe atılma hadisesi Urfa'da vaki olmuştur. Bugün hâlâ o yer yemyeşildir ve sularla doludur.

76. *Ne Ruhâ gıbta-geh-i hıtta-i Şâm*
Mazhar-ı mu'cize-i "Berd ü Selâm"

77. *Bir zaman Edrine vü İstanbul*
Oldı sî sâl bana cây-ı nüzûl

78. *Li'llehi'l-hamd nice mansıb u câh*
Oldı bu bendeye ihsân-ı İlâh

79. *Kalmayup sonra dimâg-ı devlet*
Oldum üftâde-i künc-i uzlet

80. *Cezbe-i âb u hevâ oldı sebeb*
Oldı ârâm-gehüm şehr-i Halep

76. O ne Urfa ki orası Şam diyarının kendisine gıpta ettiği yerdir. Orası "Berd ü selâm"[27] mucizesine mazhardır.

77. Bir zamanlar Edirne ve İstanbul bana otuz yıl yurtluk etti.

78. Hamd olsun ki bu aciz kul Nâbî'ye, nice mertebe ve devlet, Allah'ın bir ihsanı oldu.

79. Devlet hizmetinde gözüm kalmayınca da artık uzlet köşesine çekildim.

80. Havası ve suyu dolayısıyla Halep şehri beni çekti ve durağım burası oldu.

27 Beyitte geçen "berd ü selâm" sözü "Berden ve Selâma" şeklinde Kur'anı-kerim'de geçmektedir, İbrahim Peygamber'in ateşe atılması hadisesi anlatılırken geçen bu ayetin meali "(Kudret sahibi olan) biz de dedik ki: -Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve selâmet ol," şeklindedir. bkz. Kur'an, 21/69.

Sebeb-i nazm-ı nasîhat-nâme

81. *Ey çerâg-ı tarab-efrûz-ı emel*
Hîbe-i Hazret-i Hak azze ve cel

82. *Hamdü-li'lleh nesebün âlîdür*
İlm ile cedd ü ebün âlîdür

83. *Gerçi bâlâsı bilinmez ammâ*
Bilinen mertebedür hep a'lâ

84. *Lîk yokdur eb ü cedden sana sûd*
Kendün it mertebe-i fazla su'ûd

85. *Asl-ı mebdûhsın ey sun'-ı Hudâ*
Asl olan eylemez elbetde hatâ

86. *Her ne var cevher-i zâtî bende*
Cümle mecmu' u müheyyâ sende

87. *Sende ahlâk-ı medâyih çokdur*
Li'llehü'l-hamd ziyânum yokdur

88. *Biri hulk-ı hasenün ıtrîdür*
Sende âsâr-ı edeb fıtrîdür

89. *Feyz-i Hak'dan irişür imdâdun*
Kesme hâcet komaz isti'dâdun

90. *İtsün Allah seni berhurdâr*
Tutasın ömr-i tabiîde karâr

91. *Lîk o ma'nâya ki enfâs-ı peder*
İder evlâdına te'sîr-i diger

92. *İtmek içün sana âvîze-i güş*
Olmak içün sana sermâye-i hûş

Öğüt kitabının yazılış sebebi

81. Ey isteklerimin sevinç artıran çerağı! Ey Aziz ve Celil olan Allah'ın bağışı oğul!

82. Çok şükür soyun yücedir ve baban ile ataların da ilim ile yükselmişlerdir.

83. Gerçi çok eski ataların bilinemiyor ama bilinebilenlerin hepsi âlimlerdendir.

84. Lâkin atalardan ve dedelerden sana bir fayda yoktur. Onun için kendi mertebeni yükseltmek de sana düşer.

85. Ey Allah'ın yarattığı! Soy itibariyle soyluşun. Soylu kişiler de elbette hata etmezler.

86. Bendeki özelliklerin ve şahsî erdemlerin hepsi sende aynıyla mevcut.

87. Sende methedilecek ahlâk çoktur ve çok şükür ben de o bakımdan zararda değilim.

88. Bunlardan biri güzel yaratılışının kokusudur. Edebe dair alâmetler ise sende yaratılıştan mevcut.

89. (Başın bunaldığı zaman) imdada çağırsan Allah'ın bir feyzi olarak o sana erişir. Sendeki kabiliyet özel çalışmaya gerek bırakmaz.

90. Allah seni daima mesut etsin ve tabiî bir hayat üzerinde ömrünü sürdürsün.

91. Lâkin babanın bu söyledikleri de evlâdına fazladan bir tesirde bulunsun.

92. Kulaklarına bir küpe olsun diye ve sana akıllıca bir sermaye olması için...

93. *Kâviş-i tîşe-i endîşe ile*
Kâv kâv-ı kalem-i tîşe ile

94. *Çıkarup ma'den-i dilden yekser*
Rişte-i nazma çeküp tâze güher

95. *Eyledüm nazm-ı nasîhat tahrîr*
Ki ide dîde-i idrâki karîr

96. *Kısve-i nazma kodıkda hâme*
Eyledüm nâmını "HAYRÎ-NÂME"

97. *Hırz-ı cân eyle kef-i izzet ile*
Bagla bâzûyı dile ragbet ile

98. *Her zaman isterem ey cân-ı peder*
Ola âvîze-i gūşun bu güher

99. *Bunı nâzik tutasın cânundan*
Bir dem ayırmayasın yanundan

100. *Tâ-be-mahşer ola feyzi cârî*
Hem sana hem ola gayra sârî

101. *Tâ küşâde ola bu hân-ı nevâl*
Ola ni'metde tufeylün etfâl

102. *Sen dahı tâ bu niamdan yiyesin*
Yâdigâr-ı pederümdür diyesin

103. *Rūhumı lûtfun ile şâd idesin*
Bir duâ ile beni yâd idesin

93. ... Endişe (inceden inceye bilme) kazmasıyla kazarak ve kazma kalemiyle araştırarak...

94. ...Gönül madeninden çıkardığım taze cevherleri şiir ipliğine boydan boya dizerek...

95. ...Bir nasihat manzumesi yazdım ki gönül gözümü sevdirsin.

96. Kaleme nazım elbisesini giydirince adını da HAYRÎ-NÂME koydum.

97. Bunlar sayesinde yücelik eliyle canını koruyasın ve gönle rağbet ederek kaba kuvveti bağlayasın!

98. Ey babasının canı! İstediğim, bunların her zaman kulağında küpe olmasıdır.

99. (Dilerim ki) bunu, canından da nazik tutasın ve bir an bile yanından ayırmayasın (yani aklından çıkarmayasın)!

101. Ta ki bu manevî gıda sofrası açılsın ve nimet bakımından diğer çocuklar senin birer tufeyl (köle)in olsun.

102. Bu nimetten sen de yiyip istifade edesin ve "Babamın yadigârıdır" diye anasın.

103. Böylece ben ölünce lütfunla ruhumu şad edesin ve bir dua ile beni daima hatırlayasın.

Nazm-ı icmâl-i şurûti'l-islâm

104. *Ey sehî-serv-i hıyâbân-ı şühûd*
Nev-hırâmende-i bostân-ı vücûd

105. *Âlemün meşgalesinden akdem*
Budur insana ehemm ü elzem

106. *İdüp encâm-ı ümürın tedbîr*
Eyleye hâne-i dînin ta'mîr

107. *İtdi endâze-i hikmetle kıyâm*
Penc-erkân-ı binâ-yı İslâm

108. *Bu binâ içre olan râhatdur*
Taşrası pâ-zede-i âfetdür

109. *Bu binâ dâhilidür bâg-ı na'îm*
Hârici nâhıye-i nâr-ı cahîm

110. *Dâhili ehl-i hidâyetdür hep*
Hârici ehl-i gavâyetdür hep

111. *Farzdur itme sakın fevt-i salât*
İktidârun var ise hacc u zekât

112. *Kıl edâsında derûnı tek ü tâz*
Birinün fevtine gösterme cevâz

113. *Olma gerden-keş-i fermân-ı Ganî*
Her ne emr itdi ise eyle anı

İslâmın şartlarını topluca anlatan şiir

104. Ey varlık hıyabanındaki uzun ve nazlı servim! Ey vücut bahçesinde salınan taze fidanım (oğul)!

105. Dünya meşgalesinden önce insan için önemli ve gerekli olan şey budur ki...

106. ...İşlediklerinin daima sonunu düşün ve böylece din evin onarılmış olsun.

107. İslâm yapısının beş temeli hikmet ölçüsüyle yükseldi.

108. Bu binanın içinde olan kişi rahattır. Dışı ise fenalıkların ayakları altında kalmıştır.

109. Naim Cenneti[28] bu binanın içindedir. Dışı ise cehennem ateşinden bir kasabadır.

110. İçi daima hidayet ehli ile doludur. Dışı ise doğru yoldan sapanların mekânıdır.

111. Namazın vaktini sakın geçirme ki bu farzdır. Kudretin varsa hac ile zekât da farzdır.[29]

112. Namazı kılma hususunda acele et ve kalbin bu konuda çabuklaşsın. Namazın birinin bile geçip gitmesine sakın fırsat verme.

113. Allah'ın emirlerinden başını çevirir olma. O ne emrettiyse yalnızca onu işle.

---

28 Cennet sekiz tanedir. Beyitte geçen Naim Cenneti de bunlardan biridir. Diğerleri ise, Dârü'l-huld, Dârü's-selâm, Dârü'l-celâl, Cennetü'l-me'va, Cennetü'l-huld, Cennetü'l-firdevs, Cennetü'l-karar ve Cennetü'l-adn'dır.

29 İslâmın beş şartından olan hac ve zekât tüm Müslümanlar üzerine farz olmayıp yalnızca varlıklı olanları şamildir.

114. *Mü'mine hil'at-i dîndür kat kat*
Vâcibât u sünen ü mendûbât

115. *Sırrı var her birinün hikmeti var*
Hasra gelmez nice hâsıyyeti var

116. *Eylemiş Hazret-i Vehhâb-ı Kerîm*
Her birin vâsıta-i lûtf-ı azîm

117. *Hak ganîdür senün a'mâlünden*
Yine sensin yiyecek mâlünden

118. *Sana râci' olur ey bahr-i me'âl*
Nîk ü bed her ne idersen a'mâl

119. *Sâhib-i hamse ol pâk-meniş*
Bilesin hams-ı mübârek ne imiş

114. Vacipler, sünnetler ve menduplar[30] mümin olan kişiye kat kat elbisedir.

115. Her birinin hikmeti ve sırrı vardır. Sakın ha! Nice özelliklere sahip olan bu emirleri üstün körü yapmak asla olmaz.

116. İhsanı bol ve bağışlayıcı olan yüce Allah onların her birini, insanların büyük lütuflara erişmesi için birer vasıta eylemiş.

117. Mükafat verme konusunda Allah, senin işlediğin amellerden daha zengindir ve nitekim senin malını yine sadece sen yersin.

118. Ey mana denizi! İyi ve kötü her ne işlersen elbette sonunda sana döner.

119. Ey temiz huylu oğul! Bu beş emre uy ve beş mübarek görev ne imiş öğren.

---

30 Beyitte geçen ıstılahların anlamları şunlardır:
Vacip: Yapılması şer'an lüzumlu olan ve terk edilmesi uygun olmayan farz derecesine yakın emirlerdir. Bayram namazı gibi.
Sünnet: Peygamber efendimizin yaptığı ve ondan bize kalan işler, sözler ve tavsiyelerdir. Cemaatle namaz kılmak gibi.
Mendup: Dinimizce yapılmasında bir sakınca olmayan işlerdir.

Evvel-i lâzıme-i dîn-i mübîn

120. *Ey nihâl-i çemen-efrûz-ı edeb*
Ey ferah-bahş-ı dil ü dîde-i eb

121. *İt şehâdet olasın ehl-i şühûd*
Tâ ki meşhûdun ola bûd u ne-bûd

122. *Eyle pür-şehd-i şehâdet dehenün*
Olsun ikrâr-ı meâl-i sühanün

123. *Kalbün it halvet-i sırr-ı tahkîk*
Şem'-i pür-nûr-ı yakîn ü tasdîk

124. *Bu şehâdetdür emân-ı millet*
Zîver-i cebhe-i bâb-ı cennet

125. *Bu şehâdetle bulur fark u ıyân*
Zulmet-i cehl ü şuâ'-ı îmân

126. *Bu şehâdetdür esâs-ı temkîn*
Yapılur üstine maksûra-i dîn

127. *Bu şehâdetdür imâm-ı İslâm*
Evvelîn mevc-i muhît-i ahkâm

128. *Bu şehâdetdür o miftâh-ı Hudâ*
Ki bununla açılur bâb-ı rızâ

129. *Bu şehâdetle olur berg-i zebân*
Mâhi-i lücce-i dîn ü îmân

130. *Bu şehâdetdür o terkîb-i şifâ*
Ki ider mürde-i cehli ihyâ

Kutlu dinin emirlerinin ilki olan şahadet[31]

120. Ey ebedin parlak yeşilliğinin fidanı! Ey babasının gönlüne ve gözüne nur bahşeden oğul!.

121. Şahadet et ki benliğini bulasın. Ancak o zaman var ile yoğu seçebilirsin.

122. Ağzını şahadet kelimesinin şekeriyle doldur. Sözlerin bu manayı tasdik etsin.

123. Kalbini, hakikati ortaya çıkarma sırrının halveti eyle (Yani hakikat sırrı senin kalbinde bulunsun). Yine kalbini hakikati doğrulama ve yakinen bilmenin parlak mumu eyle.

124. Milletin sığınağı bu şahadet kelimesidir. Cennetin kapısının alnının süsü yine bu şahadet kelimesidir.[32]

125. İman nuru ile küfür karanlığı bu şahadet kelimesiyle birbirinden ayrılıp ortaya çıkar.

126. İhtiyat ve tedbirin esası bu şahadettir ve din mahfeli de bunun üstüne kurulur.

127. İslâmın önderi bu şahadettir. Dinî hükümlerin denizinin ilk dalgası da yine odur.

128. Allah yolunun anahtarı bu şahadettir ki Allah'ın rızasına kavuşma kapısı bununla açılır.

129. Bu şahadet ile dil denilen yaprak, din ve iman denizinde bir balık olur.

130. Nihayet bu şahadet, cahilliğin ölümlü hastasına derman bağışlayan bir şifa terkibidir.

---

31 Şahadet kelimesi "Eşhedü enlâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abduhu ve Rasûluhu," yani "Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in de onun kulu ve elçisi olduğuna şahitlik ederim," demektir. Bu kelimeyi dil ile söyleyip kalp ile de tasdik etmeyen kişi Müslüman sayılmaz. İslâm dininin ilk şartı budur.

32 Cennetin cümle kapısında kelime-i şahadet yazılı olduğu rivayet edilir.

Matlab-ı mâ-hasal-ı fazl-ı salât

131. *Ey gül-i bâgçe-i bî-kem ü kâst*
Pederi pîrün iden kaddini râst

132. *Vakti geldikde hemân eyle vuzû'*
Mâsivâdan dehen ü destüni yu

133. *Giydür endâmuna pîrâhen-i nûr*
Olasın lâyık-ı dîvân-ı huzûr

134. *Mü'minün oldı çü mi'râcı nemâz*
Dîdeni eyle bu mi'râc ile bâz

135. *Sen kıyâs itme nemâzı teklîf*
Cânib-i Hak'dan olur ber-teşrîf

136. *Dîn imâdını ikâmet eyle*
Kasr-ı İslâmı imâret eyle

37. *Destün it şahmeti-i izne revân*
Halka-der-gûş idügün eyle ıyân

138. *Secdede hamzede-i âbâd ol*
Nokta-i dâire-i mihrâb ol

139. *Pîş-i Hak'dan yüzünü yirlere sür*
Bende-i dergeh olup devleti gör

140. *Bî-teveccüh yaramaz kâra nemâz*
Eyle her secdede bin sûz u güdâz

141. *Mahv u müstagrak-ı dîvân-ı Hak ol*
Mest-i lâ-ya'kıl ü hayrân-ı Hak ol

142. *Olma hayret-zede-i cennet ü nâr*
Olagör sâhibine âşık-ı zâr

143. *Yatma hengâm-ı seher bîdâr ol*
Vakf-ı seccâde-i istigfâr ol

Namazın faziletini anlatan bahistir

131. Ey eksiksiz ve noksansız bahçenin gülü! Ey yaşlı babasının boynunu doğrultan (oğul)!

132. Vakti geldiği zaman hemen abdestini al. Yani dünya ile ilgili şeylerden elini ve ağzını yıka (dünyayı unut).

133. Böylece bedenine nurdan bir gömlek giydir ki Allah'ın huzurunda o divâna lâyık bir kul olasın.

134. Çünkü müminin miracı namazdır. Sen de bu miraç konusunda gözünü aç.

135. Namazı sakın bir külfet gibi görüp zahmetli bir işle kıyas etme ki ona Allah tarafından bir şeref verilmiştir.

136. Dinin direğini[33] dik ve İslâm sarayını mamur eyle.

137. Elini günah işlemekten uzak tut ve bağla. Allah'a nispetle kulağı halkalı bir köleden farkın olmadığını idrak et.

138. Secdeye vardığın zaman edebinle eğil. Böylece mihrap dairesinin merkezi olan nokta olasın.

139. Allah huzurunda yüzünü yerlere sür (secde et). Sen Allah'ın dergâhında bir köle ol da sana ne devletler erişir bir gör.

140. İsteksiz kıldığın zaman namazın hiç kıymeti yoktur. Secdeye vardığın zaman hatalarını düşünüp binlerce defa yan yakıl.

141. Allah'ın huzurunda o divana lâyık şekilde kendinden geç. Orada aklı başından gitmiş bir ilâhî sarhoş ve Hak âşığı ol.

142. Cennet ümidi veya cehennem korkusuyla aklını bozma da onların sahibi olan Allah'a karşı inleyen bir âşık olmaya bak.

143. Bilhassa seher vaktinde hiç yatma, uyanık ol. O vakitte kendini tevbe seccadesine vakfet.

---

33 Peygamberimiz'in bir hadisinde "Namaz dinin direğidir." buyurulmaktadır. Onun için şair de namaz hakkında direk tabirini kullanıyor.

144. *Ne seâdet varup el baglayasın*
Hak huzûrunda turup aglayasın

145. *İdesin secde içün vaz'-ı cebîn*
Gör nedür saltanat-ı rûy-ı zemîn

146. *Hele korlar mı gör ey ferzâne*
Herkesi pîş-geh-i sultâna

147. *Anlayan secdeyi baş kaldırmaz*
Devlet-i âleme çeşm aldırmaz

148. *Kılmada kalmaz idi ârâmun*
Anlasan kadrin eger İslâmun

149. *Sana bir sırr ideyin çehre-nümâ*
Gerçi etfâle degül keşfi sezâ

150. *Cedd ü cehd it olasın nâil-i fehm*
Refte refte olasın vâsıl-ı fehm

151. *Sen nemâza idesin çünkü kıyâm*
Elf olursun eyâ mâh-ı temâm

152. *Râki' olsan görinür sûret-i dâl*
Enbiyâ sırrıdur anla bu makâl

153. *Sâcid olsan görinür halka-i mîm*
Âdem olursan eyâ rûh-ı cesîm

154. *Anla çün kim sana keşf ola bu râz*
Âdem olur mı iden terk-i nemâz

144. O saatte Allah huzurunda el bağlayıp hatalarından dolayı gözyaşı dökmek ne saadettir.

145. Secde için alnını yere koy da yeryüzünde gerçek saltanat ne imiş bir gör.

146. Hele bir bak ey bilge kişi (oğul)! Herkesi sultanın huzuruna ulu orta bırakırlar mı?

147. Secdeyi gerçeğiyle anlayan başını secdeden kaldırmaz. Böylece dünya saadetinin gözünü almasını engellemiş olursun. (Yani dünya nimetleri onun gözünü boyayamaz.)

148. Eğer İslâm'ın değerini gerçekten anlayabilseydin namazı kılmak için bir an bile gecikmezdin.

149. Gerçi senin yaşındaki çocuklar[34] bunu anlayamaz ama yine de sana bu sırrı açıklayayım.

150. Çalış ve gayret göster ki gide gide bunun hikmetini anlayacaksın.

151. Ey parlak ay gibi olan oğul! Eğer namaz kılacak olursan elif[35] gibi düzgün durmalısın.

152. Rükûya vardığında da dal[36] harfi ortaya çıkar. Bu söz Peygamber sırrıdır, bilesin!

153. Ey harikulâde ruh (oğul)! İnsan olup bunu anlayabilirsen secdeye kapandığında mim[37] harfinin daire şekli görünür.

154. Anla ki "Namaz kılmayan kişi hiç insan (âdem) olur mu?" sözündeki sırlar sana açılır.

---

34 Bu eser kaleme alındığında şairin oğlu Ebü'l-hayr Mehmet henüz yedi yaşındadır. O sebeple şair "senin yaşında çocuklar" demektedir.

35 Elif harfi eski alfabemizde düz bir çizgi olarak gösterilirdi " ا ". Şair, uzun uzun namaz kılan bir kişinin hiç hareket etmeden kıyamda duruşunu bu harfe benzetiyor.

36 Dal harfi eski alfabemizde " د " şeklindedir. Namazda rükû eden bir kişinin belinin bükülüşü ile aldığı şekil bu harfi andırır.

37 Eski alfabemizdeki mim " م " harfinin baş kısmı secdedeki bir insanın hâlini andırır. Şairimiz bu ve bundan evvelki iki harfin yardımıyla âdem: insan, kelimesini yazıyor ki bu harfler namaz kılan bir insanın çeşitli duruşlarıyla ortaya çıkmış olur. Yani şair demek ister ki namaz kılmayan kişiye insan denemez.

Der-beyân-ı şeref-i şehr-i sıyâm

155. *Ey behîm meyve-i bâg-ı pederî*
Sadef-i bahr-i hayâtun güheri

156. *Bî-maraz tâ ola cismünde tüvân*
Eyleme fevt-i sıyâm-ı ramazân

157. *Savmdur kullarına lûtf-ı Hudâ*
Savma bi'z-zât ider Allah cezâ

158. *Savm bir mâide-i rahmetdür*
Nûrdan sâime bir hil'atdür

159. *Savmdur kâbil-i ketm ü ahfâ*
Dahle fursat bulamaz savma riyâ

160. *Sırr-ı pâk-i samediyyetdür savm*
İttisâf-ı melekiyyetdür savm

161. *Nefes-i sâim içün didi Resûl*
Müşgden pîş-i Hudâda makbûl

162. *Reh-nümâ-yı niam-ı cennet olur*
Terk-i ni'met sebeb-i rahmet olur

163. *Tâ siyâhî-i şeb olınca medîd*
Mühr urur agzına fass-ı hurşîd

164. *Tâ dırahşân ola nûr-ı zâtun*
Zulmet-i leyle kala zulmâtun

165. *Ne saâdet olasın leb-beste*
Olasun dagdagadan vâreste

166. *Bend urup râh-rüzgâr-ı dehenün*
Ola âsûde diyâr-ı bedenün

Oruç ayının yüceliği hakkındadır

155. Ey babalık bağının seçkin meyvesi! Ey hayat denizindeki sadefin incisi (oğul)!

156. Hasta olmadıktan ve vücudun hâlsiz kalmadıktan sonra Ramazan orucunu sakın geçirme.

157. Oruç, Allah'ın kullarına bir lütfudur. Orucun mükâfatını bizzat Allah verir.

158. Oruç bir rahmet sofrasıdır. Oruçlu için ise nurdan bir elbisedir.

159. Oruç gizli tutulan gizli bir ibadettir. Onun için asla oruca riya giremez.

160. Oruç, Allah'ın ezelî kudret ve kuvvetine mensup temiz bir gizliliktir. Oruç melekiyet sıfatına bürünmektir.

161. Peygamberimiz oruçlu kişinin ağzının kokusu hakkında dedi ki "Allah huzurunda misk kokusundan daha makbuldür."

162. Oruç, cennet nimetlerinin yol göstericisidir. Böylece oruçta yeme içmeyi terk etmek bir rahmet sebebi olur.

163. Ta gecenin karanlığı uzadığı bir vakitte güneşin parlak yüzük taşı, senin ağzına mühür vurur (yani yeme içme kesilir).

164. Artık kendi nurun parlamaya başlar ve kötü amellerin gece karanlığına gömülür (affedilir).

165. O ne saadettir ki dudağın kapalı olduğu için (yani yeme-içme olmadığı için) bütün beyhude işlerden uzaklaşmışsındır.

166. Böylece dudaklarına bir kilit vurup beden şehrin bir rahatlasın.

168. *Ola zâtunda kesâfet nâ-yâb*
Bula envâr-ı letâfet tef ü tâb

169. *Hâne-i dil ola zulmetden dûr*
Mâh-ı rûze-veş olasun meşhûr

167. *Silesin jengini kandîl-i dilün*
Açasun âyinesin âb u gilün

168. Oruçlu olduğun için bedeninde bir ağırlık (rahatsızlık) kalmaz ve güzellik nuru olan vücuduna bir parlaklık bir esenlik gelir.

169. (Oğulcuğum!) Gönül evin karanlıktan (kötü işlerden) uzak ola ve oruç ayı gibi meşhur olasın, inşallah!

167. Gönül kandilinin pasını silesin ve su ile toprak aynasını açasın (yani gönlünü iyi şeylerle doldurasın).

Matlab-ı hacc u tavâf u arafât

170. *Ey gül-i tâze-res-i gülşen-i cân*
Büy-pîrâ-yı dimâg-ı irfân

171. *Ka'be'den gayrı yire itme sefer*
Sefer-i beyhudedür nâr-ı sakar

172. *Ka'be beytü'ş-şeref-i a'zamdur*
Nokta-i dâire-i âlemdür

173. *Ka'be'dür kıble-i mülk ü melekût*
Pâye-pîrâ-yı serîr-i nâsût

174. *Ka'be'dür sâk-ı dıraht-ı rahmet*
Ka'be'dür südde-i dîn ü devlet

175. *Ka'be'dür şem'-i serâ-perde-i râz*
Oldı pervânesi erbâb-ı niyâz

176. *Ka'be'dür sırr-ı semâvât-ı alâ*
Hâne-i câme-siyâh-ı leylâ

177. *Ka'be'dür secde-geh-i ins ü melek*
Ka'be'dür hamzede-i tâk-ı felek

178. *Ka'be'dür sâha-i gülzâr-ı naîm*
Niam-ı nûr ile pür sahn-ı hatîm

Hac, tavaf ve arafat hakkındadır

170. Ey can güllüğünün taze yetişmiş gülü! Ey bilgi ve anlayış dimağını kokularla donatan (oğul)!

171. Yola çıkacaksan mutlaka Kâbe yoluna it. Gayesiz (boşuna) yapılmış bir yolculuk cehennem ateşine götürür.

172. Kâbe şeref bakımından en büyük olan kutlu evdir. Orası dünya yuvarlağının merkezinde olan noktadır.

173. Meleklerin ve diğer yaratıkların kıblesi (yöneldikleri yer) Kâbe'dir. İnsanlık tahtını yüce mevkilerle donatan yine Kâbe'dir.

174. Rahmet ağacının gövdesi Kâbe; din ve devletin kapısı Kâbe'dir.

175. Kâbe, gizliliklerin en yükseğinde parlayan mumdur ki niyaz erbabı onun etrafında pervane olur.[38]

176. Kâbe, yüce göklerin sırrı; karanlık gecelerin kara elbiseli evi.

177. Kâbe, insanların ve meleklerin secde ettikleri yer; Kâbe, felek tâkının kıvrıldığı nokta.

178. Kâbe, cennet gül bahçelerinin meydanlığı; Kâbe, nur nimetleriyle dolu bir yiyecek sofrası.[39]

---

38 Eskiden aydınlatma aracı olarak mum veya bu türden idare lâmbaları kullanılırdı. Geceleri böylesi ışık ve ateşin etrafına kelebek gibi bazı böcekler toplanır ve daima dönerler. Bilhassa yaz akşamlarında sokak lâmbaları etrafında dönen bu tür böcekleri hepimiz görmüşüzdür. İşte bu hayvancıklara pervane denir. Mitolojiye göre pervane bu ışığa (muma) âşıktır. Sevgisini ispat için de daima onun etrafında döner durur. Bu dönüşler gittikçe hızlanır ve coşkunluk hâlindeki âşık pervane, sevdiği ışığı kucaklayabilmek için kendini ona bırakır ve tabiî ateşin yakıcı özelliğinden dolayı yanıp kül olur. Böylece âşık kendini sevdiği uğruna feda etmiştir. Bu hâl, gerçek aşk hâlidir. Tasavvuf yolundakiler de kendilerini pervane misali Allah'ta yok etmeye çabalarlar. Edebiyatımızda bu konuda yazılmış "Şem' u Pervane" adlı müstakil mesnevîler de vardır.

39 Sinilerin etrafına daire biçiminde sırayla oturan halk aynı kaptan yemek yer. Kâbe'nin etrafında da tavaf vardır ve tıpkı sofradaki gibi Müslümanlar yine saf hâlinde orayı kuşatmışlardır. Bu hâliyle bir sofrayı andıran Kâbe, çevresindekilere nur nimetleri yedirip sevap kazandırır ve günahlarının bağışlanması yolunda aracılık eder.

179. *Ka'be'dür mahzen-i esrâr-ı Hudâ*
Zâdeha'llâhü Teâlâ şerefâ

180. *Kürsî-i memleket-i Rabbânî*
Südde-i bâr-geh-i Rahmânî

181. *Merkez-i dâire-i âlem-i hâk*
Başına devr ider anun eflâk

182. *Ka'be abdâl-ı ser-âmed-kaddür*
Pâlehengi Hacer-i Esved'dür

183. *Hacer-i Esved'idür seng-i şifâ*
Büse-gâh-ı leb-i mahbûb-ı Hudâ

184. *Evvelîn nokta-i satr-ı tekvîn*
Hâl-i anber-şiken-i rûy-ı zemîn

185. *Evvelîn sûret-i âyîne-i âb*
Gird-i bâlâ-keş-i meydân-ı türâb

186. *Mahzen-i sırr-ı serây-ı lâhût*
Hıtta-pîrâ-yı fezâ-yı nâsût

187. *Sürmedür dîdeye hâk-i mes'â*
Sâha-i Merve tarab-gâh-ı Safâ

179. Kâbe -Allah şerefini arttırsın-, Allah'ın sırlarının hazinesidir.

180. Kâbe, ilâhî diyarın kürsüsü; Allah katının izinle girilecek makamının kapısı.

181. Kâbe, başı üzerine feleklerin döndüğü[40] yeryüzü yuvarlağının merkezidir.

182. Kâbe, uzun boylu bir derviştir. Hacer-i Esved de onun belindeki bağ (kemer)dır.[41]

183. Haceri Esved, Allah'ın sevgili kullarının, öperek şifa buldukları bir taştır.

184. Kâbe, öncelikle yaratılış cümlesinin noktası ve yeryüzünün misk kokan siyah benidir.

185. Yine o, su aynasının görüntüsü ve yeryüzünün ilk boy uzatmış tozudur.[42]

186. Orası, İlâhî sarayın gizliliklerinin hazinesi; orası, insanlık göğünün ülkesini donatan.

187. Sa'y[43] edilen yer, Merve arazisi ve Safa'nın[44] içler açan toprağı, gözler için birer sürmedir.

---

40 bkz. Not: 4.

41 Hacer-i Esved, Kâbe'nin bir köşesinde bulunan ve cennetten geldiğine inanılan hacıların öptükleri siyah taşın adıdır. Paleheng, dervişlerin kuşandıkları, tarikatlarına özgü kemerin adıdır. Abdal ise gönlünü Allah'a vermiş, dünya ile ilgisi olmayan erenlere denir. Şair bu beyitte Kâbe'nin yapısını bir ermişe, Haceri Esved'i de beline kuşandığı kemere teşbih ediyor.

42 Kâbe, yeryüzünde ilk defa bina edilen yer olup bundan evvel Beyt-i Ma'mur var idi. Beyt-i Ma'mur, yedinci kat gökte ve tam Kâbe'nin üzerinde bulunan Kâbe'nin manevî eşidir. Kâbe ile Beyt-i Ma'mur arasında da bir hat vardır. Şair boy uzatmış toz demekle bunu kastediyor.

43 Sa'y, kelime olarak "koşma, yürüme" anlamlarına gelir. Hacıların Safa ile Merve tepeleri arasında, Hz. İsmail'in annesi Hacer'in su aramak kastıyla koşuşturmasının anısına yaptıkları hızlı yürüyüşe sa'y denir. Bu, sa'y kelimesinin ıstılahî manasıdır. Sa'y yedi defa gidip gelmenin toplam adıdır.

44 Safa ve Merve, sa'yın yapıldığı iki tepenin adıdır. Bu tepeler Mekke'de bulunmaktadır.

188. *Olmış âmâde-i tathîr-i usât*
Çâh-ı Zemzem'den akan âb-ı hayât

189. *Rûyıdur yer yüzinün hâk-i Harem*
Âlemün yüzi suyıdur Zemzem

190. *Şüst ü şûy-ı günehe bî-minnet*
Dökilür altun olukdan rahmet

191. *Âb-ı Zemzem'dür o dârûy-ı safâ*
Ki virür hasta-i isyâna şifâ

192. *Olıcak vâsıl-ı hadd-i mîkât*
İki ihrâmdan aç iki kanat

193. *Bahş ider umre terakkî ömre*
Hassa-i rahmet alur her zümre

194. *Azm ider göklere mânende-i peyk*
Nefes-i gulgule-nâk-i "Lebbeyk"

195. *Bu ne devlet ne saâdet bu ne câh*
K'olasın tâif-i dergâh-ı İlâh

196. *Eyle meydân-ı metâf üzre hırâm*
Cebhen it ferş-reh-i rükn ü makâm

188. Zemzem[45] kuyusundan akan bengisuyu Allah'a isyankâr olanların temizlenmesine amade olmuştur.

189. Beytü'l-Harem toprağı yeryüzünün yüz akıdır. Zemzem ise âlemin yüzü suyudur.

190. Günahlardan minnetsizce yıkanıp temizlenmek için altın oluktan[46] rahmet dökülür.

191. Zemzem suyu ferahlık verici bir ilâç gibidir. Ondan içen suçlu kullara şifa verir (günahlarından arınmalarını sağlar).

192. Mîkât[47] sınırına ulaşıldığı zaman artık iki ihramdan[48] iki kanat aç.

193. Umre,[49] ömre uzunluk bağışlar ve umre yapan her zümre, rahmet özelliklerine sahip olur.

194. "Lebbeyk"[50] sadalarını çıkaran nefesler göklere doğru uydular gibi yükselir giderler.

195. Bu ne ikbal, bu ne saadet ve ne mertebedir ki Allah'ın evini tavaf edersin.

196. Tavaf edilecek yer üzerinde yürü ve yüzünü o mübarek makamın yoluna bir yaygı yap (yani başını secdeden kaldırma).

---

45 Zemzem, Hz. İsmail'in çocukluğunda susuzluktan ağlarken ayaklarını vurduğu yerden çıkan ve hâlen çöl ortasında akıp duran mübarek bir sudur. Kâbe'de bulunan bu su, şifalı ve tatlıdır.

46 Beyitte geçen altın oluk, Kâbe'nin damında biriken suların toplanıp akması için yaptırılan oluktur. Mekke, Osmanlıların elindeyken bu oluklar altından yaptırılırdı.

47 Mîkât, Mekke yolu üzerinde hacıların ihrama büründükleri yerin adıdır.

48 İhram hacıların giydikleri iki parçadan oluşmuş dikişsiz elbiseye denir. Haccın bir bölümü bu elbiseyle tamamlanır.

49 Umre, hac için belli olan vaktin dışında Kâbe ile diğer kutsal yerleri ziyaret etmektir.

50 "Lebbeyk" kelimesi "Buyur Efendim!" anlamına gelmekte olup hacılar Kâbe'yi tavaf esnasında bu kelimeyi "Lebbeyk, Allahümme Lebbeyk!" "Buyur Allah'ım, buyur!" diye söyleyerek yürürler.

197. *Dili pervâne-i şem'-i Harem it*
Tavf-ı dergâh-ı veliyy-i niam it

198. *Arefe sûret-i meydân-ı nüşûr*
Rûz-ı dîvân-ı Hudâvend-i Gafûr

199. *Yazmada afv-ı me'âsîye berât*
Satr-ber-satr-ı sufûf-ı Arafât

200. *Şüstedür anda olan nâme-siyâh*
Olur âzâd esîrân-ı günâh

201. *Muhrimân dâire-bend-i sîmîn*
Cebel-i Rahmet ana fass-ı nigîn

202. *Hep beyaza çıkar erkâmı siyâh*
Yıkanur nâme-i a'mâl-i günâh

203. *Cürm ile rahmet ider bey' u şirâ*
Bâyi' ü müşterî-i sûk-ı Minâ

197. Gönlünü Beytü'l-Harem[51] mumu etrafında bir pervane eyle[52] ve rızkını veren Allah'ın evini tavaf et.

198. Arafe[53] günü, yarlıgayıcı Allah'ın insanları hesap için topladığı kıyamet gününden bir örnektir.

199. Arafat'ın[54] o berraklığı ve tertemizliği, satır satır günahların affı için berat[55] yazmaktadır.

200. Orada günahtan kararmış defterler[56] yıkanmış (paklanmış) ve orada günaha esir olanlar azat olunmuştur.

201. İhramlar içindeki hacıların oluşturdukları gümüş halkanın üstünde Rahmet dağı[57] bir yüzük taşı gibi durur.

202. Orada siyah ile yazılı rakamlar (günahlar) hep beyaza çıkar. Orada günahlarla dolu amellerin kitabı yıkanıp paklanır.

203. Mina[58] sokaklarındaki alıcı ve satıcılar adeta günah verip karşılığında sevap alırlar.

---

51 Beytü'l-Harem, Kâbe'nin ismi olup buna Beyt-i Şerif ve Beytullah da denir.

52 bkz. Not: 38.

53 Arefe, kurban bayramından bir evvelki gün olup hacılar bu günde Arafat'a çıkarlar.

54 Arafat, Hz. Âdem ile Havva'nın cennetten çıkarıldıktan sonra yeryüzünde ilk buluştukları yer olup Mekke'nin doğusunda bir tepedir.

55 Berat, izin fermanı demektir. Beyitte, hacca gidenlerin günahları için af fermanı yazılacağı bildirilmektedir.

56 Defterlerin günahtan kararması demek amel defterlerinin günah ile dolması demektir. İnsanların iki yanında "Kiramen Kâtibin" denen melekler vardır ve bu melekler insanın amel defterine iyi ya da kötü ne işlenmişse yazarlar. Sol yanımızda bulunan melek daima bizim günahlarımızı kaydeder. Günah karadır ve karalıktır.

57 Cebel-i Rahmet, Cebel-i Nur da denilen Mekke'deki Hira dağının adıdır.

58 Hacca gidenler genellikle haccın sonunda Mina'da alışveriş yaparlar. Daha o zamanlarda bile Mina bir ticaret merkezi imiş.

204. Ka'betu'llâh dil-i insân-ı kebîr
Hacer ol kalbe süveydâ-yı zamîr

205. Ârif-i mertebe-i âb u dil ol
Var tolan dâiresin dil-be-dil ol

206. Tâ sana zâhir ola nokta-i kâr
Olagör dâiresinde perkâr

204. Kâbe, yüce insanların gönlüdür. Hacerü'l-esved de o gönül içindeki kara benektir.[59]

205. Su ve toprak (insanlık) mertebesini bilici ol. Kâbe'nin etrafını dolaşıp gönül üstüne gönül ol.

206. (Ey oğulcuğum!) Eğer sen Kâbe'nin etrafını tavaf eden bir pergel olursan bir gün elbet kazanç noktası sana kendini gösterecektir (yani karşılığını kıyamette alırsın).

59 Şair beytin ikinci mısraında hacer ve süveyda kelimelerini kullanarak bize Hacer-i Esved'i hatırlatmaktadır.

Matlab-ı fazl-ı zekât u sadakât

207. *Ey dür-i sâmi'a-pîrâ-yı sadef*
Dûdmân-ı şerefe hayr-ı halef

208. *Zimmetünde koma bir habbe zekât*
Vir k'ola mâye-i hayr u berekât

209. *Hakkıdur Hazret-i Hakk'un ol mâl*
Sen dahı itme edâda ihmâl

210. *Çünkü itmiş seni Hak ehl-i nisâb*
Sen de it tezkiye-i mâla şitâb

211. *Fukarâ hakkıdur imsâk itme*
Pâk iken mâlunı nâ-pâk itme

212. *Emr-i Hakk üzresin itdükce edâ*
Birine on virür anun Mevlâ

213. *Virmez isen berekâtı kalmaz*
Ni'metün sende sebâtı kalmaz

214. *Bî-zekât olmadadur mâl telef*
Nâibâta olur elbetde hedef

215. *Tohmdur mâla zekât-ı meşrû'*
Ki olur hâk-i kabûle mezrû'

216. *Tohm-ı pâşîdenün id'âfı biter*
İki âlemde sana dahı yiter

217. *Eyleyen fakr u gınâyı tekvîn*
İtmiş anı fukarâya ta'yîn

218. *Seni agnâ iden Allah-ı Kadîr*
Eylemiş anı da hikmetle fakîr

Zekât ve sadakanın fazileti bahsi

207. Ey sadefin kulak süsleyen incisi! Ey şeref hanedanının hayırlı halefi oğul!

208. Üzerinde zekâta ait olan bir tanecik bile bırakma. Zekâtını ver ki malın bereketi ve hayrı olsun.

209. Zekâta ayrılan o mal Hazret-i Allah'ın hakkıdır, sen de edasını ihmal etme.

210. Çünkü Allah seni Nisap'a[60] malik etmiş. Sen de zekâtını vererek malını temizlemeye bak.

211. Zekât, fakirlerin hakkıdır. Ondan elini çekme (vermemezlik yapma) ki temiz olan malını kirletmeyesin.

212. Zekâtını verdikçe Allah'ın emri üzerinesin ve Allah senin o malının birine on verir.

213. Malının zekâtını vermezsen bereketi kalmaz ve o nimet sende fazla durmaz.

214. Malın telef olması, zekâtını vermemektendir. Ayrıca zekâtı vermemek bazı musibetlere de hedef olur.

215. Dine uyularak verilen zekât, malın tohumudur ve zekât olarak verilen mal (yani bu tohum), Allah katında kabul toprağına ekilmiş olur.

216. Serpilmiş tohum yerden fazlasıyla biter ki bu da iki âlemde sana yeterlidir.

217. Fakirliği ve zenginliği yaratan Allah, zekâtı da fakirlere tahsis etmiş.

218. Her şeye kadir olan Allah'ın seni zengin yaratırken onu da fakir etmesinin elbette bir hikmeti vardır.

---

60 Nisap, bir malın zekâtı verilecek miktara ulaşmasıdır.

219. *Eyleme ketm-i hukûk-ı fukarâ*
Senesi geldügi dem eyle edâ

220. *Sadakât ile kıl itmâm-ı zekât*
Fer'idür asl-ı zekâtun sadakât

221. *Fazlına yok sadakâtun gâyet*
Çok bu ma'nâyı müeyyed âyet

222. *Agniyâ âyinesidür fukarâ*
Zıdd ile münkeşif olur eşyâ

223. *Def'a kâdir mi olurdun takdîr*
Seni anun yirine itse faktr

224. *Fakrsuz hüsn-i gınâdur zâyi'*
Böyle vaz' eylemiş anı Sâni'

225. *Fakrdur bâis-i şükr-i ni'met*
Fakrdur zîver-i hüsn-i devlet

226. *Olmasa kûy-ı fenâda fukarâ*
Sen zekâtı kime eylerdün edâ

227. *İmtinâ' eyler ise mahzûn ol*
Sen kabûlünden anun memnûn ol

228. *Devlet ü ni'metüne âletdür*
Sana Hak'dan o da bir ni'metdür

229. *Mü'mine oldı hediyye sâil*
Sana nef'i ne kadardur anı bil

230. *Şükr kıl ni'metine Mevlâ'nun*
Tâ ziyâde ola âb u nânun

231. *Fukarâya nazar-ı merhamet it*
Unf ile itme sühan mekremet it

219. Fakirlerin hakkını kesme. Senesi geldikçe zekâtını ver.

220. Ayrıca sadaka vererek de zekâtını tamamla. Bir mal için zekât kök, sadaka ise dal-budaktır.

221. Sadakadan elde edilecek sevabın sınırı yoktur. Nitekim bunu kuvvetlendiren birçok da ayetler vardır.

222. Fakirler zenginlerin aynasıdır. Nitekim her şey zıddı ile vardır.

223. Eğer Allah'ın takdiri seni onun yerine fakir yaratsaydı, bunu değiştirmeye gücün yeter miydi?

224. Fakirler olmayınca zenginliğin güzelliği ve çekiciliği kalmaz. İşte Allah bunu böyle yaratmış.

225. Nimetin şükrüne sebep fakirliktir. Devlet ve ikbalin güzel oluşuna süs yine fakirliktir.

226. Bu fani dünyada fakirler olmasa acaba sen zekâtını kime verirdin?

227. Fakir, zekâtı almaktan kaçınırsa üzül, alırsa da memnun ol, sevin.

228. Zekât, senin ikbaline ve varlığına bir vesiledir. Bunu da Allah tarafından sana verilmiş bir nimet ve lütuf kabul et.

229. Mümin olan kişi için dilenci (fakir), bir hediye sayılır ki (zekâtını ona verebildiğin için) onun sana ne kadar faydası olduğunun bilincinde ol.

230. Allah'ın verdiği nimete şükretmesini bil ki ekmeğin ve suyun ziyadeleşsin.

231. Fukaraya merhamet nazarıyla bak. Sertlikle konuşma, cömertlik et.

232. *Bezl kıl mâlunu muhtâçlara*
Ni'met-i Hakk'ı yidür açlara

233. *Bâbunı maksad-ı dervîşân it*
Mümkin oldugı kadar ihsân it

234. *Tutmadan nâfile her rûz sıyâm*
Hayrdur câyi'ı itmek it'âm

235. *İtmeden yeg nice câmi' ta'mîr*
Ki elünden ola bir gürsine sîr

236. *İtmeden Ka'be'ye her sâl şitâb*
Hayrdur virsen eger teşneye âb

237. *Ne saâdet bu ne izzet devlet*
Ki yüzünden güle ehl-i hâcet

238. *Başı devletlüdür ol berg ü nevâ*
Ki ide def'-i zarûret fukarâ

239. *Ne seâdetlüdür ol sâhib-i mâl*
Ki ide bin yire îsâl-i nevâl

240. *Dîne lâyık ana hayrı cârî*
Hayrı anun ola gayra sârî

241. *Bakma ikrâh ile dervîşâna*
İmtina' itme sakın ihsâna

242. *Vir atâya ile etfâle sürûr*
İt nüvâzişle kulûbın ma'mûr

243. *Devlet ol mâla ki Allah vire*
Har ile sarf olına böyle yire

244. *Bâ-husûs ola yetîm ü bî-kes*
Dil-i mecrûhına ol merhem-res

245. *Eger oldunsa nazîmü'l-ahvâl*
Sana virdiyse Hudâ ni'met-i mâl

232. Malını muhtaçlardan esirgeme. Allah'ın sana verdiği nimetten açlara ve yoksullara yedir.

233. Kapını, fakirlerin boş dönmeyecekleri bir hâle getir ve mümkün olduğu kadar ihsanda bulun.

234. Acıkmışı doyurmak, her gün nafile[61] oruç tutmaktan hayırlıdır.

235. Senin elinden bir açın doyması, nice camiyi tamir ettirmenden yeğdir.

236. Bir susuza su vermen, her yıl Kâbe'yi ziyaret etmenden daha hayırlıdır.

237. Senin yüzünden ihtiyaç sahiplerinin sevinmesi ne büyük saadet, ne büyük yücelik, ne büyük devlettir.

238. O geçim malı ne kutludur ki, fakirler onunla ihtiyaçlarını karşılarlar...

239. ...ve o mal sahibi ne saadetlidir ki bin yere azık gönderir.

240. Bir fakire yardımı dokunan kişi gerçekten dine lâyık kişidir ve o kişinin hayrı başkalarına da geçer.

241. Sakın fukaraya tiksinti ile bakma ve asla ihsanda bulunmaktan kaçınma.

242. İhsanda bulunarak çocukları sevindir. Gönüllerini alarak kalplerini mamur et.

243. O mal ne kutlu maldır ki Allah onu birisine verir de oradan da böyle yerlere harcanır.

244. Hele hele yetimlerin ve kimsesizlerin yaralı gönüllerine merhem olursa!...

245. Eğer gidişatını düzelttiysen ve Allah da sana malca nimet ve zenginlik verdiyse...

---

61 Nafile, dinî yükümlülük dışında yapılan ibadetlere denir.

246. *Basma küfrân-ı niam semtine pâ*
Kavlile fi'lile it şükrin edâ

247. *Şükr lâfzı hele ma'lûm ammâ*
O da olsun dil ü cândan peydâ

248. *Hem nihân şükr-i firâvân eyle*
Ehl-i hâcâta hem ihsân eyle

249. *Göricek kullarını Hakk'un aç*
Câme vü nân u taâma muhtâç

250. *Bâb-ı ihsânı sakın sedd itme*
Arz-ı hâcât idicek redd itme

251. *Hânene her kim olursa mihmân*
Eyle mümkin olanı zîver-i hân

252. *Lâyık-ı kadri kadar ta'zîm it*
Şân-ı şâyestesine tekrîm it

253. *Sukalâdansa bile sabr eyle*
Hâtırın bir söz ile cebr eyle

254. *Eyleme hasret ile çeşmini mîg*
Hâceti mümkin ise itme dirîg

255. *Hâtırın dagdagadan sâf eyle*
Bezl-i maksûdına is'âf eyle

256. *Vüs'-i hâlünde degilse kâmi*
Hüsn-i def'a çalış ol nâ-kâmı

257. *Söz ile hâtırını ta'mîr it*
Lûtf-zencîri ile teshîr it

258. *Tesliyetle gözin eyle rûşen*
Münkesir gitmeye tâ kim senden

259. *Ana şükr it ki anun yirine sen*
Olmış olsan ne gelürdi elden

246. ...nimete nankörlük semtine sakın ayak basma ve hem fiil, hem de söz ile şükrünü eda et.

247. Gerçi şükür kelimesi herkesçe bilinir (herkes şükreder) ama sen yine de canı gönülden şükret.

248. Hem gizli gizli ve çok çok şükret; hem de (aynı şekilde) ihtiyaç sahiplerine ihsanda bulun.

249. Allah'ın kullarını aç, elbiseye, ekmeğe ve yiyeceğe muhtaç görünce...

250. ...ihsan kapısını sakın kapatma ve sana hacetini bildireni sakın geri çevirme.

251. Evine gelen misafir kim olursa olsun elinde bulunan her şeyle sofranı donat.

252. Misafire kıymeti ölçüsünde tazim göster ve misafirliğin şanına yakışır ikramda bulun.

253. Misafir kaba saba bir kişi bile olsa sabır göster ve bir tatlı dil ile hatırını yap.

254. Misafirin gözünü hasret çektiği şeyden perdeleme ve isteğinin imkânı varsa onu ondan esirgeme.

255. Misafirin gönlünü hoş kuruntulardan kurtar. İsteğinin yerine getirilmesi için imkânlarının hepsini kullan.

256. Misafirin arzusunu yerine getirmek elinde değilse o garibi küstürmeden geri çevirmeye çalış.

257. Tatlı dil ile onun kırık gönlünü tamir et ve onu lütuf zinciriyle bağla (başka ihsanlarda bulun).

258. Onu teselli ederek gözlerini aydınlat (onu sevindir) ki senden incinmiş olarak ayrılmasın.

259. Şu hâle de şükret ki onun yerine sen olmuş olsaydın elinden ne gelirdi?

260. *Dahı esbâb-ı teşekkür çokdur*
Şükre ni'met gibi gâyet yokdur

261. *İremez akl-ı beşer hikmetine*
Eylemez şükr-i vefâ ni'metine

262. *Bir teşekkür de budur itme riyâ*
Fukarâya idicek lûtfu atâ

263. *Eyle mahfî idicek ihsânı*
Hazret-i Hak bile ancak anı

264. *İmtinân ile sakın itme ıtâb*
Sen utan ta o ide ref'-i hicâb

265. *İstemekden niceler şerm eyler*
Müstehakkın ara bul sen gönder

266. *Nice üftâde-i devlet vardur*
Nice pâmâl-i felâket vardur

267. *Gûşe-i fakrda kalmış pâmâl*
Olsa da eyleyemez cerr ü suâl

268. *Öyle düşmüşlere ol çâre-resân*
Hûbdur yapmadan altunlı tavan

269. *Eyle tahkîk bu meânîyi ıyân*
Sanadur her kime itsen ihsân

270. *Olsa lûtfunda ezâyile riyâ*
Zâyi, olur ne sana var ne ana

271. *Hûbdur bî-kese bezl-i ni'met*
İtmeden ehl-i gınâyı da'vet

272. *Hem yiyüp hem seni zemm eylerler*
Varsa noksânun anı söylerler

260. Daha teşekkür edilip hamt edilecek husus pek çoktur. Yani nimet gibi şükrün de sonu yoktur (daima şükür gerek).

261. İnsan aklı bu işin hikmetini anlayamaz ve nimetine vefa borcu olan şükrü ödeyemez.

262. Fakirlere lütuf ve ihsanda bulunduğunda riyakâr davranmamak da ayrıca teşekküre değer.

263. Eğer fukaraya ihsanda bulunursan bunu gizli yap ve yardım ettiğini yalnızca Allah Tealâ bilsin.

264. Yaptığın hayrı sakın başa kakarak boşa giderme. Karşındakinin utanmasına meydan verme ve ancak kendin utan.

265. Nice insanlar yardım istemekten utanırlar. Senin vazifen bu durumda olanları arayıp bulmaktır.

266. Nice ikbali ile aşağılık olmuş kişiler vardır ki bunlar kendi felâketlerinin ayakları altına düşmüşlerdir.

267. Öyleleri de vardır ki fakirlik köşesinde ayaklar altında kalmışlar da bir şey isteyip dilenemez.

268. İşte böyle kişiler için sen bir çare ulaştıran ol, ki bu hareket altın tavan yapmaktan daha iyidir.

269. Bu işlerdeki inceliği anla ki aslında yaptığın hayır senin kendinedir.

270. Eğer yardımında karşındakini incitirsen yahut riya için yaparsan, bunun hayrı ne sana ne de ona fayda etmez ve kaybolup gider.

271. Kimsesizlere yardım dağıtmak; zenginlere davet vermekten elbette çok daha üstündür.

272. Oysa o zenginler hem yer içerler; hem de seni çekiştirirler ve bir noksanın varsa onu anlatırlar.

273. O ziyâfet ki gelür ana kibâr
Nev'-i isrâfdan it anı şümâr

274. İki âlemde de yok fâidesi
Dûzaha râci' olur âidesi

275. İktizâ ide meger kim nâçâr
Mündefi' ola anunla eşrâr

276. O hele nev'-i müdârâdandur
Halk ile hüsn-i müvâsâdundur

277. Sende var ise eger vas'-ı ta'âm
Ko yesünler fukarâ vü eytâm

273. Sadece kalburüstü kişilerin katıldığı bir ziyafeti, sen israf nevinden say.

274. Bunun iki âlemde faydası olmaması bir yana üstelik orada bulunanları da (dedikodu ile) cehenneme çeker.

275. Ancak çaresiz kalınarak böyle bir davet verilmişse bunun faydası yalnızca başa gelecek şerleri defetmiş olmasıdır.

276. Böyle bir davet, olsa olsa yüze gülüp dostluk göstermekten ibarettir. Belki güzellikle halkın gönlünü almaktır.

277. (Ey oğulcuğum!) Eğer sende fazla nimet var ise bırak onu fakirler ve yetimler yesin.

Matlab-ı dâniş-i envâ'-ı ulûm

278. *Ey nihâl-i çemen-ârâ-yı edeb*
Nûr-bahşâ-yı dil ü dîde-i eb

279. *Sa'y kıl ilm-i şerîfe şeb ü rûz*
Kalma hayvân-sıfât ol ilm-âmûz

280. *İlme sa'y eylememekden hazer it*
İlm ü sa'y ikisi birdür nazer it

281. *Müddeâya bu sühan şâhiddür*
İlm ü sa'yün adedi vâhiddür

282. *Bulamaz ilm bilâ-sa'y vücûd*
Biri gitse biri olur nâ-bûd

283. *Sıfat-ı Hazret-i Mevlâ'dur ilm*
Cümle evsâfdan a'lâdur ilm

284. *Matlab-ı ilme çalış ol a'lem*
Farzdur didi Resûl-i Ekrem

285. *Dahı emr eyledi ol sâhib-i ilm*
"Mehdden lahde dek ol tâlib-i ilm"

286. *İlm içün oldı şeh-i hıtta-i nûr*
"Rabbî zidnî" talebiyle me'mûr

287. *Bulagör öyle Medîne'ye vüsûl*
Ki kapusı ola dâmâd-ı Resûl

288. *İlmdür mâşıta-i rûy-ı vücûd*
İlmdür vâsıta-i bûd u ne-bûd

Çeşitli ilimleri öğrenme bahsi

278. Ey edep çimenliğini süsleyen fidan; ey babasının gönlüne ve gözüne nur bağışlayan (oğul)!

279. Gece gündüz şerefli (mukaddes), ilimlere çalış ve hayvan gibi cahil kalma da ilim öğrenen ol.

280. İlim yolunda çalışmamaktan kaçın. Bak ki ilim ile çalışma birdir. (İlm ve sa'y kelimeleri ebcet hesabına göre 140 rakamını verir.)

281. Bu söylediklerimin ispatına "İlim ve çalışmanın adedi birdir," öz sözü delildir.

282. Çalışma olmadan ilim var olamaz. Biri gitti mi öteki kendiliğinden yok olur.

283. İlim Allah'ın sıfatlarındandır ve dolayısıyla tüm sıfatların en yücesi ilim sıfatıdır (ilim her şeyin üstündedir).

284. İlim öğrenmeye çalış ve bilgililerin bilgilisi ol. Resûl-i Ekrem efendimiz ilim öğrenmenin farz olduğunu söyledi.

285. Yine o ilim sahibi Peygamber dedi ki "Beşikten mezara kadar ilim öğreniniz!"

286. Nur diyarının sultanı ilim hakkında "Rabbî zidnî"[62] isteğine memur oldu.

287. Öyle bir ilim şehrini arayıp bul ki kapısı Peygamber'in damadı Ali olsun.[63]

288. Varlığın yüzünün süsleyicisi ilimdir. Var ile yoku bilme yolu, yine ilimdir.

---

62 "Rabbi zidnî ilmen" sözü "Rabbim! İlmimi artır," anlamında bir ayettir. bkz. Kur'an, 20/114.

63 Peygamber Efendimiz bir hadisinde, "Ben ilmin şehriyim. Ali de kapısıdır. O hâlde ilim isteyen kimse kapıya gelsin," buyurmuştur. Şair bunu söylemektedir.

289. İlmdür mâide-i Rabbânî
İlmdür mevhibe-i Yezdânî

290. İlmdür râbıta-i izz u alâ
İlmdür bâis-i temkîn ü safâ

291. İlmdür zâbıta-i câh u celâl
İlmdür râbıta-i berr ü nevâl

292. İlm bir lücce-i bî-sâhildür
Anda âlim geçinen câhildür

293. Cehle Hak mevt didi ilme hayât
Olma hem-hâl-i gürûh-ı emvât

294. Olma mahrûm-ı hayât-ı ebedî
İlm ile fark idegör nîk ü bedi

295. İlmün envâ'ı ile ol mâlî
Belki lâzım gele isti'mâli

296. Bilmek elbetde degil mi ahsen
Sorsalar ben anı bilmem dimeden

297. Hazretün nâsa budur telkîni
"Utlubü'l-ılme velev bi's-Sîni"

298. İtme âr ögren okı ehlinden
Her şeyin ilmi güzel cehlinden

299. Cühelâ âlime nisbet hardur
Belki hardan da bile ebterdür

300. Kandedür bî-haber ü kande habîr
Mütesâvî degül a'mâ vü basîr

289. İlim ilâhî bir sofradır. İlim Allah'tan insanlara bir bağış, bir bahşiştir.

290. Değer ve yücelik rabıtası ilimdir. Gönül berraklığı ve ağırbaşlılığın sebebi ilimdir.

291. İlim, büyüklük ve mertebenin güvenliği ve koruyucusu; ilim, doğruluğun ve talihin kopmayan bağı...

292. İlim, sahili olmayan bir denizdir ki onun içinde âlim geçinenler gerçekte cahildir.

293. Allah cahillik için "ölüm", ilim için "hayat"tır dedi.[64] Sen de sakın ölü güruhuyla aynı durumda olma.

294. Cahillik ile ebedî hayattan mahrum olma ve iyi ile kötüyü ilim vasıtasıyla birbirinden ayır.

295. Çeşitli ilimler ile kendini donat, zihnini doldur. Belki bir gün ona ihtiyacın olur da kullanman gerekir.

296. Bir şeyi bilmek, sorulduğu zaman "Ben onu bilmiyorum," demekten daha güzel değil mi?

297. Peygamber Efendimiz'in insanlara telkini "İlim Çin'de de olsa gidip alınız," hadisidir.

298. Bir şeyi ehlinden öğren ve bunu yaparken utanma. Çünkü her şeyin âlimliği, cahilliğinden daha iyidir.

299. Cahiller âlimlere nispetle eşektir, belki eşekten de aşağıdır.

300. Bir şeyden habersiz olan cahil nerede; her şeyi bilen nerede! Hiç gören ile âmâ bir olur mu?

---

64 Zümer Suresi'nin (39) 22. ayetinde şöyle buyurulmaktadır: "Allah kimin gönlünü İslâma açmışsa o, Rabbi katından bir nur üzre olmaz mı? Kalpleri Allah'ı anmak hususunda katılaşmış olanlara yazıklar olsun: İşte bunlar apaçık sapıklıktadırlar." Şair bu beyitte ilmi, iman; cahilliği de küfür yerine kullanmakta ve bu ayeti telmih etmektedir.

301. *Ne kadar bulsa da izzet şevket*
Câhile câh ile gelmez rif'at

302. *Cehldür mâye-i şerm ü haclet*
Cehldür mevris-i zell ü nekbet

303. *Cehldür âdeme zindân-ı belâ*
Ki düşenler göremez rûy-ı rehâ

304. *Cehldür mahz-ı âdem ilm vücûd*
Hiç berâber mi olur bûd u ne-bûd

305. *Matlabun eyle meâlî-i umûr*
Vâdî-i felsefeden eyle ubûr

306. *Olmaya ilm kadar emr-i bülend*
İlmden görmedi hiç kimse gezend

307. *Ger reâyâ vü gerek sâhib-i tâc*
Lâ-büd olur ulemâya muhtâc

308. *Şeref-i ilme nihâyet yokdur*
Sıfat-ı Bârî'ye gâyet yokdur

309. *Olmayınca mütenâhî-i ulûm*
Mümkün olur mı tenâhî-i ulûm

310. *Kalma kışrında ulûmun ammâ*
Olagör vâsıl-ı lübb-i ma'nâ

311. *Zâhirün bâtınına eyle ubûr*
Yek per ile uçabilür mi tuyûr

312. *Hânenün zâhiridür cây-ı güzâr*
Halvetün bâtınıdur cây-ı karâr

301. Ne kadar ululuk ve maddî üstünlük bulsa da cahile câh (mevki) ile yücelik gelmez.

302. Utanma ve şaşırmanın mayası, kaynağı cehalettir. Aşağılık ve kötülüğü davet eden de yine aynı cahilliktir.

303. Cehalet insana bir belâ zindanıdır ki içine düşenler ondan kurtuluşun yüzünü görmez.

304. İlim, varlığın; cahillik ise yokluğun kaynağıdır. Hiç var ile yok beraber olabilir mi?

305. İşlerin yücelerini öğrenmeye bak ve felsefe vadisine dalmaktan kaçın.

306. İlimle uğraşmak kadar yüce bir iş olmadı. İlimden de hiç kimse elem görmedi.

307. Gerek yönetilen halk olsun; gerek yöneten padişah, muhakkak âlimlere daima muhtaç olurlar.

308. Yaratıcı olan Allah'ın sıfatlarına sınır olmadığı gibi ilmin şerefine de bir son yoktur.

309. İlimlerin sonu gelmeyince (bütün ilimler öğrenilip bitmeyince), hiç ilmin sonu gelir mi (ilimler sayı olarak biter mi)?

310. Sakın ilmin dış kabuğunda kalma. Manaların özüne ulaşmaya bak.

311. İlmin dış kabuğunda kalmak, kuşun tek kanatla uçmaya kalkması gibidir. Onun için sen de ilmin dışında kalmayıp içine doğru yönel.

312. Nitekim yürünüp geçilen yer, evin dışıdır. Oturulup durulacak yer ise o evin içindeki halvettir.[65]

---

65 Halvet, yalnız kalınan yer demek olup yalnız başına oturulup ibadetle vakit geçirilen yer için de bu tabir kullanılır. Ayrıca iki kişinin yalnız kalmasına da halvet denir.

313. *Sâhil-i bahrde olsun mı leâl*
Gevheri ister isen ka'rına dal

314. *Sarf u nahv u Arabiyyet lâzım*
Arabî bilmege âlet lâzım

315. *Lîk âletle geçürme evkât*
Bî-teammül neye yarar âlât

316. *İlmün it cümlesini istihsâl*
Cümlesin itme velî isti'mâl

317. *Sana kâfîdür ola nakş-ı zamîr*
İlmden fıkh u hadîs ü tefsîr

318. *Gayrisin okı velî itme amel*
Ola pâmâl-i deâvî vü cedel

319. *Fıkhdan eyle ibâdâta nazar*
Eyleme semt-i deâvîye güzer

320. *Naks virmez iki âlemde sana*
Bilmemek mes'ele-i bey' ü şirâ

313. Hiç denizin sahilinde inci olur mu? Cevher istiyorsan elbette derinine dalman lâzım.

314. Sarf, nahiv[66] ve Arapça bilmek lâzım. Arapça öğrenmek için de vasıta gerekir.

315. Lâkin sen yine de vasıtayla vakit geçirme. Aleti işlemedikten (yani öğrendiğinle pratik yapmadıktan) sonra, nazarî bilgilerin ne faydası olabilir?

316. İlim namına ne varsa hepsini kazanmaya bak ama hepsini kullanma.

317. Derunu gösteren ilim sana kâfidir ki bunlar da fıkıh, hadis ve tefsirdir.[67]

318. Bunların dışında kalan ilimleri de öğren ama sakın bildiklerini uygulama ki fikir çatışmalarıyla ve gereksiz çekişmelerle ayaklara düşme.[68]

319. Hatta fıkıh ilminin de ibadet bahsiyle ilgilenip mahkeme ve dava kısmıyla ilgilenme, o semtlere uğrama (ki haksızlık edip günaha girmeyesin.)

320. Zaten dünyada da ahirette de alış veriş ilmini bilmemek sana bir noksanlık verecek değil.

---

66 Sarf ve nahiv, dilbilgisi ve sentaks ilmi olup eskiden medreselerde öğrencilere önce bu bilgiler verilirdi.

67 Fıkıh, İslâm'ın amelî ve şer'î tarafını anlatan ilimdir.
Hadis, Peygamberimiz'in sözleri ve onlar üzerine kurulan ilimdir.
Tefsir ise Kur'anıkerim'in açıklaması ve üstü kapalı anlatılan ayetleri şerh ilmidir.

68 Peygamberimiz Allah'a karşı "Faydasız ilimden sana sığınırım," diye dua edermiş. Şairin bilmeye müsaade edip de kullanılmasında sakınca gördüğü ilim bu türdendir.

Matlab-ı ma'rifet-i rabbânî

321. *Ey behîn-nüsha-i mecmûa-i zât*
Nakş-ı zîbende-i mir'at-ı sıfât

322. *Eyle bu pendümi âvîze-i gûş*
Kimseye olma sakın fazl-fürûş

323. *İtme halka satacak ilme heves*
Eyleme beyhûde tazyî'-i nefes

324. *Öyle bir ilme çalış kim mutlak*
Anı bir sen bilesin bir dahı Hak

325. *Hikmet ü felsefeden eyle hazer*
Evliyâ nüshasına eyle nazar

326. *Nefes-i pâk-i azîzân-ı tarîk*
İder insânı karîn-i tahkîk

327. *Mürşid-i kâmil olınca nâ-yâb*
Sana mürşid yetişür şimdi kitâb

328. *Ârif ol zâhid-i huşk olma sakın*
Himmet it tâ olasın ehl-i yakîn

329. *Sa'y kıl ârif-i bi'llâh olagör*
Nâil-i ma'rifetu'llâh olagör

330. *Olma şek mezlakasında güm-râh*
Ulemâdur ulemâ-i bi'llâh

321. Ey varlık ve vücut mecmuasının seçkin nüshası, ey sıfat aynasının süslü ve yakışıklı resmi (oğul)!

322. Bu öğüdümü kulağına asılı bir küpe eyle: "Sakın kimseye fazilet satmaya kalkma!"

323. Ayrıca halka satacak ilme heves edip de boşu boşuna nefesini tüketme.

324. Öyle bir ilme çalış ki gerçekte onu bir sen bilmelisin, bir de Allah.

325. Velilerin yaptıklarını kendine örnek edin de hikmet ve felsefeden kaçabildiğin kadar kaç.

326. İnsanı hakikate yaklaştıran, Allah yolunda yüce mertebelere ulaşan kişilerin temiz nefesleri, sözleridir.

327. Eğer devrinde mürşid-i kâmil[69] bulunmazsa, sana Kur'an bir mürşit olarak yeter.

328. Arif ol, sakın ham sofu olma; gayret göster de yakin sırrına (Allah ilmine) erenlerden ol.

329. Velilik mertebesine ulaşmış bir kimse olmak için çalışarak Allah'ın bilgisiyle bilmeye nail ol.

330. Şüpheye düşmeye sebep olacak hâller içinde yolunu kaybetme. Allah'ı tanıyanlar yine Allah'ın âlimleridir.

---

69 Mürşit, lügatte irşat eden, doğru yolu gösteren, gafletten uyandıran, kılavuz vs. anlamlara gelmekte olup ıstılahta bir tarikatın pirine denir. Bunlar, dervişlere doğru yolu gösterdikleri için böyle çağrılırlar. Mürşid-i kâmil üstün ve hakikî bir mürşittir. Böyle kişiler kutb, gavs vs. isimlerle anılırlar. Bunlar manevî olarak Peygamberimiz'in mirasçılarıdırlar. Şair beyitte, böyle bir kişinin eteğine yapışmak gerektiğini, bulunamıyorsa Kur'an'a sarılmayı tavsiye ediyor.

331. *Çün "En'aref" didi Hallâk-ı Vedûd*
Ma'rifetdür dü cihânda maksûd

332. *Ma'rifet zînetidür insânun*
Pestdür mertebesi nâdânun

333. *Ma'rifet devlet-i rûhânîdür*
Ma'rifet hil'at-i Rabbânîdür

334. *Câhilün ma'rifeti redde sebeb*
Dest-res bulmadıgındandur hep

335. *Yohsa cân virür idi girse ele*
Nazar it hâline bir kerre hele

336. *Ma'rifet sohbetine düşse biri*
Olur âteş-gede hacletle yeri

337. *Olmaz âlûde-i çirk-i hazelân*
Câme-i ilm ü libâs-ı irfân

338. *Hak getürmiş seni Kendi'n bilesin*
Ta ana cân ile kulluk kılasın

339. *Hânenün lâzım olan sâhibidür*
Bilmeyen hânesinün tâlibidür

340. *Ta senün olmaya sâhib-hâne*
Gice gündüz çalış ol pervâne

341. *Zikr u fikrin hemân Allah olsun*
Meşhedün ol ulu dergâh olsun

331. Şefkatli yaratıcımız Allah "Ene a'refü"[70] dediği için ki cihanda maksut marifettir, bilgidir.

332. Marifet (Allah ilmiyle biliş) insanın süsüdür. Cahilliğin ve cahilin yeri ise aşağılardadır.

333. Marifet ilâhî bir devlet ve ikbaldir. Marifet, Allah tarafından sunulan bir elbisedir.

334. Cahilin bilgeliği inkâr ve reddedişinin tek sebebi ona ulaşamadığındandır.

335. Yoksa onu kazanabileceğini bilse, uğrunda can vereceğini bir bakışta hâlinden anlayabilirsin.

336. Bir cahilin yolu, marifet sohbeti yapılan bir yere düşse utancından kendini ateşe düşmüş sanır.[71]

337. Hiçbir zaman alçakların ve bayağıların kötülükleri ilim elbisesi ve irfan giyeceğine bulaşamaz.

338. Allah seni Kendisi'ni bilmen için ve ona candan kulluk etmen için yarattı[72]

339. Asıl lâzım olan dünya denilen bu evin sahibidir (Allah'tır). Cahiller ise sahibi yerine evini isterler.

340. Evin sahibi senin olasıya kadar gece gündüz çalış ve bunun için pervane[73] ol.

341. Dilindeki ve gönlündeki, daima Allah olsun. Uğrunca can verdiğin yer, yine Allah'ın yüce dergâhı olsun.

---

70 "Ene a'refü" sözü bir hadis-i kutsiden iktibastır. Hadisin tamamında Allah Tealâ "Ben en çok bilen ve en çok bilinenim," buyurmaktadır.

71 Ateşgede, Mecusîlerin ateşlerinin yandığı tapınaklarıdır. Şair böyle söylemekle cahil bir kişinin bir irfan meclisinde utancından yanıp yakılacağını ve âdeta ateşler içinde kalırcasına kötü durumda olacağını vurgulamak istemektedir.

72 Bir hadis-i kutsîde Allah Tealâ "Ben gizli bir hazine idim bilinmek istedim ve insanı yarattım," buyurmaktadır. Şair bunu telmih etmektedir.

73 bkz. Not: 38.

342. *Dûzah o cennetine itme nazar*
Sâhibin iste bul ey nûr-ı basar

343. *O senün olıcak ey rûh-ı revân*
Hep senün olur imiş iki cihân

344. *Ara bul kendüni kim kimsin sen*
Ta sana ola dü âlem rûşen

345. *İt tekâpûy-ı bilâd-ı etvâr*
Tâ bunı bilmeyicek itme karâr

346. *Bilmeyenler bunı nâ-bînâdur*
Ki o hardan da bile ednâdur

347. *Pâye-i cân u dil-âgâh budur*
Gâyet-i ma'rifetu'llâh budur

348. *Olmayan vâsıl-ı nûr-ı irfân*
Yine zulmetde kalur ser-gerdân

349. *Anlasan n'oldıgun ey dürr-i Aden*
Ugramaz dâirene havf u hazen

350. *Anla kim ma'nî-i tevhîd budur*
Vâsıl ol devlet-i câvîd budur

351. *Nûr-ı dîdem sana müşkil ma'nâ*
İki âlemde de olmak a'mâ

352. *Çekegör çeşmüne kuhl-ı irfân*
Olmaya başuna muzlim devrân

353. *Odur a'mâ ki degül ehl-i şühûd*
Ola ger bâb-ı hakâyık mesdûd

354. *Hazret-i fahr-i Rüsül itdi duâ*
Ki hakâyık ola mekşûf ana

355. *Cümle-i nüsha-i merdân-ı Hudâ*
Virür âyîne-i idrâke cilâ

342. Cennet ümidi ve cehennem korkusu ile çalışma. Ey gerçeği gören kişi! Cennet ve cehennemin asıl sahibini isteyip bul.

343. Ey salınan selvi gibi olan can! O (Allah) senin olunca iki cihan tastamam senin olur.

344. Kendini ara, bul! Sen kimsin? Kim olduğunu idrak et ki iki âlem sana apaçık görünsün.

345. Çeşitli davranış ülkelerini merakla koşarak araştırır ve bu gerçeği (kim olduğunu) öğrenmeyince de bir yerde durma.

346. Bu gerçeği bilmeyenler aynı zamanda kördürler ve yazık ki bu hâlleriyle eşekten bile beter durumdadırlar.

347. Uyanıklık canı ve gönlünün mertebesi ile Allah'ı bilmenin nihaî sınırı budur (insanın kendini bilmesidir).

348. İrfan nuruna erişemeyen yine batıl karanlıklarda başı dönmüş, kendini bilmez bir şekilde kalır.

349. Ey Aden denizinin incisi! Eğer sen de olduğunu idrak edip anlarsan senin bulunduğun yere korku ve hüzün gelmez.

350. Anla ki Allah'ın birliğine inanışın manası bu (insanın kendini bilmesi) dur. Ulaş ki ebedî saadet budur.

351. Gözümün nuru oğul! İki âlemde de âmâ olmak (gerçeği görmemek) sana en müşkil durumdur.

352. Gözüne irfan sürmesini çekiver ki dünya senin başına karanlık olmasın.

353. Âmâ o kişidir ki hakikat kapıları kapandığı zaman varlıkları hakikatleriyle göremez.

354. Peygamberlerin övüncü Hazreti Peygamber bile, hakikatler kendisine açılsın diye duada bulunurdu.

355. Allah yoluna giden insanların hepsi idrak ve anlayış aynasına (gönüllerine) cilâ verirler.

356. *Himmet it anlamaga güftârın*
Hırz-i cân eyleyigör esrârın

357. *Tâlib-i Hakk'a olur râh-nümâ*
Nüsha-i Mesnevî-i Mevlânâ

358. *Dîde-i rûha çeker kuhl-i husûs*
Nûr-ı esrâr-ı Fütûhât u Füsûs

359. *Dahı çokdur nüsah-ı ehlu'llâh*
Abdi Allâh'dan eyler âgâh

360. *Remzi îmâları rûhânîdür*
Cümlesi bâtın-ı Kur'ânîdür

361. *Zâhiri ahkâm-ı şerîatdür hep*
Bâtını esrâr-ı hakîkatdür hep

362. *Vaktüni sarf idegör tahsîle*
İkisin dahı çalış tekmîle

356. Sen böylesi insanların sözlerini anlamak için gayret göster ve sırlarını canın gibi saklamaya bak.

357. Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinin[74] içindekiler Allah'ı isteyenlere yol gösterici olur.

358. Fütuhât ve Füsûs'daki[75] sırların nurları ruh gözüne hassalarla dolu bir sürme çeker.

359. Allah kullarından daha birçoğunun yazdığı böyle kitaplar vardır ki bunlar kulu Allah'tan haberdar eyler.

360. Bu eserlerin üstü kapalı olarak söyledikleri veya ima ettikleri şeyler hep ruhanidir ve hepsi Kur'anıkerim'in içindekileri anlatırlar.

361. Bu kitapların zahiri, şeriatın hükümleri; bâtını ise ilâhî gerçeklerin sırlarıyla doludur.

362. Vaktini bu tip kitapları öğrenmeye harca ve ikisini birden (zahiri ve batınını) elde etmeye bak!

---

74 *Mesnevî*, Mevlânâ Celâleddin Hazretleri'nin yazdığı altı ciltlik meşhur Farsça eserin adıdır.

75 Beyitte geçen "Fütuhat" ve "Füsus" adlı eserler, Muhiddin Arabî Hazretleri'nin *Fütûhât-ı Mekkiyye* ve *Füsûsu'l-hikem* adlı iki kitabıdır.

Der-beyân-ı şeref-i istanbul

363. *Ey meh-i nûr-dih-i çerh-i ümîd*
Peder-i pîrün iden rûzını îd

364. *Olmadan mühr-zen-i genc-i güher*
Yegdür olmak güher-efrûz-ı hüner

365. *İlm ile ma'rifete cây-ı kabûl*
Olmaz illâ ki meger İstanbûl

366. *Olmaga meyve-hor-ı bâg-ı hüner*
Olmaya şehr-i Sitanbul kadar

367. *İtsün İstanbul'ı Allah ma'mûr*
Andadur cümle meâlî-i umûr

368. *Mevlid ü menşe-i ashâb-ı himem*
Terbiyet-hâne-i asnâf-ı ümem

369. *Ne kadar var ise ashâb-ı kemâl*
Hep Sitanbul'da bulur istikbâl

370. *Her kemâl anda bulur mi'yârın*
Her hüner anda görür mikdârın

371. *Andadur mertebe-i izz ü şeref*
Gayri yerlere bulur ömr telef

372. *Hep revâcını bulur bî-teşvîş*
Zâyi' olmaz hüner anda kem ü bîş

373. *Bulınur câh u menâsıb anda*
Turuk u kat'-ı merâtib anda

374. *Ne kadar âlemi devr itse sipihr*
Bulmaz İstanbul'a benzer bir şehr

375. *Hüsn ile görmek ile müstesnâ*
Anı âgûşına çekmiş deryâ

İstanbul'un şeref ve yüceliğini açıklar

363. Ey ümit feleğinin nurlar saçan mehtabı (oğul)! Ey ihtiyar babasının günlerini bayrama çeviren(oğul)!

364. Mücevher hazinesine mühür (kilit) vurmaktansa hünerin mücevher parlatıcısı olmak iyidir.

365. İlim ile marifetin kabul gördüğü İstanbul gibi bir şehir bir daha, asla bulunamaz.

366. Hüner bağının meyve yiyicisi olmak hususunda İstanbul gibi bir şehir daha yoktur.

367. Allah İstanbul'u mamur etsin, bütün işlerin derin fikirleri ondadır.

368. Orası yüksek irade sahiplerinin menşei ve kendilerini gösterdikleri yer; orası, çeşitli insan gruplarının (milletlerin) beslenip yetiştirildiği ev.

369. Ne kadar olgunluk erbabı kimseler var ise hepsi hür ve üstün mertebelerini (otoritelerini) İstanbul'da bulur.

370. Her olgunluk, derecesini onda bulur; her hüner, boyunun ölçüsünü onda görür.

371. Yücelik ve şeref mertebesi ondadır. Ondan başka yerlerde ömür boşa tüketilmiş olur.

372. Bir hüner ki az veya çok olsun, orada muhakkak geçerlilik ve sürümünü bulur ve asla kaybolmaz.

373. Mansıp ve mertebe onda bulunur. Yüce mertebelere ulaşma ve çeşitli tarikatler (veya yollar) ondadır.

374. Güneş dünyayı ne kadar dolanırsa dolansın yine İstanbul gibi ikinci bir şehir daha bulamaz.

375. Güzellik gözüyle bakılırsa, o müstesna bir güzeldir ki deniz onu kucağına çekip oturtmuş.

376. *Ne kadar var ise aksâm-ı hüner*
Hep Sitanbul'da bulur revnak u fer

377. *Nakş u tasvîr u hutût u tezhîb*
Hep Sitanbul'da bulur zînet u zîb

378. *Mâ-hasal cümle sınâât u hıref*
Hep Sitanbul'da bulur izz ü şeref

379. *Dahı vardur nice envâ'-ı hüner*
Taşrada nâmını da bilmezler

380. *Ne bilür hânedekin hâric-i dâr*
Ne bilür lüccedekin ehl-i kenâr

381. *Bî-kusûr anda müheyyâdur hep*
Nagme vü mûsıkî vü ehl-i tarab

382. *Andadur kâide-i remy-i sihâm*
Andadur seng-i nişânî-i benâm

383. *Gayri tursun nedür ol zevk u safâ*
K'olasın tâir-i rûy-ı deryâ

384. *İttikâ eyleyesin bâleyne*
Bakasın âyîne-i sîmîne

385. *Olasın bâre-i bâd ile vezân*
İdesin bir nice şehri seyrân

386. *Olup âsûde-rev-i dûş-ı hevâ*
Gezesün âlemi bî-minnet-i pâ

387. *Bir yire gelmiş olup rû-derhem*
Çil ü pencâh-ı sevâd-ı a'zam

376. Ne kadar sanat var ise hepsi İstanbul'da parlar ve gelişir.

377. Nakış, resim, hat sanatları ve tezhip[76] hep İstanbul'da ziynet ve güzellik bulur.

378. Sonuç olarak, tüm sanatlar ve meslek kolları hep İstanbul'da şeref ve ululuğa erer.

379. Gerçi bundan başka İstanbul'da nice hüner çeşitleri vardır ki taşrada öyle bir mesleğin adını bile bilmezler.

380. Dışarıda olan kişiler evin içindekileri ne bilsinler. Sahilde duranlar dalganın özünü ne anlasınlar!

381. Nağme, musiki coşkunluk ve raks bakımından daima kusursuz kişiler onda hazırdır.

382. Okçuluk orada kaideye göre yapılır ve meşhur Nişantaşı orada mevcuttur.[77]

383. Hele deniz üstündeki uçarcasına yapılan gezintilerin üstüne, zevk ve eğlence mi vardır?

384. Şöyle iki kanada (kayığın kanat gibi olan iki küreğine) kendini bırakıp gümüş aynaya bakasın (yani denizi seyretmeye koyulasın).

385. Sen orada âdeta, rüzgâr atı ile birlikte eser ve nice şehirleri (semtleri) seyran edersin.

386. Böylece havanın omuzuna binip mutlu bir şekilde gider ve ayağına minnet etmeden âlemi gezersin.

387. Orası (yani İstanbul) kiminin yüzü orda, kiminin yüzü burada duran Mekke büyüklüğünde kırk elli kadar şehrin (Boğaz'ın iki yanındaki köylerin) bir araya gelmiş hâlidir.

---

76 Tezhip, süsleme sanatıdır. Eskiden bilhassa yaldız ve altın suyu kullanılarak kitaplar, levhalar ve kutsal eserler süslenirdi.

77 Eskiden İstanbul'da ata sporu olan ok yarışları yapılırdı. Bugünkü Tozkoparan, Okmeydanı, Nişantaşı gibi semt isimleri o devirlerden kalmadır.

388. *Birbirine olup âyîne-vâr*
Eylemiş cümleyi yem zîb-i kenār

389. *Binesin tahta Süleymân-âsâ*
Ola hükmünde hevâ vü deryâ

390. *Olmış üstinde kayık vakf-ı şitâb*
Bâdbândan kanat açmış mürg-âb

391. *Hüsn-i sûrîsine gâyet yokdur*
Anı medh itmege hâcet yokdur

392. *Ayasofya hod a'cûbe-i dehr*
Kubbesi sâmin-i ecrâm-ı sipihr

393. *Görmedük mislini bir milketde*
Ola bu neş'e meger Cennet'de

394. *Pâye-i taht-ı selâtîn-i cihân*
Hânedân-gâh-ı mülûk-ı devrân

395. *Südde-i saltanat-ı Osmânî*
Sürre-i memleket-i hâkânî

397. *Her ne şey hâtıra eylerse hutûr*
Anda a'lâsınun a'lâsı olur

398. *Beg ü paşa vü efendi çelebi*
Andadur cümlesinün müntehabi

399. *Askerî vü ulemâ vü sipehî*
Andadur cümlesinün pâdişehi

400. *Âlemin anda olur müşkili hal*
İrişür her neye sa'y eylesen el

388. Boğaz ise, her biri diğerinin aynadaki aksi gibi olan o köylerle kıyılarını süslemiş.

389. Süleymanvarî, tahta (kayığın oturma bölmesine) kurulduğun zaman rüzgâr ve deniz senin emrine girer.[78]

390. Kayığın deniz üstünde süratle ilerleyişi martıların yelkenden kanat açıp uçmaları gibidir.

391. Oranın manzarasının güzelliği sonsuzdur. Hatta onu övmeye de hiç gerek yoktur. Çünkü o kendisini gösterir.

392. Gerçekte Ayasofya[79] semanın gezegenlerinin sekizincisi olan kubbesi ile devrin akıllara durgunluk veren eseridir.

393. İstanbul'da olan bu neşenin -ki ancak cennette böyle bir neşe olur- bir benzerini daha başka memleketlerde görmedik.

394. İstanbul, cihana hükmeden sultanların başkenti; İstanbul, zaman meliklerinin hanedanlarının bulunduğu yer...

395. Orası, Osmanlı saltanatının eşiği; orası, Türk hakanlarının memleketlerinin göbeği.

396. O canlar bağışlayan memlekette neyi murat ederse hemen hasıl olur.

397. İnsanın hatırına her ne gelse, İstanbul'da onun iyisinin de iyisi bulunur.

398. Onda bey, paşa, efendi ve çelebilerin en seçkinleri mevcuttur.

399. Askeriye ve ilmiye (askerler ve âlimler) ile ordunun padişahı ondadır.

400. Bütün âlemin müşkilleri orada hallolunur. Orada hangi şeyin uğrunda çalışırsan (sonunda mutlaka) elin ona erişir.

---

78 Şair, peygamber olan Hazreti Süleyman'dan bahsetmekte ve onun rüzgâra hükmedebilme mucizesine temas ederek teşbih sanatı yapmaktadır.

79 Ayasofya, bugün bile dünyanın harikalarından biri sayılmaktadır. Şair Ayasofya'yı, kubbesinin yüksekliği ve büyüklüğü ile bir gezegene teşbih etmektedir.

401. *Kesretinden bulamaz hâtır râh*
Anda âmâde ola hâtır-hâh

402. *Olmasaydı maraz-ı gûnâgûn*
Âh illâ o mübârek tâûn

403. *Kim çıkardı o behişt-âsâdan*
Böyle ma'mûre-i gam-fersâdan

404. *İ'tidâl olsa hevâsında eger*
Gayri büldâna kim eylerdi nazar

405. *Her kimün kim ola bünyâdı kavî*
Yapmasun gayri vilâyetde evi

406. *Ana mânend olamaz şehr ü diyâr*
Olmaz anun gibi bir cây-i karâr

407. *Andadur mâ-hasal-ı kadr-i hüner*
Taşralarda kim okur kim dinler

408. *Akçedür taşranun ancak hüneri*
Hakk olunmış hünerin sanki yeri

409. *Taşrada eylemege kesb-i gınâ*
Ya ticâret ya zirâat ya ribâ

410. *Kalmamış şimdi hele zerre kadar*
Taşra yirlerde maârifden eser

411. *Oldı erbâb-ı maârif nâ-yâb*
Düşdi peygûle-i nisyâna kitâb

412. *Şi'ri inşâyı sanurlar nefrîn*
Fârisî lâfz ise çerb ü şîrîn

401. Orada gönüller hazır vaziyette bekleyen gönül alıcıların (güzellerin), çokluğundan dolayı geçecek yol bulamazlar.

402. Bir de çeşit çeşit hastalıklar, hele hele o ardı arkası gelmeyen taun[80] olmasaydı...

403. O cennet gibi yurttan ve böylesine gam giderici bir mamureden kim ayrılır da giderdi?

404. Oranın havası fazla değişken olmasa başka şehirlere bakan kimse çıkmazdı.

405. Aslı sağlam olan her kişi başka vilâyetlerde ev yapmasın (İstanbul'a yerleşsin).

406. Ona herhangi bir şehir veya belde eşlik edemez. Orası gibi oturulacak ikinci bir yer daha bulunamaz.

407. Hüner ve sanata kıymet vermek ondadır, yoksa taşra yerlerde kim okur, kim dinler...

408. Taşranın tek hüneri -varsa, yoksa- paradır. Gerçek hüner ve sanatın yeri oradan sanki kazınıp gitmiş.

409. Taşrada zengin olmanın yolu ya ziraat, ya ticaret, ya da malın fazlalaşmasından geçer.[81]

410. Hele şu zamanlarda taşralarda marifet ve kültürden zerre kadar eser kalmamış.

411. Taşra yerlerde artık marifet ve ilim erbabı zaten görünmez oldu. Kitap ise unutulmuşluk köşesine düştü.

412. Taşralılar şiir ve nesri, sövüp saymadan ibaret sanırlar. Onlarca üstün ve şirin kabul edilen söz, yalnızca Farsçadır.

---

80 Nâbî, İstanbul'da ikamet ederken büyük bir veba salgını olmuş ve şair binlerce kişinin ölümüyle sonuçlanan bu salgından sonra Halep'e gidip yerleşmiştir.

81 Beyitte riba kelimesi geçmektedir. Riba, bir şeyin artması demek olduğu gibi, tefecilikle kazanç sağlama ve faiz alma gibi anlamlara da gelir.

413. *Arabî var o da mânende-i berf*
Bî-esâs ol dahi ne nahv u ne sarf

414. *Neye yarar var iken para vü mâl*
Dâniş ü ma'rifet ü ilm ü kemâl

415. *Nahvet ü ucb ile mest olmışlar*
Cümlesi pâye-perest olmışlar

416. *Ne fezâil ne maârif ne ulûm*
Oldılar rîşe-zen-i esb-i rüsûm

417. *Viremez dagdaga-i izz ü celâl*
Bir nefes ruhsat-ı tahsîl-i kemâl

418. *Niçe secde ider ol Allah'a*
Belki noksân gele izz ü câha

419. *Eylemiş ilmi Hudâvend-i Kerîm*
Taşralardan hele hikmetle adîm

420. *Yoksa itmezler idi halka nazar*
İlm ü irfânları olsaydı eger

421. *Kimse zabt eyleyemezdi mutlak*
Cehl zincîrine bend itmese Hak

422. *Taht-ı devletde olur gerçi kibâr*
Taşrada halkun işi istikbâr

423. *İstemez kibri ricâl-i devlet*
Bu fürû-mâyeler eyler nahvet

424. *Hem satarlar bu gürûh-ı mekrûh*
Devlete nisbet ile şân u şükûh

425. *Yine mi'yârlarını bilmezler*
Hadd ü mikdârlarını bilmezler

413. Bir de Arapça var. O da kar misali kalıcı değil. Çünkü onların bildiği Arapçada ne nahiv ne de sarf[82] mevcut.

414. Para ve mal yanında ilim, marifet, olgunluk ve bilgi neye yarar ki!

415. Taşralılar, böbürlenme ve kibirlilik ile kendilerinden geçmişler ve hepsi rütbe ve mevkie tapar olmuşlar.

416. Ne fazilet, ne marifet, ne de ilim kalmış. Artık onlar tahsildar atlarına saçak salar (yaltaklanır) oldular.

417. Yücelik ve büyüklüğün kuru gürültüsü, olgunluk yolunda çalışmanın bir nefeste yaptığı işi ortaya koyamaz.

418. O kişi Allah'a nasıl secde etsin ki? (Secde ederse) belki büyüklüğü ve mevkiine noksan gelir (!)

419. Ne büyük hikmettir ki, yüce Allah taşra yerlerden ilmi kaldırmıştır.

420. Allah korusun, eğer taşralılarda bir de ilim ve irfan olsaydı, artık halka dönüp bakmazlardı.

421. Eğer Allah onları cehalet zincirine bağlamış olmasaydı, gerçekten önlerine geçecek kimse çıkamazdı.

422. Gerçi büyük kişiler, devletin başkentinde bulunurlar ama taşrada halkın işi gücü büyüklenmektir.

423. Devlet büyükleri büyüklenmeyi istemezlerken, bu sütü bozuklar, kendilerini dev aynasında görürler.

424. Üstelik bu kötü topluluk devlet adını anarak şan ve şöhret satarlar.

425. Yine bunlar derecelerini, hadlerini ve mertebelerini hiç bilmezler.

---

82 bkz. Not: 66.

426. *N'oldugın halkı kenārun el-hak*
Gören İstanbul'ı anlar ancak

427. *Olur oldıkda kemîn meclise hasr*
Geçinen taşrada allâme-i asr

428. *Mütefennin görinen sersem olur*
Mütekellim geçinen ebkem olur

429. *Bulmaz ednâlarınun bezmine râh*
Taşra yirlerde satan izzet ü câh

430. *Olamaz nâil-i bûs-i dâmân*
Geçinen taşrada sâhib-unvân

431. *Taşrada câyı olan sadr-ı celâl*
Girmez anda eline saff-ı niâl

432. *Gösteren taşrada çîn-i ebrû*
Andoa der-bânlara eyler tek ü pû

433. *Ana bir şehr olur mı tanzîr*
Tab'a ola mı metbû' nazîr

434. *Lîk andan küçücek şehr-i Halep*
Yokdur âsâyişe andan enseb

435. *Hak budur âb-ı rûy-ı büldândur*
Hayli ma'mûre-i âlî-şândur

436. *Muksıd-ı Hind ü Firenk ü Mâçîn*
Bender-i mu'teber-i rûy-ı zemîn

426. Gerçekte taşra ve kenar halkının ne mal olduğunu, ancak İstanbul'u görmüş olanlar anlarlar.

427. Taşrada asrın yegâne uleması geçinenler, İstanbul'da bir meclise girdiklerinde pusuya yatmış gibi tutulur kalırlar.

428. O mecliste ilim sahibi görünen taşralılar serseme dönerler. Konuşkan geçinenlerin ise dilleri tutulur.

429. Taşrada mevki ve mertebe satanlar, bu şehirdeki en düşük âlimlerin bile toplantılarına gitmeye yol bulamazlar.

430. Taşrada şan ve şöhret sahibi geçinenler, burada etek öpmeye bile muvaffak olamazlar.

431. Taşrada ululuğun baş köşesinde oturan mevki sahipleri, bu mecliste kapı eşiğine bile oturamazlar.

432. Taşrada herkese çatık kaşlı davrananlar, İstanbul'da kapıcılara bile yüzsuyu döküp sağa sola koşuştururlar.

433. Hiç başka bir şehir ona benzeyebilir mi? Hiç uyulan, uyan ile bir olur mu?

434. Lâkin İstanbul'u bir kenara bırakırsak, ikinci olarak Halep şehri gibi rahat ve huzura münasip bir şehir daha bulunamaz.

435. Gerçek şu ki Halep birçok şehirlerin yüzsuyudur. Şanı yüce ve üstelik oldukça mamur bir kenttir.

436. Orası Hint, Firenk ve Maçin[83] ülkelerinin ele geçirmek için can attıkları, yeryüzünün en ileri gelen ticaret merkezlerinden biridir.

---

83 Şair bu beyitte 18. asır başında dünyanın bilinen en büyük devletlerinden olan Hindistan, Frengistan ve Maçin'i zikrederek Halep'in değerini anlatıyor. Frengistan bilindiği gibi tüm küffâr memleketlerinin genel adıdır. Maçin ise Çin ülkesinin güney bölgelerine verilen isim olup bilhassa nazım dilinde ve genellikle Çin ismi ile birlikte anılır..

437. *Bulınur emtia-i gūn-â-gūn*
Ni'met ü mâl u menâli efzūn

438. *Bâ-husūs âb u hevâsı dil-keş*
Sâha-i nehr ü binâsı dil-keş

437. Orada renk renk kıymetli kumaşlar bulunur.[84] Oranın nimeti, malı ve varlığı boldur.

438. Hele hele havası ve suyunun gönül çekiciliği yok mu?... Ya o şehrin kurulu olduğu mevki ve ah o nehrin geçtiği yerler.[85]

84 Halep'in kumaşı meşhurdur. Bilhassa ipekli üzerine gelişen kumaş sanayii o zamanlar Halep'in değerini arttırmakta ve Osmanlı ülkesinin kumaş ihtiyacını karşılamakta idi.

85 Halep şehri kenarından Fırat nehri geçmektedir. Şairin bu beyitte bahsettiği nehir odur.

Matlab-ı lâzıme-i hüsn ü cemâl

439. Ey nazar-bâz-ı temâşâ-yı kemâl
Nigeh-endâz-ı merârâ-yı cemâl

440. Hâne-i dilde komaz gerd-i hazen
Lezzet-i nâzike-i vech-i hasen

441. Hüsn ârâyiş-i Yezdânîdür
Eser-i hâme-i Rabbânîdür

442. Şart-ı âdâb ile kıl hüsne nigâh
Olma şehvet nazarıyla güm-râh

443. Eylemiş sun'-ı ezel âmâde
Şehvet içün de tarîk-i câde

444. Duhterân-ı semen-endâm u semîn
Şer' ile şehvete âmâde zemîn

445. Kudretün yitdügin al eyle safâ
Olsun evlâduna esbâb-ı bekâ

446. Lîk gülzâr-ı ruh-ı hûbâne
Nazar-ı pâk ile ol pervâne

447. Eyleme tohm-ı hayâtı isrâf
Olma güm-geşte-i vâdî-i hılâf

448. Olma ber-aks-i tarîk-i dihkân
Arz-ı nâ-müntebiteye tohm-efşân

Şekil ve yüzce güzelliğin gerekliliği bahsi

439. Ey olgunluk temaşasının şuh bakışlısı; ey güzellik aynalarına bakıveren (oğul)!

440. Güzel bir yüzü görmenin ince zevki, gönül evinde hüzünden eser bırakmaz.

441. Güzellik, Allah'ın lütfettiği ilâhî bir süstür; güzellik, kudret kaleminin (Allah'ın yaratmasının) eseridir.

442. Bir güzelliğe bakarken edep nazarıyla bak ve sakın şehvet nazarıyla bakıp da yolunu sapıtma.

443. Allah'ın hikmetli yaratışı şehvet için de ayrıca uygun bir yol ortaya koyup...

444. Dinî ölçüler içinde boylu poslu ve semiz kızları şehvet için hazır zemin eylemiştir (böyleleriyle evlenilerek kötülükten sakınılmış olur.)

445. Kudretinin yettiği bir tanesini alıp safa eyle ki çocuklarına ve soyunun devamına sebep olsun.

446. Amma, iyi ve güzellerin yanaklarındaki gül bahçelerine, temiz ve saf bir nazar ile pervane[86] ol.

447. Hayat tohumunu israf etme ki, terslikler (alışılmışın dışına çıkış) vadisinde yolunu şaşırmayasın.

448. Ekincilik yolunun zıddına hareket edip verimsiz toprağa tohum serpme.[87]

---

86 Divan edebiyatında sevgilinin yanağı güle veya gül bahçesine benzetilirdi. Pervane için bkz. Not: 38.

87 Bu beyitte nutfenin boşa harcanmaması gerektiği vurgulanmaktadır.

449. *Eyleme nutfeyi yok yire telef*
Rahm-ı nisvândur o lü'lüye sadef

450. *Katre-i nutfe ki bî-hâsıldur*
Telef-i nefs kadar müşkildür

451. *Olma âlûde-i çirk-i isyân*
Ol nazar-pâk-i cemâl-i hûbân

452. *Olma dil-beste-i sûret zinhâr*
İdegör cânib-i ma'nîye güzer

453. *Dilberün nakşına olma mâil*
Ol mezâyâsına nakşun vâsıl

454. *Nedür ol câzibe-i rûhânî*
Nedür ol nâzike-i cismânî

455. *Nedür ol hüsn-i letâfet o hırâm*
Ol kad-i çeşm-rübâ ol endâm

456. *O girişme o nigâh-ı pür-fen*
Berg-i gülden müterekkib o beden

457. *Nedür ol yerli yerinde a'zâ*
Çeşm ü ebrû leb ü dendân kef ü pâ

458. *Kubbe-i âlem-i cândur o dimâg*
K'oldı akl anda fürûzende-çerâg

449. Nutfeyi yok yere telef etme ki o inci tanesinin sadefi, ana rahmidir.[88]

450. Yerini bulmayan bir damla nutfenin hükmü, bir insanın yok olması kadar zor bir durumdur.[89]

451. İsyan pisliğine bulaşma, güzellerin güzelliklerine de temiz kalplilikle bak.

452. Sakın şekil güzelliğine gönül bağlama ve daima manevî yöne doğru gidici ol.

453. Dilberin suret güzelliğine sakın meyletme. Asıl olan, suretçe güzelin iyi meziyetlisine ulaşmandır.

454. Güzellerdeki o ruhanî çekicilik ne büyüktür. Hele o şeklî nazikliğe ne demeli!

455. Ah o güzellik!.. O letafet ve o mütenasip boy, o göz alıcı boy pos ve o endam!

456. Ah o gamze, o hilekâr bakış! Ya o gül yaprağından oluşmuş beden!

457. Hele hele o yerli yerinde azalar; kaş, göz, dudak, diş, el ve ayak...

458. O dimağa ne demeli! Sanki canlar âleminin fezası ve akıl da o fezanın parlayan çerağı (güneşi)...

---

88 İnci, engin denizlerde yaşayan bir canlı olan istiridyeden elde edilir. Bunların içine giren bir kum tanesi rahatsızlık verdikçe onlar, bunun etrafını salgı ile örerler ve nihayet inci oluşur. Bir istiridyenin karnındaki inci bir tek ise buna dür-i yekta yahut dür-i dane (dürdane) denir ki asıl kıymetli olan inci budur. Bazı istiridyeler iki inci yaparlar ki o zaman inciler küçük ve gösterişsiz olur. Şair bu beyitte nutfeyi bir inci tanesine benzetiyor ve hatta ondan üstün tutuyor. Bu incinin sedefi olarak da ana rahmini gösteriyor.

89 İnsanın esası bir damla menidir. Bunun boşa harcanması bir hayatı sona erdirmek gibidir. Hele hele çocuk aldırmak gibi bir yol hepten vebal altında kalmaktır.

T.C.

459. *Mûyıdur dûd-ı çerâg-ı hikmet*
Seridür kâh-ı serây-ı san'at

460. *Girih-i cebhesidür mevce-i cû*
Bestedür çetr-i dü-tâk-ı ebrû

461. *Mevc-mevc-i girih-i pîşânî*
Satr-satr-ı rakam-ı Yezdânî

462. *Dîdeler manzara-i nûr-ı şuûr*
Müjeler bâl ü per-i tâir-i nûr

463. *Merdümek rişte-keş-i medd-i nigâh*
Nokta-i dâire-i nûr-ı siyâh

464. *Müjeler saff-ı hisâr-ı gerdûn*
Merdümek nokta nümâyende-i nûn

465. *Resm-i bînî-i elif ân-ı ebed*
Nakş-ı ebrû elif üstündeki med

466. *Defter-i hüsnde harf-i memdûd*
Merci'-i râyiha-i anber ü ûd

467. *Gûşlardur dür-i mahrûsa-i ten*
Medhal-i kâfile-i bâr-ı sühen

468. *Hele sırr-ı deheninden sorma*
Vasfı çok yok yire gûşun yorma

459. Saçlarının telleri, hikmet çırasının dumanı; başı, sanat sarayının en güzel binasıdır.

460. Alnındaki kıvrım saçlar (zülüfler) akarsu dalgaları, bina kemerini andıran yay biçimindeki iki kaş ise birbirine bitişik...

461. Güzellerin alnındaki dalga dalga zülüfler, satır satır ilâhî yaratılış yazısıdır.

462. Güzellerdeki gözler, şuur nurunun manzarası; kirpikler, nur kuşunun kanat ve teleği...

463. Göz bebekleri, bakış uzantısının içini bezeyen süslü çizgi ve siyah nur dairesinin merkez noktası.

464. Kirpikler, dönen göklerin dizelenişi; göz bebeği de bunun'un noktası.[90]

465. Güzeldeki elif burnun görüntüsü, sonsuz bir güzellik; kaşın duruşu ise elifin üstündeki meddi andırır.[91]

466. O burun, güzellik defterindeki uzatılmış harf; anber ve öd ağacı kokusunun duyulduğu yer.[92]

467. Güzelin kulakları, vücut şehrinin incisi ve söz yükünün kervanının girdiği yer.

468. Hele dudakların sırrını (gizli vasıflarını) hiç sorma -ki anlatılacak vasfı çoktur-; boşu boşuna kulağını yormuş olursun da o sır yine bitmez.

---

90 Eski alfabemizde nun(n) harfi " ن " şeklinde yazılırdı ki yuvarlağı ile bir gözü andırır. Ortadaki nokta ise göz bebeğidir.

91 Eski alfabemizde elif harfi ve keşide " ا " şeklindedir. Duruş itibariyle ikisi bir burun ve üstündeki kaş şeklini andırır.

92 Anber ve öd ağacı buhurdan içine konularak yakıldığında güzel bir koku ifrazıyla dimağa tesir eder. Eskiden oda spreyi olarak bunlar kullanılırdı. Bilhassa dinî meclislerde bu kokular, vazgeçilmez bir hâl almıştır.

469. *Sî vü dû harfdür ol dendânlar*
Ki anunla tolıdur dîvânlar

470. *Dür-i deryâ-yı dehendür o leâl*
Ki anunla olınur hall-i nevâl

471. *Leb nemekdân-ı ser-i hân-ı kemâl*
Fem dürür halvet-i bustân-ı cemâl

472. *Zîver-i şâh-ı safâ sîb-i zekan*
Ma'den-i sîm sütûn-ı gerden

473. *Sîne mir'ât-ı bilûrîn-girdâr*
Memeler aks-i dü-çeşm-i nazzâr

474. *Destler masdar-ı envâ'-ı hüner*
Pâylar kâime-i seyr ü sefer

475. *Cümle nakş-ı kalem-i kudretdür*
San'at-ı mâşıta-i hikmetdür

476. *Sırr-ı ma'nâdan olursun âgâh*
Hep okursun anı inşâallâh

469. O dişler, otuz iki harf gibidir ki divanlar onlarla doludur.[93]

470. O inci gibi o otuz iki diş, ağız denizinin incileridir ki onlarla yiyecekler çiğnenip hazma hazırlanır.

471. Güzellerdeki dudak, kemal sofrasının ortasındaki tuzluk; ağız ise güzellik güllüğünün halvetidir.

472. Çene -ki elma gibidir- safa ağacının meyvası; bir sütun gibi olan gerdan ise gümüş madeni.

473. Güzeldeki sine, kristal tarzda bir ayna; memeler ise seyirci iki gözün aynadaki aksi.

474. Eller çeşit çeşit hünerlerin mucidi; ayaklar gezi ve yolculuk aracı.

475. Güzelin bütün bu vasıfları kudret kaleminin çizdikleri (Allah'ın yaratması) ile hikmet gelinini bezeyen Allah'ın ortaya koyduğu sanattır.

476. (Oğulcuğum!) İnşallah mana sırlarından haberdar olup kudret kaleminin yazdıklarını, hep hakkını vererek okursun (yaratılmışlara ibret gözüyle bakarsın.)

93 Eski alfabemizde otuz iki harf vardır. Şair bu harfleri otuz iki dişe karşılık gösteriyor. Otuz iki dişin yan yana duruşu bir inci dizisini andırırdı ki bu diziler bir mısra karşılığı da olabilirler. Böylece ağızlardaki diziler ile divanlardaki diziler yani mısralar birbirini dengelemektedir.

Matlab-ı kâide-i istiğnâ

477. *Ey nüvîn nüsha-i mecmûa-i râz*
Gonca-i bâgçe-i nâz u niyâz

478. *Eyleme kimseye arz-ı hâcet*
Olma ham-geşte-i bâr-ı minnet

479. *Dehenün hâhiş içün eyleme bâz*
Olma âlûde-leb-i harf-i niyâz

480. *Sâhib-i hırs u tama' rüsvâdur*
Kîmyâ-yı şeref istignâdur

481. *Rızk-ı maksûm olur elbet vâsıl*
Âb-ı rû dökmedür ancak hâsıl

482. *Ol ki maksûm degül girmez ele*
Ol ki maksûmun ola gitmez ele

483. *Âb-ı rûdur bilene âb-ı hayât*
Teşne-i reşhasıdur Nîl ü Fırat

484. *Âli it kıymetüni hâr olma*
Gördigün şey'e talebkâr olma

485. *Âb destinde ne var k'isteyesin*
Anı ya bunı bana vir diyesin

486. *O da muhtâc-ı atâ-yı Hak'dur*
Beste-i mevhibe-i mutlakdur

487. *Âcizün lûtfidecek hâli mi var*
Sana tahş eyleyecek mâlı mı var

Tok gözlülük yolunu tutma bahsi

477. Ey sır kitabının (insanlığın) yepyeni nüshası, ey naz ve niyaz bahçesinin goncası (oğulcuğum)!

478. Kimseye ihtiyacını arz etme de minnet yükü altında eğrilme.

479. İsteğin için ağzını sakın açma; dilenme sözleriyle dudağını bulaştırma.

480. Hırs ve tama sahibi olan kişi rezildir; şereflilik kimyası (özü), tok gözlülüktür.

481. Sana ayrılmış olan rızık elbette seni bulur. Öyleyse açgözlülükten ele geçen yalnızca yüzsuyu dökmektir.

482. Sana takdir olunmamış rızık ele geçmez; sana ayrılmış olan da asla başkasına gitmez.

483. Kıymetini bilip harcamayan için yüzsuyu, bengisudur (abıhayat)[94] ki Nil ve Fırat nehirleri onun bir damlasına bile susamışlardır.

484. Kıymetini yücelt, bayağı olma. Her gördüğüne istek duyma!

485. Kimin elinde ne var ki isteyesin. Onu yahut bunu "bana ver!" diyesin.

486. O kul da Allah'ın ihsanına muhtaçtır ve Allah'ın bağışına bağlanıp kalmıştır.

487. O acizin lütfedecek hâli mi var, yahut sana bağışlayacak malı mı var?

---

94 Abıhayat, Hızır ile İskender'in aramaya çıktıkları ölümsüzlük suyudur. Bu sudan bir yudum içen kişi ölümsüzlüğe ermiş. Hızır Peygamber de bu bengisudan içerek ölümsüz olmuştur. Abıhayvan olarak da kullanılan bu su, edebiyatımızda çok anılmıştır.

488. *Lûtf-ı Hak herkese bî-minnetdür*
Dest-i abd arada bir âletdür

489. *Terk-i esbâb degül gerçi sevâb*
Bî-müsebbib neye yarar esbâb

490. *Bî-müsebbib sebebi itme taleb*
Hayrete cümle budur işte sebeb

491. *Sanma erzâkunı muhtâc-ı taleb*
Çekme beyhûde yire renc ü ta'ab

492. *Ol atâyâsına Hakk'un vâsık*
Oldı rızkun sana senden âşık

493. *Künc-i kâşânede râhat hoşdur*
Dâde-i Hak'la kanâ'at hoşdur

494. *Bî-icâzet el uzatma mâle*
Sen degülsin O'dur A'lem hâle

495. *Dâde-i Râzık'a hâtır-bend ol*
Her ne virdiyse ana horsend ol

496. *Bilür ahvâlüni Rezzâk-ı Hakîm*
Rızkunı vakt ile eyler teslîm

497. *Mâle mevkûf degül erzâkun*
Gayri yüzden yitürür Rezzâk'un

498. *Akçe me'kûle degül âletdür*
Yine âhır yinecek ni'metdür

499. *Olmaz itsen zer ü sîmi hırmen*
Bedel-i nân u pirinc ü rûgen

500. *Çekme hiç gürisnelikden haşyet*
Kulın aç kor mı veliyy-i ni'met

488. Allah, lûtfunu herkese karşılık beklemeden verir. Kulun mülkiyeti ise arada yalnızca bir vasıtadır.

489. Gerçi sebebi terk edip bağışta bulunmamak sevap değildir, ama sebep, müsebbipsiz (Allah anılmadan) hiçbir şeye yaramaz.

490. Müsebbipsiz sebebi isteme! İşte şaşkınlığın, (ne yapacağını bilememenin) bütün sebebi böyle yapmış olmaktır.

491. Sana rızık olarak verilen şeyin seni bulması için birinden istemeğe ihtiyacının olduğunu sanma. Başkasından isteyip de boş yere mihnet ve sıkıntı çekme.

492. Allah'ın sana bahşedeceğine güven ki rızkın, sana kavuşmak için senin ona olan aşkından daha büyük âşıktır (sen ona yürürken o sana doğru koşar.)

493. Allah'ın verdiği ile yetinip evciğinin köşesinde rahat yaşamak hoştur.

494. Hakkın ve ruhsatın olmadan bir mala el uzatma. Hâlini bilecek olan, senden daha büyük ve bilgili olan Allah'tır.

495. Rızık veren Allah'ın sana ayırdığına gönlünü bağla (razı ol) ve her ne verdiyse ona kanaat et.

496. Rızkı hikmetle veren Allah, senin hâlini bilir ve rızkını, ihtiyacın olduğu anda gönderir.

497. Senin rızkın sadece herhangi bir mal dolayısıyla değildir. Rezzâk olan Allah, başka sebeplerle de sana rızık ulaştırır.

498. Para, yenilen şey değil sadece rızkını sağlamada bir vasıtadır. Sonuçta yenilecek şey, yine Allah'ın yarattığı nimettir.

499. Eğer altını ve gümüşü harman etsen ekmek, pirinç ve yağın yerini tutmaz (altın ve gümüşü dişlerimizle yiyemeyiz.)

500. Fakirlik seni hiç korkutmasın ki, nimetin sahibi olan Allah, hiç kulunu aç bırakır mı?

501. *Yime minnetle olursa ni'met*
Kokma gül kim ola bûy-ı minnet

502. *Sana bir şey birisi virse eger*
Alma müstagni ol ey cân-ı peder

503. *Çeşmüni hâtırını eyle ganî*
Kerem it olma gedâ-çeşm ü denî

504. *Yâ meger yâr-ı sadîkun ola ol*
Bî-tekellüf olıcak eyle kabûl

505. *Sen dahı ana mükâfât eyle*
Bir atâyile mücâzât eyle

506. *Va'deye dest-i vefâyı bâz it*
Kime va'd eyler isen incâz it

507. *Zimmet ü himmete bil va'deyi deyn*
Va'de hulf itmegi bil zâtuna şeyn

508. *Bî-vefâ-va'de ile eyleme lâf*
Bîh olur şâh-ı ma'âdâta hılâf

501. Minnet ile olan nimeti yeme, hatta kokusunda minnet olan gülü bile koklama.

502. Ey babasının canı! Eğer sana birisi bir şey verirse sakın alma, doygun ol.

503. Gözünü ve gönlünü zengin tut. Kerem et (lütfen) aç gözlü ve aşağılık olma.

504. Ancak sana ikram eden gerçekten sadık dostun olursa ve külfetsiz (karşılıksız) ikramda bulunursa kabul et.

505. Sen de o dostuna karşılık ver ve onu ikram ile mükâfatlandır.

506. Vefa elini vadeye açık tut. Kime bir vaatte bulunursan yerine getir.

507. Zimmetinde bulunana ve himmete vade vermeyi borç bil. Vadettiğinden geri dönmeyi kişiliğine kusur say.

508. Yerine getiremeyeceğin şeyi konuşma ki sonra kök, gaye dalına ters düşüverir.

Der-beyân-ı sıfat-ı hezl ü mizâh

509. *Ey taleb-kâr-ı huzûr-ı dü-cihân*
Râh-ı cûy-ı taraf-ı râhat-ı cân

510. *Eyleme hezl ü mizâhı pîşe*
Düşürür dostlarını endîşe

511. *Dostı itme latîfeyle fedâ*
Hakk-ı nân u nemegi itme hebâ

512. *Asdikâya sebeb-i nefret olur*
Âkıbet vâsıta-i vahşet olur

513. *Âbdâr olsa latîfe hoşdur*
Lîk bir semti yanar âteşdür

514. *Hiç latîfe dime ol söz okına*
Ki ucı hâtır-ı yâre tokına

515. *Garaz-alûde nükât-ı ser-tîz*
İder ahbâbunı lebrîz-i sitîz

516. *Didiler ana latîfe zurefâ*
Ki mahallinde ola cilve-nümâ

517. *Lâfzı endek ola ma'nâsı kesîr*
İtmeye kimseyi aslâ dil-gîr

518. *Bâg-ı dilden yeni kopmuş gül ola*
Gûş iden vasfı ile bülbül ola

519. *Bûy-ı gül gibi açа sîneleri*
Sînelerden gidere kîneleri

520. *Müjde-i vasl gibi gûşa gele*
İşiden ragbet ile cûşa gele

521. *Anı nakl eyleyeler şehr-be-şehr*
Kala âlemde mesel dehr-be-dehr

Yergi ve güldürünün vasıfları hakkındadır

509. Ey iki cihan saadetini isteyen; ey canın rahat bulduğu yöne akan ırmağın yolu (oğulcuğum)!

510. Hezl (küfür derecesine varan yergi) ve mizahı meslek edinme. Çünkü bunlar, dostlarını düşünceye ve gocunmaya sürükler.

511. Dostunu bir lâtifeye feda etme ki, tuz ekmek hakkını ara yerden kaldırıp atmış olmayasın.

512. Bunlar samimî dostlar için nefret sebebi olur. Sonunda mutlaka bir kötülüğe neden olur.

513. Lâtifenin bile -ki zarif ve nükteli olursa güzeldir- bir tarafı yanar ateş gibidir.

514. Hele hele dostların kalbine saplanan bir söz okuna (yergi ve alaya), lâtife demek bile olmaz.

515. Kasten yapılmış keskin başlı (kırıcı) bir lâtife, dostlarını ağzına kadar dolu bir çekişme içine sürükler.

516. Zarif kişilerin lâtife dedikleri şey, yerinde söylenmiş cilveli (güzel) sözdür.

517. Söylediğin az, manası çok olsun ve asla kimsenin gönlünü incitmesin.

518. Söylediğin söz gönül bağından yeni koparılmış bir gül olmalı, onu duyan da içindeki mana ile bülbül olmalı.

519. O söz, gül kokusu gibi gönülleri açmalı ve gönüllerden kinleri gidermeli.

520. Gönüllere vuslat müjdesi gibi olmalı, onu işiten rağbet ile şevke gelmeli.

521. O sözü şehir şehir anmalılar, dünya durdukça o söz durmalı.

522. *Böyle olursa latîfe ne güzel*
Olmasa terkini bil hayr-ı amel

523. *Eyleme kimseyi zemm ü gıybet*
Aybdur âkıl olana bu sıfat

524. *Zevki yok âlemi yok lezzeti yok*
Günehi gayri meâsîden çok

525. *Dostlar olmaz olur senden emîn*
Nâmun anılsa iderler nefrîn

526. *Zemm ü gıybet ider ehlin bed-nâm*
Behre-mend oldugı yokdur zemmân

527. *Hak seni hıfz ide ol dagdagadan*
Olasın sâde-dil âsûde-beden

522. Böyle olursa lâtife ne güzel. Eğer böyle olmazsa onu terk etmeyi amelin hayırlısı say.

523. Kimseyi kötüleyip dedikodusunu yapma. Bunu yapmak akıllı kişiler için bir ayıptır.

524. Dedikoduculuk ve başkasını kötülemenin zevki gereği ve lezzeti yok. Üstelik günahı, diğer suçlardan da fazla.

525. Bunları yaparsan dostların senden emin olamazlar ve adın anıldıkça senden nefret ederler.

526. Dedikodu ve başkasını kötüleme, onu yapan kişiyi de kötü andırır. Zaten bu tip kişilerin nasibi de yoktur.

527. Allah seni bu tür işlerden koruya. Temiz kalpli ve rahat canlı olasın (ey oğul)!

Der-beyân-ı şeref-i lûtf u kerem

528. *Ey nigeh-dûz-ı mezâyâ-yı usûl*
Nâzır-ı manzara-i redd ü kabûl

529. *Geç-nigâh eyleme hem-sâyelere*
İltifât eyle tehî vâyelere

530. *İmtizâc ile gözet hakk-ı civâr*
Çekmesün kimse yüzünden âzâr

531. *Yalınuz lokmaya bâz itme dehen*
Hisse-dâr it yidügün ni'metden

532. *Eyle hâcetleri düşdükçe revâ*
Sâyeni eyle melâz-ı zu'afâ

533. *Kimseye bugz u adâvet itme*
Terk-i âsâyişi âdet itme

534. *Gazab u hiddet ü kin gösterme*
Kimseye çîn-i cebîn gösterme

535. *Hüsn-i hâl ile geçin herkes ile*
Hoş-dil ol herkes ü her nâ-kes ile

536. *Zîr-i dostânunı âzâr itme*
Serd teklîf ile bî-zâr itme

537. *Olmasun kimse yüzünden derhem*
Hulkunun bendesi olsun âlem

538. *Cevr ile kimseyi bî-zâr itme*
Sana cevr itse de âzâr itme

539. *Yâr ol dostlaruna bâr olma*
Sû'-i hulk ile dil-âzâr olma

540. *Kimsenün cevr ile cânın sıkma*
Hâtırın yapmaga sa'y it yıkma

Lütuf ve keremin (iyi muamele ve cömertlik) şerefi hakkındadır

528. Ey yol ve yordamın üstün vasıflarının bakış dikicisi, ey red ve kabulün manzarasına bakan (oğul)!

529. Komşularına eğri bakışla bakma! Mahrum ve düşkünlere iltifatta bulun!

530. Konu komşuyla iyi geçinerek onların hakkını gözet! Kimse senden incinmesin!

531. Tek başına bir lokmaya ağız açma, yediklerinden onları da faydalandır!

532. Sana ihtiyaçları oldukça onlara yardım et, civarını düşkünlerin sığınacakları bir yer hâline getir!

533. Kimseye kin ve düşmanlık gütme! İyi geçinmeyi terk etmeyi de âdet edinme!

534. Öfke, hiddet ve kin gösterme! Kimseye alnını kırıştırarak bakma!

535. Herkes ile iyi geçin! Cimri de olsa herkes ile gönlün hoş olsun!

536. Dostlarının haricinde bir kimse de olsa onları incitme! Hoyrat teklif ile kalplerini kırma!

537. Kimse senin yüzünden mustarip olmasın! Bütün dünya iyi huyunun esiri olsun!

538. Kimseyi eziyet ile incitme! Hatta sana eziyet etse bile onu azarlama!

539. Dostlarına yâr ol, bar (yük) olma! Kötü huy ile kalplerini kırma!

540. Eziyet ile kimsenin canını sıkma, gönüllerini yapmaya çalış, sakın yıkma!

541. Kimseye müddeî olma zinhâr
Müddeîden seni saklar Settâr

542. Gayr içün olma dü âlemde zelîl
Ne vasî ol ne vekîl ol ne kefîl

543. Ugrama dâire-i da'vâya
Başunı salma kurı gavgaya

544. Eylesen nâs ile gavga vü nizâ'
Olur âzâr-keş-i renc ü sudâ'

545. Eyleme kimse ile lecc ü ınâd
Ki ider nâr-ı adâvet îkâd

546. Şerr işe eyleme tahrîk-i kadem
Bir elün hayrda olsun her dem

547. Varma şekvâ ile bâb-ı şâha
Sana cevr ideni sal Allah'a

548. Sende zâhir olıcak acz ü fütûr
İntikâmun komaz Allah-ı Gayûr

549. Dest-ber-sîne dur u dervîş ol
Yüri var gam yime bi-teşvîş ol

541. Sakın kimseye karşı iddiacılıkla direnme! Böylece inatçılardan settar (ayıpları örtücü) olan Allah seni saklar!

542. Bir başkası için vasi, kefil ve vekil olup (haksızlık yüzünden) dünya ve ahirette zelil olma!

543. Mahkeme salonuna hiç yolun düşmesin. Sakın başını kuru kavgaya bulaştırma!

544. İnsanlarla kavga ve çekişme hâlinde olanın eline rahatsızlık ve sıkıntıdan başka bir şey girmez!

545. Kimse ile inatlaşma ve kimseye ayak direme ki bunlar, düşmanlık ateşini tutuşturur!

546. Kötü iş için adımını atma ve bir elin daima hayırda olsun!

547. Padişahın (idarecinin) kapısına şikâyet dolayısıyla varma, sana kötülükte bulunanı Allah'a havale eyle!

548. Sende acizlik ve korku belirdiği zaman Gayur (gayret sahibi) olan Allah senin intikamını alır.

549. Elin göğsünde bekle ve derviş tavrında ol! Böylece gam yemez ve dertsiz tasasız olursun!

Der-beyân-ı şeref-i hulk-i hasen

550. *Ey ser-âmed güher-i bahr-i hayât*
Nüsha-i müntehab-i hüsn-i sıfât

551. *Meskenet hasletin eyle a'dâd*
Ol mülâyim-dil ü dervîş-nihâd

552. *Ol ganî-tab' u tevâzû'-pîşe*
Sal gülistân-ı felâha rîşe

553. *Sana hilm ü edeb ü hüsn-i sülûk*
İder ahrârı zarûrî memlûk

554. *Hüsn-i ahlâka degül erzânî*
Çîn-i ebrû girih-i pîşânî

555. *Virür âyîne-i kalbe işrâk*
Vüs'at-i meşreb ü tîb-i ahlâk

556. *Hande-rûluk eser-i rahmetdür*
Türş-rûluk sebeb-i nefretdür

557. *Hûy-ı bed âdet-i bed meşreb-i bed*
İder erbâbını merdûd-ı ebed

558. *Hazm olunmaz reviş ü etvârı*
Her kimin k'ola tekebbür kârı

559. *Gurre olmak sıfat-ı şeytândur*
Rânde-i bâr-geh-i Rahmân'dur

560. *İtme erbâb-ı tekebbürle sühen*
Ol girîzân mütekebbirlerden

561. *Hem-nişîn olmak olursa nâ-çâr*
Sen ana eyle tevâzu' izhâr

562. *Ukalâ gerçi şekerler yidiler*
Sana kibr idene kibr it didiler

Güzel huyun şerefi hakkındadır

550. Ey hayat denizinin en birinci incisi; ey güzel vasıfların seçkin örneği (oğul)!

551. Yoksun olduğun iyi huyları bir say hele! Sonra da mülayim gönüllü ve derviş yaratılışlı ol!

552. Huyca zengin, alışkanlıkça alçak gönüllü ol da böylece kurtuluş gülistanına kök sal!

553. Yumuşaklık, terbiye ve iyi yolda olmak, hür olanları bile zarurî olarak sana köle eder (iyilikle onları kendine çekmiş olursun).

554. Çatık kaş ve kırışık alın (suratını buruşturmak), iyi ahlâka hiç de uygun düşmez.

555. Ahlâkça iyi yaratılışlı ve meşrepçe geniş olmak, kalp aynasına parlaklık verir.

556. Güler yüzlülük rahmet alâmetidir. Suratı ekşitme ise nefrete sebep olur.

557. Kötü huy, kötü alışkanlık ve kötü meşrep, sahibini, ebedî olarak istenmeyen kişi yapar. (Başkaları ondan kaçarlar.)

558. Her kimin ki işi büyüklenme olsa, gidişatı ve hareketleri başkaları tarafından hazmedilmez.

559. Gururlu olmak şeytanın sıfatıdır. Gururlu kişi tıpkı şeytan gibi Allah katından kovulur.[95]

560. Büyüklenen kişilerle oturup konuşma. Bu tip kişilerden daima kaçın.

561. Eğer onlarla bir arada bulunmak kaçınılmaz olursa, artık çaresiz sen ona karşı tevazu göster.

562. Gerçi akıllı kişiler şeker gibi tatlı bir söz söyleyip "Sana karşı kibirli olana sen de kibirli ol," dediler...

---

95 bkz. Not: 8.

563. *Lîk gavgâya çıkar bir yanı*
Sen tevâzu'la savuşdur anı

564. *Tab'-ı âdemde olur kibr ü gurûr*
Maraz-ı müzmin ü zahm-ı nâsur

565. *Düşen ol vâdîye iflâh olmaz*
Maraz-ı nikbeti ıslâh olmaz

566. *Olma mestâne-i câh u pâye*
Karşu turma gazab-ı Mevlâ'ya

567. *Kibriyâ vü azamet Hakk'a yarar*
Kul olanda bu sıfatlar ne arar

568. *Bendelük tavrına olsun amelün*
Hak âzârına dırâz itme elün

569. *Sende zâhir olıcak kibr ü gurûr*
Kasm ider zahrunı Allah-ı Gayûr

570. *Tutalum çerha irişmiş câhun*
Yine ednâ kulısun Allah'un

571. *Unf ile halkı kapundan sürme*
Kimseye dâmen ü dest öpdürme

572. *Ne kadar câhun olursa âlî*
Dâmenün büseden olsun hâlî

573. *Sana lâzım yire yüzün sürmek*
Kula düşmez el etek öpdürmek

574. *Kendüne ucbı tasavvur itme*
Kâdir oldukca tasaddur itme

575. *Katı da'vâcısı çokdur sadrun*
Korkarum zâyi' iderler kadrün

563. ...Lâkin yine de onun bir ucu kavga ve kötülüğe çıkar. Onun için sen yine de onu tevazu ile savuştur.

564. Kibir ve gurur insanın yaratılışında mevcuttur. Bunlar müzmin bir hastalık ve bir nasır yarasıdır.

565. Bu vadiye düşen kişi iflâh olmaz. Onun kötü hastalıkları düzeltilmez.

566. Sakın mertebe ve makam sarhoşu olma; Allah'tan gelen kötü şeylere de karşı durmaya çalışma.

567. Büyüklük ve ululuk, Allah'a aittir, kullarda bu sıfatlar bulunmamalı.

568. Yaptığın her şey kullara yakışır şekilde olsun. Allah'ı gücendirecek bir şeye sakın elini uzatma.

569. Sende kibir ve gurur göründüğü zaman gayur olan Allah, senin boyunu ikiye büker (yani sırtını yere getirir.)

570. Tutalım ki merteben dokuzuncu kat göğe çıkmış olsun, sonuçta yine de Allah'ın alelâde bir kulusun.

571. Sertlik ve kabalıkla halkı kapından kovma. Kimseye el ve eteğini öptürme.

572. Merteben ve yerin ne derece yüksek olursa olsun eteğini öpülmekten uzak tut.

573. İnsan olarak sana düşen, yüzünü yere sürmendir. Hele el-etek öptürmek de asla kula düşmez.

574. Kendin için ayıp olan bir şeyi aklından bile geçirme, elinde olduğu müddetçe sakın başa geçme (idareci olma).

575. Gerçekte devlet idareciliğinin davacısı çoktur, onun için o makamda senin kıymetini bilemezler diye korkarım.

576. *Kimseye satma sakın izz ü celâl*
İtmesün kimse seni istiskâl

577. *Halka vir rıfk u tevâzu'la selâm*
Zor ile eyleme teklîf-i kıyâm

578. *Sana ta'zîm olunursa ne güzel*
İtmeyen cahil ile itme cedel

579. *Sende âmâde ise şerm ü edeb*
Olur elbetde mürââta sebeb

580. *Şermdür gâze-i nûr-ı îmân*
Bî-hayâlık iki âlemde yamân

581. *Hüsn-i hulk ile gözet âdâbı*
Gör hayâtunda olan şâdâbı

582. *Edeb ârâyişidür insânun*
Bî-edeb tâbi'idür şeytânun

583. *Bî-edeb olmag-ıla oldı hasûd*
Dergeh-i rahmet-i Hak'dan merdûd

584. *Haşre dek vâkıa-i ukbâda*
Sâha-i mahkeme-i kübrâda

585. *Re'f-i re'se bulamazsın kudret*
Çeşm taklîbine yokdur fursat

586. *Yine dîvân-ı Hudâ hâzırdur*
Hak Teâlâ her işe hâzırdur

587. *Kudretinde nazar-ı Mevlâ'nun*
Farkı yok âhiret ü dünyânun

588. *Naksdan pâk masûndur Bârî*
Olmaz Allah'a tagayyür târî

576. Sakın kimseye büyüklük ve kibir satma ki kimse de seni saymamazlık yapmasın.

577. Halka yumuşaklık ve alçakgönüllülükle selâm ver (onlarla buluş) ve sakın zorla onlara, ayağa kalkma külfetini yükleme.

578. Sana hürmet gösterilirse ne güzel; sana hürmet göstermeyen cahil ile de sakın takışma.

579. Utanma duygusu ve edep sende mevcut iken elbette bunlar senin saygınlığına sebeptir.

580. Utanma duygusu iman nurunun düzgünüdür (süsüdür). Utanmazlık ise dünya ve ahirette ne yaman şeydir.

581. Yolu yordamı iyi huylulukla göz önünde bulundur da hayatının nasıl tazeleşiverdiğini gör.

582. Edep insanın süsüdür. Edepsiz ise şeytanın arkasından gidendir...

583. ...Ki o şeytan edepsizliği yüzünden hasede düştü ve Allah'ın rahmet dergâhından kovuldu[96]...

584. ...(Eğer sen de o şeytan gibi edepsizleşirsen) kıyamete kadar ahirette ve büyük mahkemenin kurulduğu mahşer yerinde...

585. ...Başını yükseltmeye güç bulamazsın. Gözünü çevirmeye fırsat ve kudretin olmaz.

586. Allah'ın yüce divânı hazırlanmıştır yine de... Ve Allah şüphesiz her işi (hakkıyla) görendir.

587. Allah Tealâ'nın nazarında -ki her şey onun kudretindedir- dünya ile ahiretin bir farkı yoktur.

588. Allah Tealâ noksanlıktan münezzeh ve uzaktır. Allah'ın bir benzeri ve eşi yoktur.

---

96 bkz. Not: 8.

589. *Hâzır u nâzır iken Hazret-i Rab*
Eyleme terk-i murâ'ât-ı edeb

590. *Süfehâ ile müdârâ eyle*
Enbiyâ kavlini icrâ eyle

591. *Enbiyâ meslegini eyle kabûl*
Oldı me'mûr müdârâya Resûl

592. *Bî-müdârâ olamazsın râhat*
Fahr-i âlem didi "re's-i hikmet"

593. *Bî-sebeb halk ile gavgâ itme*
Terk-i bârû-yı müdârâ itme

594. *Olmaga mihnet-i âlemden emîn*
Hiç müdârâ gibi yok hısn-ı hasîn

595. *Bâd-veş eyleme her bezme şitâb*
Mihr-veş eyleme devr-i ebvâb

596. *Hâneden çıkma ki oldur cennet*
Kûşe-i hânede künc-i halvet

597. *Keşf-i râz eyleme bî-gânelere*
Virme yol meclise dîvânelere

598. *Herkesi mahrem-i esrâr itme*
Sırrunı zîver-i bâzâr itme

599. *Herkesün kavlini sâdık sanma*
Cümleyi lîk münâfık sanma

600. *Kimsenün medhine magrûr olma*
Kesr-i nefs eylemeden dûr olma

601. *Olur âlûde-i çirk-âb-ı riyâ*
Yüzüne karşu olan medh u senâ

589. Hazreti Allah hazır ve nazır (her yerde daima mevcut ve her şeyi görücü) iken, sakın ona karşı edebini terk etme.

590. Peygamberler sözüne uyup "Aşağılık da olsa her kişinin yüzüne gül."

591. Peygamberler mesleğini kabul et ki Peygamberimiz böyle yapmakla emrolunmuştu.

592. Böyle yapmazsan zaten rahat edemezsin. Âlemin övüncü olan Peygamber dedi ki: "Hikmetin başı yüze gülmedir."

593. Sebepsiz yere insanlarla kavga etme ve aşağılıklara karşı yüze gülme siperini terk etme!

594. Dünya mihnetinden emin olmak için böyle kişilerin yüzüne gülmekten daha sağlam bir kale olamaz.

595. Rüzgâr gibi her yere girip çıkma, güneş gibi de her kapıyı dolaşma.

596. Evinden dışarı çıkma ki evinin köşesindeki halvet (yalnız kalma) köşesi, senin için cennet sayılır.

597. Ehli olmayan kişilere sırrını açma. Adilere (lâyık olmayanlara) da meclise girmeleri için yol verme!

598. Herkesi sırlarına ortak edinme; sırrını pazarlarda satılan süs malı hâline getirme (pazara düşürme).

599. Herkesin sözünü sadakatle ve dostça söylenmiş sanma; lâkin herkesi de ikiyüzlü kabul etme.

600. Kimsenin seni methetmesiyle gururlanma, nefsini kırmaktan (körletmekten) da sakın geri kalma!

601. Yüzüne karşı yapılan övgü ve medih elbette riya (gösteriş) pisliğine bulaşmıştır.

602. *Cürbden fark idemem ol süheni*
Ki şifâhen ideler medh seni

603. *Senden eylerse eger kat'-ı ümîd*
Ugramaz dâirene olsa da îd

604. *Varma gayrun evine bî-da'vet*
Ola ammâ o da ehl-i hürmet

605. *Vardugun meclis ola ehl-i reşâd*
Olmaya encümen-i fısk u fesâd

606. *Da'vete gerçi icâbet lâzım*
Olmaya fıskı velî müstelzim

607. *Öyle meclis olamaz sana mahal*
Ki ide ırzına îcâb-ı halel

608. *Olma meclisde ne bir güne hamûş*
Vakt ile gâh zebân ol geh güş

609. *Sühanı ibret-i dürr ü güher it*
Mümkin oldugı kadar muhtasar it

610. *Sözde olsun sana düstûr-ı amel*
Mânî-i nükte-i "Mâ kalle vü dell"

611. *Olur insânda zebân bir iki gûş*
Sen dahi söyle bir ol iki hamûş

612. *Gerçi pür-gûluk iden hıffet ider*
Lîk hâmûşî dahi sıklet ider

613. *İt kelâmun ne kasîr ü ne tavîl*
Gözle vaktin ne hafîf ol ne sakîl

614. *Nakd-i irfânı çeken mîzâna*
Didi çok söz yaraşur Kur'ân'a

602. Seni yüzüne karşı söz söyleyerek övüyorlarsa, o sözlerin uyuz hastalığından bir farkı yoktur.

603. Bu kişiler senden ümidi kestikleri andan itibaren -bayram bile olsa- artık kapını çalmaz, yanına uğramazlar.

604. (Ey oğul!) Başkalarının evine davetsiz olarak gitme! Hatta her davet edildiğin yere değil, hürmet ehli olanların evine git.

605. Vardığın meclis doğru yolda insanlarla dolu olmalıdır, fesat ve kötülük kumkuması olmamalıdır.

606. Gerçi davete icabet etmek gerekir ama davet, kötülük ve dedikodudan da emin olmalıdır.

607. Öyle kötü meclisler sana bir oyalanma yeri olamaz, oralar senin namusuna leke düşürür.

608. Mecliste tekdüze susup durma; yeri geldikçe dil ol, yeri geldikçe kulak!

609. Sözünü mümkün olduğu kadar kısa tut ki, inci ve mercan gibi değerli olsun.

610. Söz söylerken sana "söylediği az mânâsı çok"[97] hikmetinin mânâsı bir gidiş yolu olsun.

611. İnsanda bir dil, iki kulak vardır. Öyleyse sen de bir söyle, iki sus.

612. Gerçi çok konuşan hafiflik eder (boş konuşur); buna karşılık, dinlemeyi tercih eden ağırlık (ağır başlılık) eder.

613. Sözü ne kısa, ne de uzun söyle. Sözün ne zaman söylenmesi gerektiğini iyi ayarla ve sözünde ne hafif ol, ne ağır.

614. İrfan ve olgunluk metaını teraziye koyan bilgeler dedi ki "Çok söz ancak Kur'an'a yaraşır."

---

97 "Mâ kaile vü delle" sözü Arapça bir kelâm-ı kibar olup bizdeki muhtasar ve müfîd söylemek tabiri gibidir. Az söz ile çok şey anlatmak demektir.

615. *Söyledükde sözi itme tekrâr*
Yâ meger zikr ola yâ istigfâr

616. *Zikre olma alenen leb-cünbân*
Zikr ü tesbîh gerekdür pinhân

617. *Hem-riyâ meclise hem-sıklet olur*
Ecri gâret-zede-i âfet olur

618. *Kimseye virme huşûnetle cevâb*
Lûtf ile izzet ile eyle hitâb

619. *Kimsenün aybını urma yüzine*
Gûşunı bâb-ı kabûl it sözine

620. *Eyleme kimseyi kat'an techîl*
İtme mahlûk-ı Hudâ'yı tahcîl

621. *Kimsenün aybına ta'n itme meded*
Ki olur hâsılı endûh-ı ebed

622. *Cevher-i ilmi iden sana atâ*
İlmi görmüş anı da cehle sezâ

623. *Sâni'un râbıta-i hikmetidür*
Kısmet-i âdile-i kudretidür

624. *Olsun ârâyiş-i dehenün bu makâl*
İnkisâr alma yamân olur hâl

625. *Terk-i âyîn-i cefâ vü sitem it*
Bed-şiken dil-şiken olma kerem it

626. *Hele n'eylersen it ey rûh-ı revân*
Olma hâtır-şiken ü tîz-zebân

627. *Kesr-i hâtır günehün ekberidür*
Cümle-i mâsıyetün bed-teridür

615. Söylediğin sözü tekrarlama (bir şeyi iki defa söyleme). Tekrar edilecek söz ya zikir, yahut Allah'tan bağışlamayı dileme sözü olmalıdır.

616. Zikir yaparken alenen dudaklarını kıpırdatma, zikir ve Allah'ı anış gizli gerektir.

617. Riyakârlık meclisine aşağılık kişiler katılır, ondan elde edilen sonuç da fenalıkların yağmalanması olur.

618. Kimseye sertlikle cevap verme, bilâkis lütuf ve yücelikle hitap et.

619. Kimsenin ayıbını yüzüne vurma; bir kişi ayıplı da olsa onun sözünü sonuna kadar dinle.

620. Asla kimseyi cahillikle suçlayıp da Allah'ın yarattığı bir insanı ayıplandırma.

621. Aman ha! Kimseyi ayıbıyla ayıplama! Böyle bir şeyin sonucu ebedî bir tasa olur.

622. İlim cevherini sana bağışlayan Allah, sana ilmi; ona da cehaleti uygun bulmuş.

623. Bu, Allah'ın hikmet rabıtasıdır, kudretinin adaletlice verdiği kısmetidir.

624. Bu söz dudaklarının bir süsü olsun: "Kimsenin ahını alma, hâlin yaman olur."

625. Cefa ve sitem işini terk et. Aman ha! Kerem et de kötü bir iş olan kalp kincilik yapma.

626. Cancağızım! Hele ne yaparsan yap da, tek kalp kırıcı ve keskin dilli olma.

627. Hatır yıkmak günahların en büyüklerindendir, hatta bütün günahların en kötüsüdür.

628. *Eyle hâtırları ta'mîre şitâb*
Eyleme arş-ı ilâhî'yi harâb

629. *Kâil olur mı Hudâvend-i Gayûr*
Ki harâb ola o beyt-i ma'mûr

630. *Ol gözüm nûrı bu ma'nâyı habîr*
Olmaz aslâ bu güneh afv-pezîr

628. Bunun yerine kalpleri kazanmaya, hatır yapmaya çalış da Allah'ın Arş'ını harap etme.

629. Hiç yüce Allah, mamur birer ev olan kalplerin harap olmalarına razı olur mu?

630. A gözümün nuru! Şundan da haberin olsun ki böyle bir günah; asla affedilemez.

Nehy-i etvâr-ı nifâk u tezvîr

631. *Ey varak-hân-ı mezâyâ-yı makâl*
Sebak-âmûz-ı debistân-ı kemâl

632. *İtme tezvîr ü nifâkı mu'tâd*
Ki ider kasr-ı vifâkı berbâd

633. *Hîleye virme derûnunda sebîl*
Ebleh ol sâde-dil ol olma bahîl

634. *Mekr ü hîle katı murdâr işdür*
Ehline mâ-hasalı teşvîşdür

635. *Reh-nümâ-yı amel-i şeytândur*
Fi'linün âkıbeti zindândur

636. *Hayr içün açmaya bir zerre dehen*
Eyleyen mekr ile îkât-ı fiten

637. *Kendi akrân arasında mezmûm*
Kârı hayr u bereketden mahrûm

638. *Kesb ü tahsîli olur bed-nâmî*
Gam u mihnetle geçer eyyâmıv

639. *Şöhredür halk arasında bu mesel*
Cân virür mihnet ile ehl-i hıyel

640. *Gadr ü bed-ahdi vü tezvîr ü nifâk*
Habs-i endîşe vü sû'-i ahlâk

Müzevirlik ve bozgunculuk durumlarının istenmeyişi (terk edilmesi)

631. Ey söz meziyetlerinin sayfasını okuyan, ey olgunluk mektebinden dersler öğrenen (oğul)!

632. Boşboğazlığı ve ikilik çıkarmayı alışkanlık edinme ki bunlar vefa (bağlılık) sarayını berbat ederler.

633. Kalbinde hileye sakın yol verme. Budala olabilirsin, saf olabirsin, ama sakın pinti olma.

634. Ah o hilekârlık ve düzenbazlık! Aman ne kadar da istenmeyen birer iştir. Onları yapan kişiye kazandırdığı (!) ise sadece ortalığı karıştırmaktır.

635. Bunlar şeytanın işlerine yol gösterir, bu işin cezası da zindandır.

636. Hile yaparak fitneler koparanlar, hayır için bir zerrecik bile ağızlarını açmazlar.

637. Böyle kişiler diğer insanlar tarafından ayıplanmış olurlar. Yaptıklarından ellerine geçen ise, hayır ve bereketten mahrum kalmaktır.

638. Bu kişilerin kazandığı ve ele geçirdiği tek şey kötü şöhrettir. Üstelik günleri de gam ve sıkıntı içinde geçer.

639. Şu atasözü halk arasında meşhurdur ki "Hileci kişiler kolay kolay can veremezler."[98]

640. Haksızlık, nifakçılık, sözünde durmama, dedikoduculuk, kötü düşüncelilik ve kötü ahlâk...

---

98 Bu söz halk arasında atasözü olarak iki şekilde kullanılır:
"Hile ile yaşayan mihnet ile can verir."
"Al ile yaşayan ah ile can verir."

641. *Sıfat-ı ehl-i cehennemdür hep*
Ehl-i îmân olana kemdür hep

642. *Didi Müslim odur ol server-i dîn*
Halk ola dest ü dehânından emîn

643. *Hep vedîatdur eyâ sâhib-i kâm*
Irz u mâl u dem-i ehl-i îmân

641. ...Hepsi, cehennem ehlinin sıfatıdır ve imanlı kişiler için kötü hareketlerdir.

642. O din serveri Peygamber dedi ki "Müslüman, halkın dilinden ve elinden emin olduğu kişidir."[99]

643. Ey iyilik sahibi olan kişi! İmanlı kişilerin ırzı, malı ve kanı, insanlara Allah'ın birer emanetidir.

99 Bu söz pek meşhur bir sahih hadistir.

Nehy-i âlûdegî-i reml ü nücûm

644. *Ey nesak-hâh-ı nizâm-ı ahvâl*
Haste-kâr-ı sebeb-i lâfz u meâl

645. *Olma kur'a-fiken-i reml ü nücûm*
Ki ider ehlini bi'l-hâsıye şûm

646. *Ana her kim düşinür müflis olur*
İşi altun olacakken mis olur

647. *Çünkü takdîr iledür cümle umûr*
Âtiye fikrin unut eyle huzûr

648. *Fikr-i müstakbel-i pîşîn çekme*
Yok yire vesvese tohmın ekme

649. *Remlün ahkâmını gerçek sanma*
Gaybı Allah bilür aldanma

650. *Fenni var ise de üstâdı adîm*
İlmi nâkıs sözi keç fehmi sakîm

651. *Görmişüz cümlesinün ahvâlin*
Çok müneccimler ile remmâlin

652. *Oldugı yok birisi berhurdâr*
Bestedür ilm-i nücûma idbâr

Remilcilik ve müneccimlikle[100] uğraşmanın terki

644. Ey gidişatın düzgünlüğünü (dirlik) isteyen; ey söz ve anlam sebebini gören (oğul)!

645. Remil ve müneccimlik ile sakın uğraşma ki bunlar, bu işleri yapanları kötü ve şom eylerler.

646. Bunlarla kim ilgilenirse her bakımdan iflâs eder ve işi altın olacakken bakıra dönüşür.

647. Çünkü bütün hadiseler takdir olunduğu gibi cereyan eder. Onun için "gelecek" kaygısını unut da huzurlu ol.

648. Önündeki istikbalin düşüncesini çekme de yok yere vesvese tohumunu ekmiş olma.

649. Remilde karşına çıkan şeyleri de gerçek sanma! Aldanma ki gaybı ancak Allah bilir.

650. Gerçi remil diye bir ilim vardır ve gerçektir. Ama artık bunu gerçeğiyle bilen ustalar kalmadı. Şimdiki remilcilerin ilmi noksan, sözü yanlış ve anlayışı kıttır.

651. Birçok remilci ve müneccimlerin icraatına şahit olduk, ne olduklarını biliriz.

652. Böyle kişilerden bir tanesinin bile onduğu yok; üstelik artık ilmi nücûmun da kutsuzluğu baş göstermiştir.

---

100 Remilcilik kendine mahsus bazı şekiller vasıtası ile hükümler çıkarma ve böylece murat ve niyetleri haber verme ilmidir. Bu şekiller önceleri kum üzerine çizildiği için adı remil (kum) kalmıştır. Bunu ilk yapanın Danyal Peygamber olduğu rivayeti vardır.

Müneccimliğe gelince; yıldızların ve gezegenlerin hareketlerinden hükümler çıkarma ilmidir. İlk defa Babil'de yıldızlara tapan Nebatî'lerce kullanılmıştır. Osmanlı sarayında müneccimliğin yeri büyüktür.

653. *Ko gam-ı nisyeyi nakd eylersün*
Düşüp ol dagdagaya n'eylersün

654. *Düşme ol kaydlara dinle beni*
Saklasun Hazret-i Allāh seni

653. Eğer taksitçiliği (remil ve falcılık ile öğrenme düşüncesini) bırakırsan kazançta olursun. Yoksa bu asılsız yollara düşüp de ne yapıyorsun! (Yani elindeki gerçek olanla yetin de böyle hayal mahsulü fikirleri bırak.)

654. Beni dinle de bu düşünceleri kafandan at, Allah da seni bunlardan korusun, oğulcuğum!

Nehy-i âlâyiş-i câm-ı işret

655. *Ey güzîde-güher-i hokka-i cân*
Sikke-i nâsiye-i nakd-i revân

656. *Olma dil-beste-i câm-ı gül-fâm*
Ki ider âdemi rüsvây-ı enâm

657. *Halk içinde sebeb-i nefret olur*
Katı bî-hürmet ü bî-izzet olur

658. *Eyleme ümm-i habâisle safâ*
Ki tevellüd ider envâ'-ı belâ

659. *Şâyi' olur il içinde mekri*
Sana sarhoş diyeler ya bekrî

660. *El-hazer olma sakın bâde-perest*
Ki ider renc-i humâr âdemi mest

661. *Çünkü nehy eyledi Hallâk u Hakîm*
Sende ol nehy-i Hudâ'ya teslîm

662. *Olma âlûde-i cürm ü isyân*
Olma şermende-i pîş-i Yezdân

663. *Düşmeden dâm-ı günâha âr it*
Olsa da der-akab istigfâr it

664. *Olıcak ba'zı mecâlisde dûçâr*
İtme tevbîh ü taannüf izhâr

665. *İ'tirâz eyleme mestânelere*
Olma taş atıcı dîvânelere

666. *Dahl bir hâle degüldür lâyık*
Sana olur o beliyye lâhık

İçki âlemlerine bulaşmanın terki

655. Ey can hokkasının seçkin cevheri; ey elden ele dolaşan paranın alnına vurulmuş sikke (oğul)!

656. Gül rengindeki (içi şarap dolu) kadehe sakın gönül bağlama ki o insanı bütün âleme rezil eder.

657. Bu durum halk arasında nefrete sebep olduğu gibi, son derece de şerefsizlik ve saygısızlık uyandırır.

658. "Bütün kötülüklerin anası"[101] olan içki ile safa eyleme ki o anadan bin bir çeşit belâ çocukları doğar.

659. Bunun kötülüğü bütün şehir içinde yayılır ve sana ya "sarhoş" derler ya da "içkici".

660. Aman ha! Sakın içkiye düşkün olma! İnsanı, mest (sarhoş) eden, gerçekte içkinin verdiği sıkıntıdır.

661. Madem ki hikmet sahibi ve her şeyi yaratan Allah onu yasak etti, öyleyse sen de Allah'ın yasağına teslim ol.

662. Sakın içki içip de günah ve isyana bulaşma; Allah'ın huzurunda utanıcı olma.

663. Günah tuzağına düşmekten utan; eğer içki içip de bu tuzağa düşersen hemen arkasından tezce tevbede bulun, günahının affını dile.

664. Eğer bazı toplantılarda içki içenlere rastlarsan da sakın onlara bağırıp çağırma ve onları azarlama.

665. Onların sarhoşluklarına itiraz edip de deliye taş atmış olma.

666. Durup dururken bir işe karışmak iyi değildir. Zira sonuçta sana onun belâsı dokunur.

---

101 "İçki bütün kötülüklerin anasıdır," anlamındaki bu hikmetli söz ile şair, içki içen kişinin her türlü kötülüğü işleyebilecek duruma geleceğini vurgulamaktadır.

667. *Neye dahl eyler isen bir gün o hâl*
Sana bî-şübhe ider istikbâl

668. *Kimseyi cürm ile tesfîh itme*
Cürmden nefsüni tenzîh itme

669. *Kime müznib dir isen cân-ı peder*
O da bir zünbdür anlarsan eger

670. *Gayrınun cürmüni ta'n eylersün*
Kendü ahvâlüni gör neylersün

671. *Günehün sonı perîşânlıkdur*
Cürmün encâmı perîşânlıkdur

672. *Meclis-i Hazret-i Mevlânâ'da*
Didi fahr ile biri da'vâda

673. *Görmedüm rûy-ı şarâbı aslâ*
Dehenüm olmadı sahbâ-peymâ

674. *Hazret-i kutb-ı medâr-ı irşâd*
Dâiye-i mahmiye-i feyz-âbâd

675. *Ucb ü pindârına itdükde nazar*
"Kâş dîdî vü güzeştî" didiler

676. *Ârif-i keyfe sakın olma zebûn*
Olma âlûde-i bürş ü afyon

677. *Beng ü esrâr dahı bed-terdür*
Yiyen insân degül anı hardür

678. *Eyleme cevher-i cânı tîre*
Olmasun dîde-i gaflet hîre

667. Her neyi ayıplarsan, gün olur, o durum hiç şüphe yok senin başına da geliverir.[102]

668. Kimseyi, bu tip hatalarını ortaya dökerek aşağılama ve kendi nefsini de bu hatalardan uzak sanma!

669. Ey babasının canı! Unutma ki bir kimseye günahkâr demek de günahtır.

670. Başkalarının hatalarını ne diye ayıplıyorsun! Sakın ha! Sen önce kendi hatalarına bak da ne yapacağını düşün!

671. Günah işlemenin sonu pişmanlıktır. Hatanın sonu ise perişanlıktır.

672. Mevlânâ Hazretlerinin bir meclisinde, söz sırasında biri övünerek iddia etti ki!..

673. ... "Hiç ömrümde daha şarabın yüzünü görmedim ve boğazımdan asla şarap geçmiş değil"...

674. ...İrşat mertebesinin övüncü olan kutup Mevlânâ Hazretleri, feyiz şehrini koruyan o kahraman...

675. ...O kişinin acaipliğine ve böbürlenmesine bakarak "Kâş dîdî vü güzeştî"[103] dedi.

676. Keyif verici müskirat kullanmaya sakın kendini kaptırma ve sakın eroin ve afyon pisliğine bulaşma.

677. Kokain ve esrar da en kötülerindendir ve onları kullanan ise insan değil, eşektir.

678. Bunları kullanıp da can cevherini karartma ve gaflet gözü kamaşıp kalmasın.

---

102 Bir hadisi şerifte Peygamberimiz: "Kim bir kardeşini bir günah ile kınarsa onu işlemedikçe ölmez," buyurur. Şair bunu telmih etmektedir.

103 Bu ibare Farsça olup buradaki anlamı "Keşke gözün (içkiyi) görseydi ve (o, boğazından) geçmiş olsaydı," demektir.

679. *Ramazan'da sarup afyona kefen*
Mi'deni mürdeye itme medfen

680. *Âdemi mashara-i nâs eyler*
Sûret-i nâsda nesnâs eyler

681. *İder insânı akûr u bed-hû*
Bed-reviş bed-dil ü bed-rû bed-gû

682. *Keyfi geldükce olur gûş-hırâş*
Keyfi gitdükce olur vakf-ı telâş

683. *Sûret-i zindede eyler mürde*
Reng-i ruhsârın ide pejmürde

684. *Tutalum yok eserinden bâkî*
Ne belâdur lâkab-ı tiryâkî

679. Ramazan ayı gelince afyona kefen sarıp mideni ölüye mezar yapma.[104]

680. Afyon ve benzerleri insanı halka maskara ettiği gibi kişiyi insan şeklinde bir gorile döndürür.

681. Bunlar insanı azdırır, kötü huylu, kötü gidişatlı, kötü kalpli, kötü yüzlü ve kötü sözlü eder.

682. Bu kişilerin keyif anı geldikçe kulakları tırmalanmaya başlar, keyif anı geçince de telâşa düşerler.

683. Bu kişiler zinde vücutlarını ölüye çevirdikleri gibi, yanaklarının rengini de perişan eder, soldururlar.

684. Hadi esrarın bütün bu yan etkilerinden korkuları olmadığını farz edelim, ya şu "Tiryaki" lâkabı ne kötü şeydir!..

104 Esrar, afyon vs. kullananlar önce bunu sigara gibi ince bir kâğıda sarıp çekerlermiş. Afyona kefen sarmak bu olmalıdır.

Nehy-i âlâyiş-i zîb-i sûret

685. *Ey ser-âzâde-i dâm-ı sûret*
Hâtır-âzâde-i kayd-ı şehvet

686. *Olma dil-beste-i zîb ü zîver*
Olma dil-dâde-i dürr ü gevher

687. *Gerçi tefrîhi mukarrer ammâ*
Olamaz dürr ü güher merde sezâ

688. *Merde sermâye-i ihsândur zer*
Zene pirâye-i âbdârdur zer

689. *Terk-i âsâyiş-i nisvân eyle*
Zerün efzûn ile ihsân eyle

690. *Câme-i zerle olup cilve-nümâ*
Yanma yalduzlı buhurdân-âsâ

691. *Câme-i şöhrete nâ-peyvend ol*
Bulunan câme ile horsend ol

692. *Pâklık gerçi güzeldür ammâ*
Pâkden pâk ola düşunda kabâ

693. *Gûne gûne arayup kâlâlar*
Eyleme câme içün gavgâlar

694. *Kim ki kâlâ ile cismin tonadur*
Her kim olursa gören dir bu nedür

695. *Ne geyerse anı gey akrânun*
Uysun akrânuna tarzun şânun

696. *Kendü emsâlüne uysun hâlün*
Ne kadar var ise de ikbâlün

Yüzü süsleme pisliğinden vazgeçme bahsi

685. Ey suret tuzağından başı azade dolaşan, ey şehvete bağlılıktan gönlünü kurtarmış (oğul)!

686. Güzele ve süse gönül bağlayıcı olma; inci ve mücevhere gönül verici olma.

687. Gerçi inci ve mücevherin insana refah verdiği bir gerçektir, ama yine de er olan kişiye bunlar süs olarak reva değildir.

688. Altın, erkek için sadece ihsan edilmek üzere verilmiş sermaye; kadın için ise parlak bir süstür.

689. Kadınların gidişatını (kadın gibi süslenmeyi) terk et, altının fazla ise ihsanda bulun.

690. Altın işlemeli elbiseler giyip cilve göstererek, yaldızlı buhurdan gibi yanma.

691. Moda elbiselerden uzak dur, elindeki giyeceklerinle yetin.

692. Temizlik gerçi güzeldir ama sırtındaki elbise temizden de temiz olmalı.

693. Renk renk kumaşlar arayarak, giyecek yüzünden kendine eziyet etme.

694. Güzel elbiselerle vücudunu donatan kişiye karşı "Yahu bu da nedir böyle!" diye herkes ayıplayarak söylenir.

695. Akranın ne giyerse sen de onu giy; böylece merteben ve şanın akranına uygun olsun.

696. Ne kadar iyi talihli ve yüksekte olursan ol, davranışların kendin gibi olanlarla bir olsun.

697. Benzesün halka bisâtun atun
İ'tidâl üzre gerek âlâtun

698. Olma semmûre bile makdûrun
Yirini nâfe tutar semmûrun

699. Mürde hayvân derisidür semmûr
Ukalâ olmaz anunla mesrûr

700. Gördügün atlas u dîbâ vü harîr
Bûyı bed bir kefen-i kirm-i hakîr

701. Olma dil-dâde-i şân u şöhret
Şöhredür dildeki şöhret âfet

702. Kürk-i ma'dûd u mükerrer câme
Düşürür âdemi kat kat dâme

703. İhtişâm âdemi medyûn eyler
Derdin efzûn cigerin hûn eyler

704. Mâlunu eyleme bî-vech itlâf
Oldı mebgûz-ı ilâhî isrâf

705. Şer' ile hikmet ile bu temsîl
İzzet u mâladur akvâ-yı delîl

706. Ehl-i hikmet didi cem'-i emvâl
Kesb-i sermâye-i esbâb-ı nevâl

707. Bir girân sengi koparmak gibidür
Kulle-i Kâf'a çıkarmak gibidür

708. Harc u sarfı anı gerdân itmek
Kûh dâmânına galtân itmek

709. Kangısı sa'b idügin iz'ân it
İ'tidâli işüne mîzân it

710. Gûşuna bu sözümi eyle güher
Deynden pek sakın ey cân-ı peder

697. Yaygı, giyecek ve bineğin halka benzesin; kullandığın eşyalarda da orta hallilik gerekir.

698. Senin için takdir olunan şey samur kürk bile olsa, tilki derisi samurun yerini elbette tutar. (Samur da sonuçta zaten bir deriden ibarettir.)

699. Samur, ölü hayvan derisidir; onun için akıllı kişi onunla sevinip mağrur olmaz.

700. Gördüğün şu atlaslar işlemeli kumaşlar ve ipekler, gerçekte zavallı bir tırtılın pis kokulu kefeninden öte değildir.

701. Şan ve şöhrete gönül verici olma; gönüldeki şöhret düşkünlüğünün insana afet getirdiğini herkesler bilir.

702. Birkaç kürk ve birçok elbise, insanı kat kat tuzağa düşürür.

703. İhtişam insanı borca sokar; derdini çoğaltır, içini kan ağlatır.

704. Malını sebepsiz yere telef etme, israf ilâhî gazaba sebep oldu.

705. Dinî yönden ve hikmet bakımından şu örnek, yücelik ve mala en kuvvetli bir delildir...

706. ...Hikmetli şeyler söyleyenler dediler ki "Mal toplamak, yiyecekleri elinde bulundurmak (stokçuluk yapmak)...

707. ...Ağır bir taşı koparıp Kaf dağına çıkarmak gibidir...

708. "...Onu harcayıp sarf etmek, onu döndürmek yani onu dağın eteğine yuvarlamaktır."

709. Bunlardan hangisinin daha güç olduğunu anla ve dürüstlüğü işlerine bir terazi yap.

710. Ey babasının canı! Şu sözümü kulağına küpe et ki "Borçtan çok sakın...

711. Âdemi deyn diger-gûn eyler
Ger Felâtun ise mecnûn eyler

712. Deyn dânâları eyler gevden
Şîr-i merdân ise de eyler zen

713. Cismi sıhhatde derûnı hasta
Dâyine bende-i gerden-beste

714. Va'desi va'de-i teslîm-i hayât
Habse teklîfi mezâr-ı emvât

715. Bâ-husûs ola garîmi şirrîr
İde her rûz dimâgın tekdîr

716. Aslına zamm olına fer'-ı ribâ
Kâmetin bâr-ı ribâ ide dû-tâ

717. Emr şer'un diyü feryâda gele
Zor şâhidleri imdâda gele

718. İde medyûnını pâmâl-i cefâ
Derd-mendi ide halka rüsvâ

719. Bulmaya deynin edâya kudret
Uça çeşminde zamân-ı râhat

720. Deynden böyle gözüm nûrı seni
Saklasun Hazret-i Allah-ı Ganî

721. Hoşdur esbâb u bisâtın satmak
Deynsüz aç u bürehne yatmak

711. ...Borç insanı perişan eder, eğer kişi Eflatun[105] kadar akıllı bile olsa, borç onu deliye döndürür.

712. Borç kültürlü insanları aptal eyler, hatta kişiyi, kahramanların en kahramanı bile olsa kadın gibi korkak eyler.

713. Borçlu kişinin vücudu sıhhatli, ama içi hastadır. Borçlu, alacaklısının karşısında da boynu büyük bir köledir.

714. Borçlunun borç vadesinin gelmesi, ona canını teslim edeceği anın gelişi gibidir. (Borcunu veremediği için) çarptırıldığı hapis cezası ise ölülerin mezarı sayılır.

715. Hele alacaklısı da şer bir kişiyse her gün kafasını düşünce ve kederlerle doldurur.

716. Faiz geliri de sermayeye eklenince bu faiz yükü insanın boyunu iki kat eder, yani belini büker.

717. Alacaklısı faizi de dahil, borcun ödenmesini istediğinde "Kanun böyle emrediyor, ödeyeceksin," der ve yalancı şahitleri de yardıma çağırır. (Yani borcun faizini ödemekten aslını ödemeye fırsat kalmaz.)

718. Bu yolla borçluyu cefaya sürükler ve zavallı dertliyi bir de halka rezil eder.

719. Böyle kişiler inşallah borca düşüp borçlarını ödeyemesinler ve rahat yaşadıkları zamanlar gözlerinde tütsün.

720. Ey gözümün nuru! Bu tür borçtan Gani (en zengin) olan, Allah Tealâ seni korusun.

721. Borçlanmamak için elbiseni ve çulunu satsan daha iyi. Borçsuz aç ve çıplak yatmak, borçlanmaktan yeğdir.

---

105 Eflâtun (Platon), eski Yunan filozoflarındandır. Edebiyatımızda Eflâtun, akıl, hikmet ve doğru görüş timsali olarak görülür. Bu zat milâttan 427 sene evvel doğmuştur.

722. *Deyne nisbetle bu bir ni'metdür*
Hele da'vâcısı yok râhatdur

723. *Virme bî-rehn sakın kimseye mâl*
Ki olur sonra müeddî-i cidâl

724. *Halka haşyet-i Hak nâdirdür*
Ketm ü inkârı hemen hâzırdur

725. *Geçinür virmemede hakkı metîn*
Kârıdur eylemek inkâr u yemîn

726. *Giderek sonra büyür hengâme*
Sana virmez yidürür hükkâme

727. *Müsteniddür birine a'yânun*
Hakkunı iste var ise cânun

728. *Cân atar hâmîsine ol sâat*
Virür ol zâlime rüşvet gayret

729. *Dir senün gibi efendüm var iken*
Hakkın almak ne dimekdür benden

730. *Biner ol zâlim o dem nefs atına*
Azm ider kadı vü müftî katına

731. *Anı hükkâm ile tahvîf eyler*
Akçeden geç deyü teklîf eyler

732. *Eger itmezse füsûnı te'sîr*
Cûş ider mevce-i bahr-i tezvîr

733. *Dürlü şâhidler ile da'vâlar*
Yapma huccetler ile fetvâlar

734. *Her ne iderse ider ol magrûr*
Eyler ibtâline bezl-i makdûr

735. *Böyledür şimdi zamânun hâli*
Düşmesün kimseye halkun mâlı

722. Borca oranla bu hâller (aç ve çıplak kalmak) bir nimettir. Hele bunların davacısı da olmadığı için rahatlık vardır.

723. Rehinsiz ve kefilsiz sakın kimseye mal verme ki, sonra bu husta anlaşmazlık çıkar.

724. Halkta Allah korkusu azalmıştır, onun için baltalama ve inkâr hemen hazırdır.

725. Bazı güçlü kişiler de vardır ki haklının hakkını vermemekte, üstlerine yoktur. Bu kişilerin yaptığı iş inkâr ile (inkârlarını ispat için ettikleri) yemindir.

726. Sonra bu hengâme giderek büyür ve senin hakkını sana vermez de hâkimlere (rüşvet olarak) yedirir.

727. Yetkililerden birine sırtını dayamıştır, artık istersen hakkını aramayı bir dene hele...

728. Hemen o saat kendini koruyucusunun yanında bulur. Ona verdiği rüşvet de o zalimi gayrete getirir.

729. Ona der ki "Senin gibi efendim varken onun benden hak iddia etmesi de ne demekmiş!"

730. O zalim hemen o an nefsinin atına biner ve kadı ile hâkimin katına çıkar.

731. O kişiyi hâkimler ile korkutup bu paradan vazgeçmesini teklif eder.

732. Eğer bütün bu tılsımları da kâr etmezse müzevirlik ve kötüleme denizinin dalgaları coşmaya başlar.

733. Türlü türlü şahitler ve davalar ortaya çıkar; uydurma deliller ve kanun maddeleri kendini gösterir.

734. O mağrur kişi ne yapar yapar, takdir olunan borcu iptal eder.

735. İşte zamanın durumu şimdi böyledir; onun için halkın malı kimsenin eline düşmeye görsün.

Nehy-i a'yânî vü zulm-i fukarâ

736. Cümle ahvâlde ömrüm vârı
Ol taleb-kâr-ı rızâ-yı Bârî

737. İtme a'yânlıga zinhâr heves
Evsatu'n-nâs ol o devlet sana bes

738. Olmaga merci'-i erbâb-ı umûr
İbtidâ lâzım olur terk-i huzûr

739. Hem vilâyetlü ider reşk ü hased
Hem düşer kasduna hukkâm-ı beled

740. Ne kadar eylüge sa'y itsen sen
Zulm-ı hukkâmı bilürler senden

741. Eyü nâmıyla düşersin dâme
Eyü âdem yaramaz hükkâme

742. Akçadur mutlabı hem hukkâmun
N'eylesün merhametin imânun

743. Yarayan anlara rüşvetle yarar
İlm ü irfân u salâhı kim arar

744. Alıcı kuş gibi hukkâm-ı zamân
Almak ister ne eyü dir ne yaman

745. Eylemiş çeşmi şikâr almaga bâz
Bin eyüden yeg ana bir gammâz

746. Çeşm-i hırsında uçar ehl-i fesâd
Ki ola mûcib-i ahz-ı îrâd

747. Şer' ile görse umûrı hukkâm
Yaramaz kande bulur şöhret ü nâm

748. Sebeb-i şöhreti hod a'yânun
Görmedür maslahatın sükkânun

İdareci olmanın ve fakirlere zulüm etmenin terki

736. Ey ömrümün varı çocuğum! Bütün işlerinde önce Allah'ın rızasını dile!

737. Sakın âyan(idareci)lığa heves etmeyesin. Orta hâlli bir vatandaş ol ki bu sana yeter.

738. İş erbabının sana başvuracakları makamda olman için, evvelâ huzurunu terk etmen gerekir.

739. Seni hem şehirliler kıskanır ve sana haset ederler; hem de diğer beldelerin idarecileri sana kastetmeye başlarlar.

740. Sen ne kadar iyilik için çalışırsan çalış; halk, idarecilerin kötü hükümlerini yine senden bilir.

741. İyi bir namın varken tuzağa düşersin. Zira iyi insanın idareci olması zordur.

742. Bütün ileri gelen idarecilerin istediği tek şey paradır; onlar imandan doğan merhameti ne yapsınlar...

743. Onlarla dost olan ancak rüşvet sayesinde dostluk kurar. Oysa ilim, irfan, temiz kalplilik ve iyiliği kim arar, kim sorar!..

744. Devrin idarecileri alıcı kuşlar gibi iyi kötü ayırmadan her şeyi kapmak ister.

745. Gözlerini, avını yakalamak için açmışlardır. Onlar için bir gammaz, bin iyiden daha yeğdir.

746. Onun ihtiras gözünde fesatçılar koşar durur (gözü daima öylelerini arar), ki onlardan birtakım gelirler elde etsin...

747. Eğer idareciler yaptıkları işleri yasaya uygun olarak yapsalar, asla kötü şöhret ve şan edinmezler.

748. Gerçi idarecilerin şöhretleri, o yerde oturanların işlerini görmekten dolayıdır.

749. *Maslahat görmeyen a'yân olmaz*
Hak ana bende-i fermân olmaz

750. *Akçesüz maslahat ise bitmez*
Bitse de sâhibine hayr itmez

751. *Budur a'yân-ı diyârın kârı*
Rûz u şeb müntehab-i efkârı

752. *Turra-i tabl-ı sitem çaldırmak*
Hâkim-i şehre şikâr aldırmak

753. *Halkı gamz itmese şöhret bulmaz*
Nâfiz olmaz sözi ragbet bulmaz

754. *Andan itmezler ise havf u recâ*
Retk u fetk ehli dimez kimse ana

755. *Gamz u tecrîm degülse kârı*
Çok da revnak bulamaz bâzârı

756. *Olsa a'yânlıga her kim âzim*
Bî-hayâ bî-edeb olmak lâzım

757. *Kesb-i şân içün ider çok ulemâ*
Halkı paşa ile kadıya fedâ

758. *Pâyesinden nice görsün vâye*
İntisâb itmeyicek Monla'ya

759. *Halkı korkutmaga çok allâme*
Dögdürür konşuların hükkâma

760. *Mâl u eşyâsın alup virmege bîm*
İtdürür ehl-i kurâsın tecrîm

761. *Hem virür hâkime hem kendü alur*
Hâkime nısfı yahod rub'ı kalur

762. *Didigüm nice nice tâze zuhûr*
Cân virür olmak içün ehl-i umûr

749. İş yapmayan, gerçek idareci olamaz. Tabiî halk da böyle bir kişinin emrini yerine getirmez.

750. Dolayısıyla böyle bir mevkide, ucunda para olmayan bir iş asla bitirilmez. Bitirilse bile sahibine bir hayrı dokunmaz.

751. Buraların idareci memurlarının yaptığı işler bunlardır ki onların en seçkin fikirleri, gece gündüz...

752. ...Sitem davulunu çaldırarak âdeta, şehrin tek yetkilisinin eline av düşürmektir.

753. Bu memurlar halkı gammazlama-salar şöhret bulamaz ve nüfuz kazanamazlar. Üstelik onların sözüne de kimse aldırış etmez.

754. Ondan korku ve ümit beklemezlerse artık diğerleri onun hakkında "iyi idareci" demez.

755. Eğer böylelerin yaptığı iş gammazlama ve günaha girme yolunda değilse, pazarları çok rağbet bulmaz.

756. Bu devirde idareci (memur) olmaya azmeden kişinin, hayasız ve edepsiz olması gerekir.

757. Birçok âlimler, şan ve şöhret sahibi olabilmek için halkı, kadı ve paşa uğrunda feda ederler.

758. Bir kişi gerçekten âlim birisine (veya Mevlânâ gibi bir mürşide) bağlanmayınca nasıl olsun da mevkii yüzünden nasiplensin.

759. Birçok âlimler, halka gözdağı vermek için idarecilere komşularını dövdürtürler.

760. Bunlar; korku vermek için köylüsünün malını ve eşyasını elinden alıp onları cezalandıran tiplerdir.

761. Sonra o malı, hem yetkiliye verir hem kendileri alırlar. Yetkiliye düşen ise malın yarısı, çok zaman da çeyreğidir.

762. Söylediğim o ki, yeni türemiş nice nice kişiler memur (idareci) olabilmek için can atarlar.

763. *Cem' idüp bir kaç uyuz hidmetkâr*
İder itbâ' ile taklîd-i kibâr

764. *İ'tibâr itmek içün kendüye nâs*
Gösterür çîn-i cebîn şiddet-i be's

765. *Borca harca can atar zînet içün*
Sokılur her delüge şöhret içün

766. *Sokma ahvâli bulınca temkîn*
Anamaz hakkını dâyin miskin

767. *Tîz virür câh u celâline nizâm*
Tek hemân adını bilsün hükkâm

768. *Tâli'i yâver ise bahtı refîk*
Resm-i taklîdini eyler tahkîk

769. *Iztırâb eyleyerek meydânda*
Yer bulur mahkemede dîvânda

770. *Rütbesin tayy iderek akrânun*
Olur âhır birisi a'yânun

771. *Kâni olmaz nicesi ol hâle*
İrtikâya çalışur emsâle

772. *İntisâb itmek için hükkâma*
Kudemâsın çalışur i'dâma

773. *İntikâm almak içün a'dâdan*
Bâkî yok fitne ile gavgadan

774. *Kendi kullanmak içün âletini*
Ehl-i ırzun uçurur râhatını

775. *Derdi bu ola vilâyetde ferîd*
Gayrilerden ola ikbali mezîd

763. Bunlar etraflarına birkaç uyuz hizmetçi toplayıp emri altındaki bu kişilerle güya devlet ululanını taklit ederler (onlar gibi olduk sanırlar.)

764. İnsanların kendisine itibar etmeleri için kaş çatar, alnını buruşturur ve kaba kuvvet kullanırlar.

765. Böylesi, ziynet için borca harca can atar ve şöhret için her deliğe sokulur.

766. Sonra bunlardan vazgeçip işleri durulunca, zavallı alacaklısı artık hakkını arayamaz olur.

767. Yine böyleleri, tek yüksek kademelerdekiler ismini duysun diye, gerektiğinde ululuğuna ve mevkiine hemen bir çeki düzen verir.

768. Artık talihi yaver gider de bahtı açılırsa (kader yüzüne gülerse), taklit ettiklerini birden gerçekleştirir (yani hiç yoktan şans eseri ulu bir mevkie getirilir.)

769. Bundan sonra ortalıklarda kendine acındırarak mahkemede ve divanda bir yer edinir.

770. Kendi akranının mevkilerini atlayarak sonuçta o da yüksek idarecilerden biri oluverir.

771. Hatta birçokları bu mevkie de kanaat etmeyip en yüksektekine ulaşmaya çalışır.

772. Böylesi en uç mevkidekine intisap etmek için, kendinden öndekilerin idamına çalışır.

773. Düşmanlarından intikam almak için fitne çıkarmaktan ve kavgadan korkusu yoktur.

774. Kendi keyfini yapmak için, namus ehli kişilerin rahatını kaçırır.

775. Onun tek derdi, bulunduğu yerin tek adamı ve ikbalinin diğerlerinden daha üstün olmasıdır.

776. *Nâfizü'l-kavl ola vü merci'-i kül*
Hâr ola gayrıları kendüsi gül

777. *Düşse bir maslahat anı ister*
Deheni ola nişân-gâh-ı nazar

778. *Cümle tasvîb ideler tedbîrin*
Kimse redd eylemeye takrîrin

779. *Zarar eylerse de nâsa kat'â*
Dimeye kimse hatâsına hatâ

780. *Kavl ü fi'li ola düstûr-ı amel*
İdeler sözlerini darb-ı mesel

781. *Lîk dehr ana da virmez fursat*
Ki süre başlu başına devlet

782. *Bulınur ana dahi nice rakîb*
Mel'anetde biribirine karîb

783. *Komaz iş görmege hiç lezzet ile*
Atmaga tutmaga germiyyet ile

784. *Çerh ni'met mi virür gavgâsuz*
Hiç Fir'avn ola mı Mûsâ'suz

785. *Olmada teşne-i hûn birbirine*
Olmaya tâ ki zebûn birbirine

786. *Eylese hasmı tasaddur nâgâh*
Hâlini sorma ıyâzen-bi'llâh

787. *Öldürür hasmını yâ kendü ölür*
Sadrun elbetde bir ucı bulınur

788. *Kimi hukkâma tagallübler ider*
Sözin icrâda tasallutlar ider

776. Artık o, sözü dinlenen ve herkesin kendisine başvurduğu kişi olmalıdır. O, gül; diğerleri diken olmalıdır.

777. Önemli bir iş çıksa, onu hemen üstlenir ki konuşurken bütün gözler ağzına çevrilsin.

778. Herkes onun öngördüğü çözümü faydalı bulmalı, kimsecikler sözünü reddetmemelidir.

779. Yaptığı iş halka zararlı olsa da asla kimse hatasına "Bu hatadır" dememelidir.

780. Sözü ve işi, bir şey yapmak için yeterli olmalı; halk onun sözlerini, atalarsözü hâline getirmelidir.

781. Lâkin bu felek tek başına devlet sürmesi için ona da fırsat tanımaz.

782. Ona da nice rakipler çıkar. Zira onlar kötülükte birbirlerine çok yakındırlar.

783. Böylesi, ateşli ateşli atıp tutmasından dolayı kimseye ağız tadıyla bir iş görme fırsatı bırakmaz.

784. Hiç felek kavgasız nimet mi verir? Hiç Musa'sız Firavun[106] olur mu?

785. Birbirlerinin kanını içmek için o kadar susuzdurlar ki... En büyük korkuları birbirlerine mecbur olmalarıdır.

786. Ansızın eğer hasmı, sadaret makamına geçiverirse; artık hâlini sormaktan Allah'a sığın.

787. Ya düşmanını öldürür ya da kendi ölür, sadrazamlığın da elbette bir sonu gelecektir.

788. Bunlardan kimisi idarecilere galip gelir, sözünü yerine getirmek için onları zorlar.

---

106 Hz. Musa, Tevrat'ın kendisine indirildiği İsrailoğulları peygamberidir. Firavun ise Musa Peygamber'in devrinde ilâhlık iddiasında bulunan kraldır. Musa, Firavun'un sarayında yetişmiş, onu ve halkını hak dine çağırmıştır.

789. *İlticâ itmeyicek hâkim ana*
Hükm ü fermânı olur rû-be-kafa

790. *Hâh u nâ-hâh olur re'yine râm*
Hâkimi kendü ider istihdâm

791. *Ola bir yirde ki hâkim mahkûm*
Oranun hâli meâli ma'lûm

792. *Hâkimü'ş-şehre idince galebe*
Sıgamaz şöhreti Şâm u Halep'e

793. *Ol zamân gör anun istiklâlin*
Nahvetin kevkebe-i iclâlin

794. *Sözleri zehr ü türüş çehresi nâr*
Sözini redde kimün zehresi var

795. *Tav'an u kerhen ider halkı zebûn*
İttibâ' itmeyicek hâli nigûn

796. *Ana bir iş tanışılmazsa eger*
İder ol maslahatı zîr ü zeber

797. *Bâg u bostân u dükân u hammâm*
Hisse virmezse ana kârı tamâm

798. *Emr ü fermân u şuhûd u huccet*
Andan izn olmasa bulmaz sûret

799. *Birisi öpmese sehven etegin*
Kalmaz ahşâma o gün yir kötegin

800. *Zor ile halkun alur emlâkin*
Zeyn ider dâire-i nâ-pâkin

801. *Furun u kahve vü dükkânı mı var*
İhtisâb ugramaga cânı mı var

789. Hâkimler de ona boyun eğmeyecek olurlarsa, verdikleri hüküm ve fermanları tersine döner (geçersiz olur).

790. İdarecisini de kendisi seçtiği için ister istemez kendi görüşünü desteklerler.

791. Bir yer ki, idarecisi başkasının emrine ram oluyorsa o yerin hâl ve durumundan artık hayır beklenmez.

792. Hele bir şehrin yetkilisini de alt edecek olursa artık şöhreti ne Halep'e, ne Şam'a sığmaz olur.

793. İşte onun serbestisini ve yücelik yıldızının gururunu o zaman gör...

794. O zaman sözleri zehir gibi ve asık suratı ateş gibi olur. Artık sözünü reddetmeye kimin gücü yeter (O yürek kimde?)

795. İstekle ama iğrenerek halkı kendisine bağlar, ona tâbi olmayanların durumları tersine dönüverir.

796. Eğer bir iş kendisine danışılmazsa, o işi hemen alt üst ediverir.

797. Bağ, bahçe, dükkân, hamam ne olursa olsun, kârdan ona bir pay ayrılmazsa işi tamam olur.

798. Emir, ferman, şahit ve delil, onun izni olmadan tatbikata geçemez.

799. Eğer birisi yanlışlıkla eteğini öpmeyecek olursa, akşama kalmaz hemen o gün onun köteğini yiyiverir.

800. Zorla halkın elinden malını mülkünü alır ve onlarla temiz olmayan dairesini güya süsler.

801. Böylelerin fırını, kahvehanesi, dükkânı varsa, vergi memurlarının oraya uğramaları için cesaret gerekir.

802. *Sâf satmaz içine hîle katar*
Ne bahâ ister ise ana satar

803. *Şehr-i teklîfine itmez insâf*
İder etbâ'ını elbetde muâf

804. *Âlemün anlar iderken kârın*
Çekdürürler fukarâya bârın

805. *La'net ol devlete kim ola gıdâ*
Eşk-i çeşm-i fukarâ subh u mesâ

806. *Gark olur devlet ü câh u mâla*
Gelelüm âkıbet-i ahvâle

807. *Gerçi bir şey'e zarûret görmez*
Lîk çokluk yaşamaz çok sürmez

808. *Görür âlâyiş-i tûl-ı emelin*
Bulur elbetde cezâ-yı amelin

809. *Tolaşur ayagına a'mâli*
Hep gider ırz u vücûd u mâlı

810. *Olur olmazsa eger mevte karîn*
Kimi menfî kimisi kal'a-nişîn

811. *Seyl olur eşk-i ter-i mazlûmân*
Devlet ü ömrüni eyler vîrân

812. *Mu'tedilce nice ırz ehli de var*
Ki dinür ana da a'yân-ı diyâr

813. *Kendü hâlinde karışmaz bir işe*
Salmaz âzâde başın teşvîşe

814. *Müteayyin ana vech-i îrâd*
Ya peder mülki ya vakf-ı ecdâd

802. Saf mal satmaz ve mutlaka içine hile katar. Üstelik ona ne fiat isterse satar, aşağı vermez.

803. Vergi yükleme hususunda insafı unutuverir. Emri altındakileri ise bundan muaf tutar.

804. Dünyanın işini onlar tek başlarına tüketirken, yükünü de fukaraya çektirirler.

805. Gıdası, sabah akşam fakirlerin gözyaşı olan o devlet ve ikbale lânet olsun!..

806. Böyleleri ikbal, mevki ve mala gark olurlar. Hele biz bu hâllerin bir de sonunu düşünelim.

807. Gerçi hiçbir şeyde onların başı darda kalmaz, ama bolluk da yaşamaz ve çok sürmez.

808. Öylesi uzun uzun emellere bulaşmanın sonucunu görür ve elbette işlediklerinin cezasını bulur.

809. Yaptıkları bir gün ayağına dolaşıverir ve namusu, varlığı ve malı hep elinden gider.

810. Eğer ölüme yaklaşmamışsa, bunların kimisi sürgün edilir, kimisi bir kaleye gönderilip orada oturmak zorunda kalır.

811. Bir gün gelir mazlumların nemli gözyaşları sel olur da onun ikbalini ve ömrünü viraneye çevirir.

812. Bunların yanı sıra her bakımdan ılımlı nice namuslu kişiler de vardır ki ona da diğerleri gibi "memleketin ileri geleni" denir.

813. O da kendi hâlindedir, bir işe karışmaz ve dolayısıyla azade başını çekişme ve karışıklığa salmaz.

814. Gelirin çehresi ona da daima görünür, ama ya baba malı, ya da atadan vakıftır.

815. Ya icârât ya mahsûl-i akar
Vech-i râhatdan olur rûzî-hâr

816. Ayda ya yılda görür hukkâmı
Zevk ü râhatla geçer eyyâmı

817. Olsa ashâb-ı tegallübde düçâr
İder anunla müdârâ nâçâr

818. Hıfz ider rıfk ile ırz u mâlın
Geçürür zevk ile mâh u sâlin

819. Ba'zılar var ana dahl eylerler
Hiç işe güce yaramaz dirler

820. Kimi âciz kimi dir himmetsüz
Kimi korkak kimi dir gayretsüz

821. Olsun ister ise ol bî-himmet
Geçürür ömrüni bâri râhat

822. Âlemün zevkini işte ol ider
Bilmeyen anı yabâne söyler

823. Sen çalış kim olasın anlardan
Çekme a'yândan olam diyü mihen

824. Mülhak olma hazer it a'yâna
Varma hiç mahkeme vü dîvâna

825. Çıkma aylarca dèr-i hânenden
Taşra meyl eyleme kâşânenden

826. Al kitâbun ele setr eyle derün
Olmasun hâric-i derden haberün

827. Okı târîh ü hikâyât u kasas
Virür insâna mezâyâ-yı hasas

815. Ya kira geliri, ya da mahsul geliri... Rahat içinde o da günlerini geçirir, gider.

816. İdarecileri ayda yahut yılda bir görür. Böylece günleri zevk ile ve rahat içinde geçer.

817. Kendinden üstün mevkide bulunan arkadaşlarına mecbur kalırsa, çaresiz onların yüzüne güler.

818. Namus ve malını yumuşaklıkla korur ve aylarını ve senelerini zevkle yaşayıp geçirir.

819. Bazı kişiler vardır ki ona dil uzatıp hakkında "hiç işe güce yaramaz" derler.

820. Onun için kimisi "aciz" derken kimisi "himmetsiz" der. Kimileri de "korkak" yahut "gayretsiz" derler.

821. O kişi isterse himmetsiz olsun, bari ömrünü rahat geçirir ya!

822. Dünyanın zevkini çıkaran işte odur. Bunu bilmeyen de cahilce konuşur durur.

823. (Ey oğul!) Sen çalış ki böylelerinden olasın. Sakın idarecilerden ve memurlardan olayım diye mihnet çekme.

824. İdarecilere bağımlı olmaktan kaçın da hiç mahkeme ve divana uğrama.

825. Gerekirse aylarca evinin kapısından dışarı çıkma. Kendi huzurlu evinden dışarıya meylin olmasın.

826. Kitabı eline al ve kapını üstüne ört. Kapının dışından haberin olmasın.

827. Tarih, hikâye ve kıssalar oku ki bunlar insana hususî meziyetler verir.

828. *Şuglun olursa hadîs ü tefsîr*
Ni'me'l-eyyâm u ni'me't-tedbîr

829. *Açma söz kadı ile paşadan*
Sana lâzım degül ol gûne sühan

830. *Meclisünde biri alursa dile*
Anı iskâta çalış san'at ile

831. *İtmesün ömr güzer laklak ile*
Halkdan kendün ugurla sakla

832. *Kâni' ol dagdagaya olma karîn*
Nân-ı huşk ile geçin tek ol emîn

833. *Âdeme lâzım olan râhatdur*
Ko disünler sana bî-himmetdür

828. Eğer meşgalen hadis ve tefsir olursa, o ne güzel gün ve o ne güzel uğraşıdır.

829. Kadı ve paşadan söz açma ki sana bu tür söz söylemek gerekmez.

830. Bulunduğun mecliste biri bunları diline dolayacak olursa onu sanatınla, bilginle susturmaya çalış.

831. Bu ömür lâklâk ile geçmesin. Halktan kendini koru ve gizle.

832. Kanaatkâr ol da gürültü patırtıya yaklaşma; kuru ekmekle geçin de tek emniyette ol.

833. İnsana gerekli olan şey rahattır. Varsın sana "himmetsiz" desinler.

Nehy-i âlûdegî-i kizb ü nifâk

834. *Ey behîn-nakş-ı serâ-perde-i cûd*
Edeb-âmûz-ı debistân-ı vücûd

835. *İrtikâb itme sakın kizb ü durûg*
Kim olur subh-ı makâlünde fürûg

836. *Merd olan kizbe tenezzül itmez*
Zillet-i kizbe tahammül itmez

837. *Katı bî-âr u hayâdur ol habîs*
Ki ide kizb ile agzın telvîs

838. *Kizb ma'dûmdur aslı yokdur*
Bâb-ı İslâmda faslı yoktur

839. *Kitbdür asl-ı fesâdât-ı umûr*
İrtikâb itmez anı ehl-i şuûr

840. *Ola kasdı meger ıslâh-ı husûm*
O zaman kizb degüldür mezmûm

841. *Yoksa her lâfzı ola mahz-ı hılâf*
O da beyhûde yire lâf u güzâf

842. *Öyle şahs ile sakın ülfetden*
Nâr-ı dûzah gelür ol sohbetden

843. *Didi sultân-ı rüsul fahr-i dehûr*
Bir dehenden ki ide kizb zuhûr

844. *Büy-ı bed eyler ol etrâfa hulûl*
Ki melek eylemez ol câya nüzûl

845. *Tâ otuz mil kadar dâireden*
Ugramaz râyiha-i müntineden

846. *Olmasa münkirün inkârı şedîd*
Sözüni itme kasemle temhîd

Yalan ve ikiyüzlülüğe bulaşmanın terki

834. Ey cömertliğin son yüksek mertebesinin en güzel süsü, ey varlık okulunda edep öğrenen (oğul)!

835. Yalan ve aslı olmayan şeyi sakın söyleme ki kendi söz sabahında parlaklık olsun.

836. Er olan kişi, yalana tenezzül etmediği gibi yalanın kötü sonucuna da tahammül etmez.

837. O kötü kişi ne utanmaz ve arlanmazdır ki yalan ile ağzını pisletir.

838. Yalanın –ki aslı olmayan bir sözdür– İslâm inancında gireceği bir kapı yoktur.

839. Bütün işlerin bozukluğunun aslı, yalandır. Akıl sahibi kişiler onu yapmaz.

840. Ancak gayesi, düşmanları ortadan kaldırmak olan yalanı söylemek kötü değildir.

841. Yoksa her yalan söz, aykırılıkların özüdür; zaten böyle söz de boş lâkırdıdan başka bir şey değildir.

842. Yalan söyleyen bu tip kişilerle dostluk kurmaktan sakın ki onunla sohbet etmekten dolayı kişiye cehennem ateşi isabet eder.

843. Âlemlerin övüncü, peygamberler sultanı Hz. Muhammed dedi ki "Bir ağızdan yalan söz çıktığında...

844. ...O taraflara kötü bir koku yayılır ve oralara melek inmez...

845. ...Yalanın söylendiği yer merkezinden otuz mil kadar bir daireye o pis kokudan dolayı melek uğramaz."

846. İnkârcının inkârı çok kuvvetli olmazsa kendi sözünü yeminle kuvvetlendirmeye kalkma.

847. *Niceler var ki mübâhât eyler*
Kizb ider nakl-i muhâlât eyler

848. *İder itdürmege kizbin tasdîk*
Kasemi şedd-i nutâk-ı tahkîk

849. *İlm-i bi'llâhda olan ehl-i kadem*
Cân virür eylemez Allah'a kasem

850. *Bilmeyen câhil ü nâdân u anîd*
Sözin eyler kasem ile temhîd

851. *Görmüşüz çok nice bî-mezheb ü dîn*
Her sözünde ider üç kerre yemîn

852. *Çok yemîn ehli degül ehl-i yemîn*
Kizbinün şâhididür fart-ı yemîn

853. *Bundan eşna' nice düzd ü bed-kâr*
İder etvâr-ı velâyet izhâr

854. *Virmeye şân-ı kerâmâta fürûg*
Bast ider nicesi rü'yâ-yı dürûg

855. *Görmez ol kes iki âlemde felâh*
Ki sata sahte takvâ vü salâh

856. *Oldı âlât-ı ma'âş-ı dünyâ*
Asrda hırka vü tesbîh ü ridâ

857. *Feyzi yokdur virür insana sudâ'*
Savt u taksîm-i semâî vü semâ'

858. *Eger itdüyse selef ehl-i tarîk*
Şimdi taklîd idügin bil tahkîk

859. *Eger itdürdi ise devrânı*
Selefe câzibe-i rabbânî

847. Nice insanlar var ki yalan söyleyip aslı olmayan şeyler anlatarak övünürler.

848. Sonra da yalanını tasdik ettirmek için yemini, sözün doğruluğu hususunda sıkıca bağlanmış bir kemer hâline getirirler.

849. Allah yolunda ilim yapmış uğurlu kişiler, can verirler ama yine de Allah adı vererek yemin etmezler.

850. Ancak bilgisiz cahiller, ahmaklar ve inatçılar, yemin ederek, sözlerini kuvvetlendirmeye çalışırlar.

851. Nice dinsiz ve mezhepsizler görmüşüz ki her sözlerinde üç kere yemin ederler.

852. Çok yemin edenler imanlı kişiler değildir. Hatta üst üste ettikleri yeminler de yalancılıklarının şahididir.

853. Bundan daha iğrenci, nice hırsız ve kötü kişilerin yalanları ile âdeta veli imiş gibi hareket etmeleridir.

854. Bunlardan birçoğu, güya kerametlerinin şöhretine parlaklık vermek için yalan rüyalar uydururlar.

855. Aslı olmadığı hâlde takva ve doğruluk satanlar iki âlemde kurtuluş yüzü görmezler.

856. Dünyada maaş kazanmanın yolu asrımızda (18. asır) artık hırka, tespih ve post oldu.

857. Semaî ve semanın teganni ve taksimlerinde artık bir feyz yoktur ve bunlar insana yalnızca baş ağrısı verir.

858. Daha evvelki tarikat ehli kişiler bunları yapmışlarsa da şimdi bütün bunların bir taklit olduğunu gerçeğiyle bil.

859. Eğer ilâhî cazibe, evvelkilere sema ettirdiyse...

860. *Yine ol câzibe gelürse güzel*
Kim ider cezbe-i Hakk ile cedel

861. *Sözümüz zümre-i taklîddedür*
Bahsümüz zerkdadür şeyddedür

862. *Sekr-i vecd olsun o meczûba helâl*
K'ola müstagrak-ı envâr-ı cemâl

863. *Yoksa taklîd ile her bir ahmak*
İde da'vâ-yı velâyet mutlak

864. *Harden ol beyhude-gû bed-terdür*
Anı tasdîk iden andan hardür

865. *Bâ-husûs ola medâr-ı da'vâ*
Kasdı tahsîl-i ma'âş-ı dünya

866. *Halk eşyâ sata ol kurb-ı Hudâ*
Halk üştür sata ol hayr-ı duâ

867. *Virmege zühd ü salâhına revâc*
Halk ni'met yiyicek ol kala aç

868. *Virür ol agalle-fürûş-ı tâ'at*
Cennete nakd-i müzevver kıymet

869. *Tâcı taklîd ü ridâsı taklîd*
Sözi taklîd ü edâsı taklîd

870. *Yok siyâdet ki anı ide penâh*
Sarınur başına destâr-ı siyâh

871. *Cerri de nefsi tenezzül idemez*
Kârı da tab'ı tahammül idemez

872. *İlmi yok ma'rifet ü san'ati yok*
Kesbe sermâyesi yok vüs'ati yok

873. *İde tahsîl-i ma'âşa âlet*
Zühd ü takvâyı o düzdî-sûret

860. Ve yine o cazibe gelirse ne âlâ! Yoksa zaten hiç kimse ilâhî aşka karşı çıkmaz.

861. Bu sözlerimiz taklitçi şeyhler takımınadır, konumuz da hilekârlık ve düzenbazlık hususundadır.

862. İlâhî coşkunluk anının sarhoşluğu, o kendinden geçmiş dervişe helâl olsun, ki o, Allah'ın güzelliğinin nuruna gark olmaktadır.

863. Yoksa taklit yolunu tutarak birçok ahmak, ermişlik davasında bulunurlar.

864. O boş sözlü sahte şeyhler eşekten daha kötüdür. Onları tasdik edenler ise onlardan da eşektir.

865. Hele hele bu yolu tutmalarının sebep ve gayesi dünyalık kazanmak olanlara ne demeli? 866. Halk eşya satarken, o Allah'ın yakınlığını; halk deve satarken, o hayır duasını satar.

867. Güya züht ve salâh hâllerine biraz daha canlılık vermek için halk nimet yerken o mahsus aç kalır.

868. O itaat hububatını satan şeyh, cennete, kıymeti fazla ve süslü bir para değeri verir.

869. Onun tacı da taklit, sırtındaki hırkası da; sözü de taklit yerine getirdikleri de.

870. Onda seyyitlik (Peygamber soyundan olma hâli) de yok ki onu kendine sığınak etsin. Oysa başına kara başlık sarınmakta (yani başına kara belâlar almakta.)

871. Çerçiliğe (toplayıcılığa) asla kanaat ve tenezzül etmez. Çalışmaya ise tabiatının tahammülü yok.

872. İlmi yok, marifeti ve sanatı yok; kazanç için sermayesi yok, genişliği yok.

873. O hırsız suratlı meymenetsiz, züht ve takvayı para kazanmasına alet eder.

874. *Bir iki harf-i tasavvuf kapmış*
Kendüyi pîr-i tarîkat yapmış

875. *Meslegi şu'bede kârı dagalî*
Cezbesi sahte sekri ameli

876. *Ne güzel bulmış o ayyâr-ı atîk*
Halkı aldatmaga âsânca tarîk

877. *Nice bî-akl ü temiz ü hâin*
Sana gerçek öpe dest ü pâyin

878. *Aldanup ana avâm u bî-akl*
İftihâr ile ider gayriye nakl

879. *Refte refte olarak şöhret-yâb*
Tekyesi ola melâz-ı ahbâb

880. *Sadme-i azli gören bî-kesler*
Lâşe-i zulme sunan kerkesler

881. *Süreler pâyına rây-ı bî-dâd*
Nefesinden ideler istimdâd

882. *Bâ-husûs ola o şahs-ı tarrâr*
Nâzik ü rind ü zarîf ü ayyâr

883. *Göre ısmarlamaca rü'yâlar*
Göstere maksadına îmâlar

884. *Agzını burnunı ezip büzerek*
Sözde gerdân kırarak göz süzerek

885. *Söz hilâlinde beşâretler ide*
Sûy-ı maksûda işâretler ide

886. *Çıksa bir hükm-i kazâ-yı kem ü kâst*
İttifâkan sözinün birisi rast

887. *Gör hücûmın o zaman a'yânun*
İzzet ü nahvetini derbânun

874. Sadece bir iki tasavvuf kelimesi kapıp kendini tarikatın şeyhi yapmış.

875. Mesleği hokkabazlık ve el çabukluğu, işi hile ve dubara; cezbesi sahte ve sarhoşluğu da ibadet.

876. O eski hilekâr halkı aldatmak için kolayca ne güzel bir yol bulmuş.

877. Nice akılsız, üçkâğıtçı ve nankörler, şeyhliğini gerçek sanıp onun elini ve ayağını öperler.

878. Cahil halk ve akılsızlar ona aldanıp başkalarına da ondan iftiharla bahsederler.

879. Gitgide şöhreti artıp tekkesi kendi dostlarının sığınak yeri olur.

880. İdarecilikten yolsuzluğu nedeniyle azledilen yapayalnızlar ve zulüm leşine konan akbabalar (kötü kişiler)...

881. ... Bu sahte şeyhlerin ayaklarına zalim yüzlerini sürerler ve onun nefesinden medet umarlar.

882. O yankesici, özellikle nazik, rint tavırlı, zarif ve kurnaz görünür.

883. Müritleri için ısmarlama rüyalar görür ve o rüyaları kendi maksatları doğrultusunda yorumlar.

884. Ağzını burnunu üzüp büzerek; sözde gerdan kırarak göz süzerek...

885. ... Söz hilâlinin müjdelerini verir (!) ve kötü emeline işaretlerde bulunur.

886. Hükümlerinin hemen birçoğu ve söyledikleri, yanlış ve kusurlu çıkarken bir tanesi de rastgele doğru çıkıverse...

887. ...O zaman idareci takımının oraya üşüşmesini ve kapıcısına bile nasıl hürmet ettiklerini ve onu ululadıklarını gör artık.

888. *Meger eller mi irer dâmenine*
Ugradırlar da mı pîrâmenine

889. *Tekyesi kıble-i ehl-i hâcât*
Yürür efvâc-ı nüzûr u sadakât

890. *Aldanurken ana hâsân-ı enâm*
N'işlesünler ye siyeh-gûş-ı avâm

891. *Görür ihsânını delk u tâcun*
Bu da bir nev'idür istidrâcun

892. *Sen de uyma sakın ol gümrâha*
Sakın ol tâifeden Allah'a

893. *Evliyâ diyü sakın aldanma*
Sâhte san'atı gerçek sanma

894. *Evliyâ mâla tenezzül mi ider*
Sıklet-i nâsa tahammül mi ider

895. *Evliyâda ne işi var delkun*
Setr ider Hak nazarından halkun

896. *Halka bakmaz ki velâyet sata ol*
Söz arasında kerâmet kata ol

897. *Olmış o mahv-ı fezâ-yı ıtlâk*
Nefes aldırmaz ana istigrâk

898. *Evliyâ mürdeyi ihyâ eyler*
Pîr-i sad-sâleyi ber-pâ eyler

899. *Evliyâ taşa bakarsa zer ider*
Has u hâşâki dür ü gevher ider

900. *Evliyâdur nüdemâ-yı devlet*
Câyıdur zîr-i kıbâb-ı izzet

888. Artık eteğine el mi ulaşabilir, hele hele cübbesini görebilen mi olur?

889. Tekkesi, hacet ehlinin kıblesi olur; adak ve sadaka dalgaları alır yürür.

890. Halkın böylesine seçkinleri bile ona aldanırken ya avam takımı nasıl aldanmasınlar?

891. Eski cübbenin ve tacın artık ihsanını görür. Bu da talihin iyi gitmesinin başka bir çeşididir.

892. Oğulcuğum! Sen de sakın o yolunu şaşırmışlara uyma ve o taifeden Allah'a sığın.

893. Evliya diye sakın bunlara aldanma, sahte sanatı gerçek sanma.

894. Evliya hiç mala tenezzül mü eder, halkın yükünü sırtına almaya tahammül mü eder?

895. Evliyada hırkanın ne işi var? Allah onu halkın nazarından gizler (halk onun veliliğini bilemez.)

896. Gerçek evliya halkın takdirine önem vermez, ki ermişlik satsın ve sözleri arasına keramet katsın.

897. O, serbestlik fezasında zaten mahvolmuş. İstiğrak (kendinden geçip dünyayı unutma) hâli ona nefes bile aldırmaz.

898. Evliya ölüye hayat verir; asırlık ihtiyarı dimdik ayaklandırır.

899. Evliya taşa baksa altına dönüştürür; çer çöpü inci ve mücevher eder.

900. Devletin güzel konuşanları velilerdir; onların yeri yüce kubbelerin altıdır.

901. Evliyâdur ümenâ-yı esrâr
Evliyâdur kurabâ-yı Settâr

902. Mûm-veş kendü zemînde ber-pâ
Pertev-i nûrı salar arşa ziyâ

903. Olur âsâyiş-i çeşm-i eflâk
Evliyânun kademi basdugı hâk

904. Evliyâdur sebeb-i hıfz-ı cihân
Evliyâ ile turur kevn ü mekân

905. Rûhdur kutb-ı cihân kevn beden
Rûhsuz kâim olur mı hiç ten

906. Diye bir tâifeye fahr-i cihân
"Ah şevkan li-likâi'l-ihvân"

907. Lâfz-ı ihvân ile vezn-i hâl it
Anlarun rütbesin istidlâl it

908. Ne gedâ anları ne şâh bilür
Rütbesin anlarun Allâh bilür

909. Evliyâ böyle iken her ahmak
Ne revâ yapma velâyet satmak

910. Ne revâ reh-zen-i Hak her ırgâd
Kendin ol zümreden itmek ta'dâd

911. Vezn ider mi bunı mîzân-ı şühûd
Da'vî-i saltanat eyler merdûd

901. Sırların emniyet edildiği kişiler velilerdir. Settar olan Allah'ın en yakınları da velilerdir.

902. Kendisi yeryüzünde dikili bir mum gibidir. Oysa nurunun parlaklığı arşa ışık saçar.

903. Evliyanın ayağını bastığı toprak feleklerin[107] gözüne rahatlık sürmesi olur.

904. Dünyanın ayakta durmasına sebep velilerdir. Yaratılmışların hepsi veliler sayesinde ayakta durur.

905. Ruh cihanın kutbudur, beden ise onun mekânıdır. Elbette ya!.. Hiç ruhsuz vücut ayakta durabilir mi?

906. Cihanın övüncü Peygamber Efendimiz böyle topluluklar hakkında şöyle demiştir: "Gönlüm dostlarla birlikte olmak istiyor."[108]

907. "İhvan"[109] kelimesini düşünerek hareketlerini tart ve onların yetiştiği mertebeleri kendine önder tut.

908. Öyle gerçek velileri ne dilenci ne de padişah bilebilir. Onların ne mertebede olduklarını ancak Allah bilir.

909. Gerçek evliya bile böyle davranırken, her önüne gelen ahmağın sahte dervişlik satması reva mıdır?

910. Her yankesicinin ve her ırgatın kendini veliler zümresinden saması hiç yakışık alır mı?

911. Allah'ın reddettikleri manevî sultanlık davasında iken, hiç varlık terazisi bunun suçunu tartabilir mi?

---

107 bkz. Not: 4.

108 Bu söz meşhur bir hadistir.

109 İhvan kelimesi "kardeş, dost" anlamları ile lügatte yer alır. Istılahta ihvan kelimesi tasavvuf yolunu benimseyen dervişlere denir. Bu beyitte Peygamber'in yolundan dışarı çıkmayan, onun sadık dostları anlamını taşır. Kelimenin ayrıca ihvan-ı safa ve ihvan ba-safa şekilleri de vardır. İhvan-ı safa, İslâmdaki ilk ansiklopedistlerdir. İhvan ba-safa ise dervişlere denir.

912. *Esb-i tâzî geçine her bir har*
Seng-i hârâ sata kendin gevher

913. *Ola mı micmere efrûz-ı vücûd*
Şâh-ı bîd eyler ise da'vî-i ûd

914. *Kim tutar itse miyâh-ı âlem*
Da'vî-i izzet ü şân-ı Zemzem

915. *Hele çok cür'et ü çok terk-i edeb*
Eylemek da'vî-i nezdîki-i Rab

916. *Olur ol tâife-i nâ-makbûl*
Hedef-i bugz-ı Hudâvend ü Resûl

917. *Didügüm tarz-ı riyâ-kârândur*
Tavr-ı bâzîçe-i kallâşândur

918. *Yoksa her sâlik-i dervîş degül*
Âşık u sâdık u dil-rîş degül

919. *Yoksa çok kimse de var bî-teşvîş*
Olmuş ol cân ü gönülden dervîş

920. *Sıdkı var olmasa da ehl-i vüsûl*
Sen yine anlara aç çeşm-i kabûl

921. *Bulmaga bâr-geh-i Hazrete bâr*
Kanlar aglar çalışur leyl ü nehâr

922. *Anı ol şekle koyan cezbe-i Hak*
İder ümmîdine bir gün mülhak

923. *Bâb-ı Hak taşradan olmaz meftûh*
Ana bâtından irer feyz-i fütûh

912. Her bir eşek, Arap atı geçiniyor; her bir kaya parçası, kendini mücevher diye satıyor.

913. Buhurdana hiç vücut dışkısı yakışır mı, söğüt dalı öd ağaçlığı taslasa olur mu?[110]

914. Alelâde bir dünya suyu, şan ve yücelik bakımından Zemzemlik[111] iddiasında bulunsa bunu kim kabul eder?

915. Hele hele böylesinin Allah'a yakınlık davasında bulunması ne büyük cür'et ve edepsizlik?

916. İşte bu değersiz insan güruhu Allah'ın ve Peygamberin buğzuna hedef olurlar.

917. Bütün bu söylediklerim riyakârların gidişatıdır ve kalleşlerin düzenbazlıklarındaki tutumlarıdır...

918. Yoksa gerçekten dervişlik yolunda olanlar değil... Hele gerçekten âşık, sadık ve gönlü yaralılar, hiç değil...

919. Aslında birçok kimse de var ki gerçekten dürüstçe davranmış ve can u gönülden dervişliğe girmiş.

920. Allah'a ulaşmış olmasalar da bunlarda temiz kalp ve doğruluk vardır. Sen yine onlara kabul gözünü aç.

921. Bunlar Allah katına ulaşabilmek için gece gündüz çalışıp kan ağlarlar.

922. Onu o hâle getiren ilâhî cezbe,[112] bir gün onu da elbet ümidine ulaştırır.

923. Allah'ın kapısı dışarıdan açılmaz. Ona fetih bereketi içten (gönülden) erişir.

---

110 bkz. Not: 92.

111 bkz. Not: 45.

112 Cezbe, tarikat ehlinin kendinden geçme ve istiğrak hâlidir. İlâhî aşktan dolayı ruhun hayret ve sevince kapılarak sanki bedenden hariç bulunuyormuş gibi heyecanlı olması hâline denir.

924. *Öyle sâdık fukarâda çokdur*
Böyle dervîş olana söz yokdur

925. *Bulınur zeyy-i fenâda niçe kes*
Çerh yanında degül perr-i mekes

926. *Dest urmış semer-i irfâna*
Nazar itmez güher-i şâhâna

927. *Hele birden degül inkâra sezâ*
Hırka-pûşân-ı reh-i fakr u fenâ

928. *Eyle sen hüsn-i nazar müctehîd ol*
Fukarâ zümresine mu'tekid ol

929. *Hüsn-i zann eylemez îcâb-ı keder*
Sû-i zandan olur olursa zarar

930. *İlm ü irfânunı çekme tenge*
Nef'i var mu'tekid olsan senge

931. *Ger bu ma'nâya delîl istese kes*
Sahratu'llâh Hacer-i Esved bes

924. Bu tip sadık kişiler fukara içinde çoktur. Böyle derviş olana sözümüz yok.

925. Yokluk elbisesine bürünmüş öyle kişiler vardır ki felekler onun yanında bir sinek kanadı bile olamazlar.

926. Onlar irfan yemişine el uzatmışken artık padişahların gevherlerine dönüp bakmazlar.

927. Yokluk ve fakr yolunda olanları hep birden inkâr etmek de reva değil.

928. Sen, fakir fukara takımına inanıcı olup onlara iyi muamelede bulunarak yeni bir ictihatta[113] bulun (Bu işi kimse yapmaz ama sen böyle davranarak halkın da böyle yapmasını sağla.)

929. İyi zanda bulunmak üzüntü gerektirmez; zarar gelirse kötü zandan gelir.

930. İlim ve irfanını ölçüp durma. Taşa bile inansan taşın sana faydası var.

931. Eğer bu sözüme birisi çıkıp delil getirmemi isterse Sahratullah, Haceri Esved[114] delil olarak yeter.

---

113 İçtihat, müçtehit denilen büyük bir din âlimi tarafından Kur'anıkerim ve ahâdîsi Nebeviyyeye dayanılarak ortaya konulan dinî ve şer'î düstura denir.111 bkz. Not: 45.

114 Hacer-i Esved için bkz. Not: 41.

Sahratullah, Beyt-i Makdis'te Benî İsrail peygamberlerinin mübarek saydıkları meşhur kayadır. Peygamberimiz Miraç gecesinde buradan semaya yükselmiştir.

Der-beyân-ı ferah-ı fasl-ı bahâr

932. Ey temâşâ-ger-i sun'-ı Bârî
Nâzır-ı kârgeh-i Huşyârî

933. Seyre çık fasl-ı bahâr oldıkça
Mevsim-i geşt ü güzâr oldıkça

934. Çemen etrâfına gâhî güzer it
Eser-i rahmet-i Hakk'a nazar it

935. Sâni'un sun'ana ol dîde-güşâ
K'eylemiş mürde zemîni ihyâ

936. Gösterür sun'-ı çemen-perverdi
Sebzeden sürh u sefîd ü zerdi

937. Dil-i insânda komaz derd-i kühen
Cilve-i tâze-nihâlân-ı çemen

938. Bitürür tâir-i şevka per ü bâl
Tarf-ı gülşenden akan âb-ı zülâl

939. Goncanun hâcesi var yanında
Al kagıd tolu cüzdanında

940. Leb-i cularda çemenler hoşdur
Cilve-i serv-i semenler hoşdur

941. Virür insâna hayât-ı tâze
Nagme-i bülbül-i hoş-âvâze

942. Güş kıl nagmesini mürgânun
İktizâ eyler ise insânun

Bahar mevsiminin iç açıcılığı hakkındadır

932. Ey Allah'ın yarattıklarını temaşa eden (oğul); ey akıllılık ticarethanesine (dünyaya) nazar eden (oğul)!

933. Gezip dolaşma mevsimi olan bahar ayları gelince gezintiye çık.

934. Bazen yeşillikle dolu yerlerde dolaş ve Allah'ın rahmetle ortaya koyduğu esere bak.

935. Allah'ın yaptıkları hakkında gözünü dört aç ve gör ki O, ölü toprağı, bahar mevsiminde (yağmurlar ile) tekrar diriltmiş.

936. Yeşilliklerin (kırların) kırmızısı, sarısı ve beyazı hep o yeşillikleri ortaya çıkaran Allah'a işarettir.

937. Kırların taze fidanlarının salınışları, insanın gönlünde keder bırakmaz.

938. Gül bahçesi taraflarından akan o tatlı sular, coşku kuşuna kanat ve telek yetiştirir (bitirir).

939. Goncanın yanında hocası (veya efendisi) var ve elifba cüzünde (veya cüzdanında) da kırmızı kâğıt dolu (Yani kırmızı güller açma noktasında.)[115]

940. Dere kenarında yeşillikler ne güzeldir, yasemin renkli selvilerin cilveleri ne hoştur.

941. Güzel sesli bülbülün nağmeleri, insana can bağışlar.

942. İnsanlığın (nefsin) çektiyse kuşların şakımalarını da dinle...

---

115 Şair bu beyitteki cüzdan kelimesiyle bir goncayı söz konusu ettiği gibi bir Kur'an cüzünü de anmış olmaktadır. Eğer cüzdan bildiğimiz anlamda kullanılmış olsaydı Nâbî zamanında kâğıt paranın varlığını kabul etmemiz gerekirdi. Bilindiği gibi cüz keseleri olur ve mektebe giden çocuklar, Kur'an cüzlerini bunun içinde taşırlardı.

943. Komaz âyîne-i hâtırda gubâr
Nagme-i çeng ü ney ü mûsîkâr

944. Nagme-i şûh-ı hoş-âheng-i beşer
Hâh u nâ-hâh ider insana eser

945. Nagme bir mantık-ı rûhânîdür
Nagmenün lezzeti vicdânîdür

946. Cân-fezâdur nefes-i insânî
Dil-zedâdur nagam-i rûhânî

947. Hâne-i câna virür nûr-ı sürûr
Neş'e-i nagme-i târ-ı tanbûr

948. Nüsha-i şevk-i diger şîrâze
Nâydan sâdır olan âvâze

949. Hazzı var gerçi ki hoş-âvâzun
Dinlenür nagmeleri de sâzun

950. Lîk âmîziş-i esbâb-ı safâ
İder insânı leked-hâr-ı hevâ

951. Gerçi kim lezzeti çok neş'esi çok
İltizâm eylemenün lezzeti yok

952. Zevkin it gayride oldıkça düçâr
Hânene lîk getürme zinhâr

953. Anı da ibret ile gûş eyle
Lezzet-i lehvi ferâmûş eyle

954. Ger hakîkatle olursan sâmî'
Olmaz evkât-ı hayâtun zâyî'

955. Mûsıkî hikmete dâir fendür
Bilene bilmeyene rûşendür

943. Def, ney ve musikâr'ın[116] nağmelerini dinle ki bunlar, gönül aynasında toz ve pas bırakmaz.

944. İnsanların tatlı ahenkli şuh nağmeleri de insana ister istemez tesir eder.

945. Nağme, ruhanî (ruha hitap eden) bir konuşmadır; nağmenin lezzeti vicdanlara seslenir.

946. İnsanın konuşması iç açıcıdır, ruhanî nağmeler de gönle akseder.

947. Tanburun telinden çıkan nağmelerin neşesi, can evine sevinç nuru verir.

948. Neyden çıkan sesler ise başka bir düzen ile başka bir coşkunluk şeklidir.

949. Gerçi güzel sesler insana hoş gelir ve sazların da nağmeleri dinlenir...

950. ...Lâkin bu eğlence yollarını öğrenmek de insanı, heveslerinin tekmelerini yer duruma getirir.

951. Gerçi bunların lezzeti ve neşesi çoktur ama bunu gerekli görmenin de bir lezzeti ve faydası yoktur.

952. Başka yerlerde musiki meclislerinde bulunman gerekiyorsa bunun zevkini çıkar, ama sakın evine getirme.

953. Lâkin oralarda da onu ibretle dinle, oyun lezzetini de aklından çıkar.

954. Eğer onu gerçeğiyle dinlersen hayatının o vakitleri de boşa gitmiş sayılmaz.

955. Musiki hikmetle ilgili bir fendir ki bilene de bilmeyene de parlak gelir.

---

116 Musikâr bir çeşit masal kuşu olup uzun gagasında birçok delikler varmış. Rüzgâr estikçe bu deliklerden çeşitli nağmeler çıkarmış ki musikinin bulunuşu da bu örnek üzere kurulmuş.

T.C.

956. *Nice esârı var idrâk idicek*
Bir gelür sîneleri çâk idicek

957. *Î'tibârât-ı tekâsîm ü füsûl*
İmtiyâzât-ı makâmât u usûl

958. *Perde vü peşrev ü savt u amel*
Kâr u nakş u şuab u kavl u gazel

959. *Her biri hikmet ile memlûdur*
Cân riyâzın suvarur bir sudur

956. Musikinin anlayacak nice sırları vardır. Hele sineler delmeye birebir gelir.

957. Makamların ve usullerin ayırıcı özellikleri; dizilerin ve ses bölümlerinin (nota) değerlerinden[117]...

958. ...Perde, peşrev, ses ve icradan; kâr, nakş, şuab, kavi ve gazelden[118]...

959. ...Her biri birer hikmetle donatılmıştır ki bunlar can bahçesini sulayan birer akarsu gibidir.

---

117 Burada bazı musiki deyimleri geçmektedir. Bunları birer birer görelim:

Taksim: Türk musikisinde saz veya sözle yapılan ve usulsüz olan irticalî solo.

Fasıl: Klâsik bir konser programıdır. Bu konserde eserler aynı makamdan olmak şartıyla formlarına göre sıralanarak icra edilir.

Makam: Bir durak ile bir güçlünün etrafından onlara bağlı olarak bir araya gelmiş seslerin umumî heyeti.

Usul: Kalıp hâlinde tespit edilmiş olan musiki düzümleridir.

118 Bu beyitte de bazı musiki deyimleri geçmektedir. Bunlar:

Perde: Sesin tizlik pestlik derecesine perde denildiği gibi "ses" anlamında da perde kullanılırdı. Dügâh perdesi, Hüseynî perdesi vs.

Peşrev: Türk musikisinin en ünlü saz eseri formu.

Savt: Eski Türk musikisinde bir form adı olup sonraları bu anlamını kaybetmiş yalnız tekkelerde okunan parçalara ad olarak kalmıştır. Cami musikisinin teşbihine karşılık tekke musikisinin de savt'ı vardır. Tekkelerde savt ile zikir yapılırdı.

Amel: Eskiden Türk musikisinde kullanılmış olan güfteli parça formudur. Elimizde örneği kalmamıştır.

Kâr: Türk musikisinin en tantanalı din dışı formudur. Bestecinin kudreti bilhassa kârlarında gösterdiği başarı ile ölçülürdü. Itrî'nin Nevakâr'ı bunun en ölümsüz örneğidir.

Nakış: Beste ve semaî formlarının hususi bir şekline verilen isimdir.

Şuab > *Şûbe*: Türk musikisinde eski nazariyat kitaplarına göre makamların sınıflandırılmasında kullanılan bir terim.

Kavi ile *Gazel*, nevbet-i mürettep denilen dört bölümlük musiki formundan ikisinin adıdır. Diğer ikisine *Terane* ve *Ferüdaşt* denir. Kavi, Arapça; Gazel, Farsça olarak okunur.

960. *Nagme-i yâbis ü hâr u bârid*
Çeşme-i mahz-ı hikemden vârid

961. *Her biri bir maraza nâfi'dür*
Zıddını her birisi dâfi'dür

962. *Zîr ü bâlâsı hevâdur ammâ*
Dâir olur mı hevâsuz dünyâ

963. *Bestedür dâire-i evkâta*
İstikâtât ile ahşîcâta

964. *Hikem-i kevn ü mekân muzmerdür*
Anlamaz hikmetin ol kim kerdür

965. *Sırra dâir dahı var nice kelâm*
Ki degül ana mahal güş-ı avâm

966. *Böylece zevkin iden ehl-i reşâd*
Eylesün zevkini Allâh ziyâd

960. Sade, kuru ve yalın nağmeler ise hikmetin özünü akıtan çeşmeden (yani ses borusundan) çıkar.

961. Her biri birer hastalığa faydalıdır. Her biri, ilâcı oldukları marazı defeder.

962. Altı ve üstü havadır (boştur), ama dünya da havasız dönmez ki[119]...

963. Bunlar geçecek zaman dilimlerine bağlıdır, iniş-çıkışlara ve dört unsura tâbi olurlar.[120]

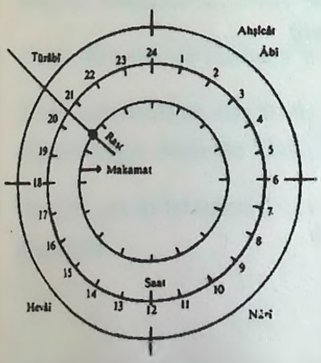
964. Yaratılmışların hikmeti onda gizlidir ki onun hikmetini sağırlar (dinlemesini bilmeyenler) anlayamaz.

965. Musikinin sırlarına dair söylenecek daha birçok söz var ama avamın kulağı bunların söyleneceği yer değil (onlara bunu anlatamazsın.)

966. Her neyse!.. Allah musikiden ilâhî zevk alan hak yolu bulmuş kişilerin zevklerini arttırsın.

---

119 Heva kelimesi, hava, boşluk, anlamına geldiği gibi; heves, istek, hoşlanma anlamlarına da gelir. Kelimenin ayrıca çalgı ve musiki anlamı da vardır. Şair bu anlamları beyitte birlikte kullanmaktadır.

120

Bu beyti anlayabilmek için önce yandaki şekli inceleyiniz. Eski musikimizde zaman ve dört unsur makamlar üzerinde etkili kabul edilirdi. Şekilde görüldüğü gibi iç içe üç daireden en içteki dairede makamlar sıralanır. Onun dışında yirmi dört saatin dilimleri ve en dışta dört unsur dairesi vardır. Buna göre, diyelim ki rast makamı içteki dairenin işaretlenen noktasında olsun. Bu, rast makamının 18 ile 24 saatleri arasında (meselâ, saat 20.30'da) çalınabileceğini ve bu makamın türabî olduğunu bize gösterir. Buna göre rast makamı ancak bu saatlerde ve türabî tesir altında dinlenirse insana fayda ve tesir eder. Dört unsurun hareketleri de yıldızların hareketlerine bağlıdır. Buna nevbet-i mürettep denir. Bu da, kavi, gazel, terane ve ferûdaşt diye dörde ayrılır.

Matlab-ı hüsn-i kelâm-ı mevzûn

967. *Ey safâyâb-ı kelâm-ı mevzûn*
Âşiyân-ı sühan-ı gûn-â-gûn

968. *Tab'un eylerse eger şi're heves*
Sana ma'nâsını fehm itmek bes

969. *Sühanân-ı şuarâ-yı eslâf*
Kalbi âyîne-veş ide şeffâf

970. *Türkîde Nef'î ile Bâkî'ye bak*
Gayri dîvânları da kıl mülhak

971. *Anlarun şi'ri metîndür ammâ*
Ğayrisinde dahı çok var ma'nâ

972. *Şuarâ-yı Acemün dîvânı*
Hüsn-i ma'nâ vü ma'ârif kânı

973. *Tâlib ü Sâib ü Örfî vü Selîm*
Feyzî-i Hindî Nazîrî vü Kelîm

974. *Tâze-gûyân-ı zamânda Şevket*
Ma'nî-i tâzeye virdi sûret

975. *Sâhib-i hamse Nizâmî Husrev*
Her biri cilvede bir ma'nî-i nev

976. *Câmi' vü Enverî vü Hâkânî*
Her biri mülk-i sühan sultânı

977. *Bülbül-i şâh-ı tıraz-ı Şîrâz*
Sa'dî vü Hâfız-ı ma'nî-perdâz

978. *Sühanân-ı kudemâ-yı şuarâ*
Hak budur biribirinden a'lâ

Vezinli sözün (şiirin) güzelliği bahsi

967. Ey vezinli sözden zevk alan; ey renk renk (çeşit çeşit) söyleyişlere aşina olan (oğul)!

968. Yaratılışında şiire karşı heves uyanırsa okunan bir şiirin manasını anlaman sana kâfidir (fazlasına bakma).

969. Önceden yaşamış şairlerin sözleri insanın kalbini ayna gibi şeffaflaştırır.

970. Türkçe şiir yazanlardan Nef'î ve Bakî'ye önem ver. Bunun yanında diğer divanları da buna ekleyebilirsin.

971. Nef'î ile Bakî'nin şiiri kuvvetlidir ama diğerlerinde de güzel manalar var.

972. İran şairlerinin divanları ise güzel manalar ve bilgelik hazinesidir.

973. Bu şairlerden Taip, Saip, Örfî, Selim, Feyzî-i Hindî, Nazirî ve Kelîm...

974. ...Ayrıca günümüzde de orijinal söyleyişleri olan Şevket. Hepsi güzel ve taze manalara şekiller verdiler.

975. Hamse[121] sahibi Nizamî ile Hüsrev ise kendilerinden önce bilinmeyen manalarla, cilve gösteren şairlerdir.

976. Camî, Enverî ve Hakanî'ye gelince; her biri bir ayrı söz sultanı!..

977. Şiraz üslûbunun dallarda şakıyan bülbülleri de ustaca manalar düzenleyen Sadî ve Hafız'dır.

978. Gerçek şu ki bizden önce yaşayan şairlerin sözleri birbirinden güzeldir.

---

121 Hamse, beş mesnevînin bir araya getirilmesiyle oluşur. Yani bir yazar beş adet mesnevî yazarsa buna hamse; bu şaire de hamse şairi denir. Nizamî ve Hüsrev, İran edebiyatının usta hamsecilerindendir.

979. *Yok nihâyet şuarâ-yı Acem'e*
Hep esâmîleri sığmaz kaleme

980. *Bizde var ekserinün dîvânı*
Okı fehm eyle de gör vicdânı

981. *Şi'ri çokdur şuarâ-yı Arab'un*
Ki o da mâyesi Şâm u Halep'ün

982. *Dime ebyâtına nâ-mevzûndur*
Anun evzânları dîger-gûndur

983. *Nice ma'nâları var raks-âver*
Meş'al-âsâ döker esmâ'a şerer

984. *Var içinde nice eş'âr-ı kibâr*
Ki komaz âyîne-i dilde gubâr

985. *Nice bin na't-ı şerîf-i Nebevî*
Midhat-i mu'cize-i Mustafavî

986. *Her biri kıt'a-i elmâs-ı semîn*
Her biri dürr-i girân-kadr-i metîn

987. *İntisâba çalış ol eş'âra*
Ara ma'nâsını fehme çâre

988. *Arabî bilmeyicek iş bitmez*
Fârisî ârife tenhâ yetmez

989. *Arabî ile olur cümle ulûm*
İlm olur bî-Arabî nâ-mefhûm

990. *Lugat u elsine sultân Arabî*
Arabî kıble vü Kur'ân Arabî

979. Acem şairlerine nihayet yoktur. Burada isimlerini yazmaya kalkışsak kalem yetişmez.

980. Bizde bunlardan birçoğunun divanı var. Oku bak, anla da gerçek duyguyu gör!

981. Arap şairlerinin de şiiri çoktur, ki onlar da Şam ve Halep'in mayasıdır.

982. Arapların beyitlerini okuyunca sakın "Bu vezinsizdir" deme ki Arap şiirinin vezinleri çeşit çeşittir.

983. O şiirlerde nice manalar var ki insana raksettirir, güneş gibi göklere kıvılcımlar (yani ışık) döker.

984. İçinde nice büyük şiirler var ki okuyanların gönül aynasında toz bırakmaz.

985. Hz. Peygamber'i öven nice bin naatler[122], Muhammed Mustafa'nın mucizelerine övgüler...

986. ...Her biri muhteşem elmas bölükleri, her biri kuvvet yönünden paha biçilemeyecek inciler...

987. O şiirlere bağlanmaya bak, manalarını anlamak için çareler ara.

988. Arapça bilmeyince bu işler olmaz. Arif olan kişiye yalnızca Farsça yetmez.[123]

989. Bütün ilimler Arapça ile öğrenilir. Arapça'sız ilim anlaşılamaz.

990. Lügat ve dillerin sultanı Arapça'dır, Kıble Arap'ta olduğu gibi... Üstelik Kur'an da Arapça'dır.

---

122 Peygamber Efendimizi överek anlatan manzumelere naat denir ki şiir hâlde yazılmış bir eserin başında mutlaka bir naat bulunur. Ayrıca yalnızca naat nazım türüne örnek olmak üzere yazılmış manzumeler de edebiyatımızda bol miktarda vardır.

123 Eskiden bir Türk aydını Arapça ve Farsça'yı çok iyi derecede bilir ve konuşup yazabilirdi. Medreselerde önce bu iki dil öğretilirdi.

991. *Bu iki bâl ile eyler pervâz*
Tâir-i şi'r-i meânî-perdâz

992. *Hikmet-âmîz gerekdür eş'âr*
Ki meâli ola irşâda medâr

993. *Âb-ı hikmetle bulur neşv ü nemâ*
Gülşen-i şi'r ü riyâz-ı inşâ

994. *Olmasa şi'r mecâz-ı mutlak*
Virse ma'nâya hakîkat revnak

995. *Yohsa her nazm-ı tehî vü sâde*
Ola ma'nâdan o da âzâde

996. *Tâze mazmûndan ola ol hâlî*
Olmaya tevriyeyle hem mâlî

997. *Bâ-husûs olmaya teşbîh tamâm*
İstiârât u cinâs u îhâm

998. *Dimeden şi'ri sükût evlâdur*
Şi'rden maksûd olan ma'nâdur

999. *Baksan ekser sühan-i şâir-i hâm*
Zülf ü sünbül gül ü bülbül mey ü câm

1000. *Çıkamaz dâire-i dilberden*
Kad ü hadd ü leb ü çeşm-i terden

991. Manalar tertipleyen şiir kuşu ancak bu iki kanat (yani Arapça ve Farsça) ile uçar.

992. Şiir hikmetle dolu gerektir. Anlamı da doğru yolu göstermeye vasıta olmalıdır.

993. Nesir bahçesi ve şiir güllüğü, hikmet suyuyla gelişip güzelleşir.

994. Şiir tamamen mecaz olmamalı, manaya hakikat güzelliği vermelidir.

995. Yoksa sade ve boş her şiir, üstelik manadan da sıyrılmış olursa...

996. ...Bunun yanında taze mazmunlardan (yeni söyleyişlerden) da yoksun olursa; hatta tevriye ile de süslenmemiş ise...

997. ...Hele hele teşbih bulunmazsa; istiare, cinas ve iham da olmazsa[124]...

998. ...Böyle bir şiiri söylemektense susmak daha güzeldir. Çünkü şiirdeki asıl gaye, manadır.

999. Şöyle bir baksan, acemî şairlerin şiirini çoğunlukla zülf ile sünbül, gül ile bülbül, içki ile kadehten ibaret görürsün.

1000. Öylesi şiir, dilber ile boy, yanak, dudak ve yaşlı göz dairesinden dışarı çıkamaz.

---

124 Burada bazı edebî sanatların isimleri geçmektedir:

Tevriye: Bir kelimeyi bir beyitte birkaç anlamı ile kullanmak ve uzak anlamını kasdetmektir.

Teşbih: Bir şeyi başka bir şeye benzetme sanatıdır.

İstiare: Benzerlik kurarak kelimenin asıl anlamını akla getirmemektir.

İham: İki ya da fazla anlamı olan bir kelimeyi bir beyitte uzak anlamı ile kullanma sanatıdır. Tevriyeye çok yakındır.

Cinas: Söyleyiş veya anlamca birbirine benzeyen iki kelimenin birlikte kullanılması demektir.

Hiciv: Edebiyatta birini nazım veya nesir ile yermeye denir.

1001. *Geh bahâra tolaşur geh çemene*
İlişür serv ü gül ü yâsemene

1002. *Reh-i nâ-reftede cevlân idemez*
Sapa vâdîleri seyrân idemez

1003. *İdemez sayd-ı meânî-i bülend*
Atamaz gayb şikârına kemend

1004. *Geçinür ma'nî-i hâyîde ile*
Lâfz-ı meşhûr-ı cihân-dîde ile

1005. *İki harvârdur o beyt-i dü-tâ*
K'olmaya taze kumâş-ı ma'nâ

1006. *Söyleme şi'ri tehî ma'nâdan*
Agunı çekme balıksuz mâdan

1007. *Nazm kim olmaya ma'nâya karîn*
Kendüdür hâtem-i bî-nakş u nigîn

1008. *Şi'r-i bî-ma'nî vü bî-îhâma*
Benzer ol câmeken üzre cama

1009. *Kokısuz lâleye benzer o sühan*
Ki ola lâfzı tehî ma'nâdan

1010. *Benzer ol matla'-ı hâlî hâma*
Magzdan hâli olan bâdâma

1011. *Ânı yok dilbere benzer o kelâm*
K'olmaya anda cinâs u îhâm

1012. *Öyle pâkîze gerekdür eş'âr*
Ki anı bir işiden ola hezâr

1013. *Ola ma'nâsı güzel lâfzı metîn*
Hâme hâke koya dest-i tahsîn

1001. Bu şiir bazen baharı, bazen çemeni dolaşır. Bazen de serviye, güle yahut yasemene ilişir.

1002. Kimsenin gitmediği orijinal bir yolda dolaşamaz, sapa vadilerde gezinemez.

1003. Yüksek manaları avlayamaz, gayb avına kement atamaz.

1004. Daha evvel başkasının söylediği mana ile geçinir, dünya görmüş meşhur sözler ile avunur.

1005. Taze bir mana kumaşı olmayan bir beyit, iki mısraı ile iki merkep dengi (yükü) sayılır.

1006. Şiiri mana bakımından kısır söyleme! Ağını sudan balıksız çekme!

1007. Bir şiir ki manaca yüklü olmaz, süssüz ve nakışsız bir yüzük gibidir.

1008. Bu tür manasız ve düşündürücülüğü olmayan bir şiir camekân (vitrin) üzerindeki cam gibi anlamsızdır.

1009. Söyleyişi manadan yoksun olan bir söz, kokusuz bir lâleye benzer.

1010. Sanatsız ve boş bir matla beyti, ham sayılır ve bu hâliyle içi olmayan bir bademi andırır.

1011. İçinde cinas ve iham bulunmayan bir şiir, alımı ve işvesi olmayan bir dilbere benzer.

1012. Bir şiir öyle temiz ve güzel olmalıdır ki onu bir kere işiten bülbül gibi durmadan söylemeli...

1013. Şiirin manası güzel ve söyleyişi kuvvetli olmalıdır. Alkışlama eli kalemi yere bıraksın (Yani "Bundan iyisi yazılamaz" desin.)

1014. Hicvden el-hazer ey cân-ı peder
Ki virür meşreb-i irfâna keder

1015. Hüsne sarf eyle sözi şair isen
Halkı teshîre çalış kādir isen

1016. Tîz ferâmûş olınur nesr sühan
Nazm ammā ki ider devr-i dehen

1017. El-hazer hicvün olur gāyeti şûm
Halk beyninde hakîr ü mezmûm

1018. Hicve mâil süfehâdur ancak
Âkil itmez anı eyler ahmak

1019. Hicvdür kāide-i hod-kāmî
Hicvdür vāsıta-i bed-nāmî

1020. Kisve-i nazmda gıybetdür hicv
Sebeb-i zenb ü nedâmetdür hicv

1021. Hicv kat kat sebeb-i rû-siyehî
Kim okursa sana āit günehi

1022. Seni itmiş biri farzan dil-gîr
Kavl ile fi'l ile kalbün tekdîr

1023. Anı lāzım mı hemân hicv itmek
Süfehâ gitdügi râha gitmek

1024. İnkisārı yetişür kāsır ise
İntikâma çalışur kādir ise

1025. Anı sen lûtfile eyle bende
Afv u ikrâm ile it şermende

1026. Lûtfdur mühr-i dehān-ı eşrâr
Olamaz lûtf-veş efsûn-kün-i mâr

1014. Ey babasının canı! Hiciv (yergi)den kaçın ki o, bilgelik meşrebine keder getirir.

1015. Gerçek şair isen sözü güzellik için harca da elinden geliyorsa halkı söylediğinle büyülemeye çalış.

1016. Sözün nesir hâlinde olanı çabuk unutuluverir. Nazım ise daima ağızdan ağıza dolaşır.

1017. Hicivden korun ki aşırısı pek kötü olur. Halk arasında o, küçük görülen ve beğenilmeyen bir şeydir.

1018. Hicve meyledenler ancak aşağılık kişilerdir. Onu akıllı değil ahmak kişiler söyler.

1019. Hiciv, bencilliğin bir başka şeklidir. Hiciv, kötü şöhret vasıtasıdır.

1020. Hiciv, şiir elbisesi giymiş gıybettir. Hiciv, pişmanlık ve günaha sebep olur.

1021. Hiciv, kat kat kara yüzlülük sebebidir ki birisi onu okudukça günahı sana (söyleyene) aittir.

1022. Diyelim ki birisi seni üzmüş, sözle yahut fiille kalbine üzüntü vermiş...

1023. ...Onu hemen aşağılıkların gittiği yoldan giderek yermen mi lâzım?

1024. Yerilen kişi zavallı biri ise ah vahı sana yeter. Yok eğer elinde yetki varsa, senden intikamını almaya çalışır.

1025. Hâlbuki seni inciten kişiyi sen tatlı sözle kendine bağla ve onu affedip ikramda bulunarak utandır.

1026. Şer söyleyen dudakların mühürü lütuftur (Onlar lütuf ile susturulur.) Lütuf kadar yılanı bile büyüleyen bir şey olamaz.

1027. *Sana bî-vech ise itdügi cefâ*
Sebeb-i şerm ü hicâb olur ana

1028. *Vechi varsa sebebin eyle suâl*
Olma âteşden-i kânûn-i cidâl

1029. *Belki nâdim ola etvârından*
İ'tizâr eyleye güftârından

1030. *Sen kabûl eyle bu pendi benden*
Dostluk var iken olma düşmen

1027. O kişinin sana ettiği cefa haksız ise elbette bu ona bir utanç ve ezikllik sebebi olur.

1028. Eğer bir yolu varsa ettiğinin sebebini sor. Yoksa didişme ocağında ateşin yandığı yer olma.

1029. Belki o yaptıklarına pişman olur ve sözlerinden dolayı senden özür diler.

1030. Yavrucuğum! Bu öğüdü tarafımdan kabul et: "Dostluk dururken kimseyle düşman olma!"

Der-beyân-ı şeref-i sabr u şekîb

1031. Ey şitâbende-i izz u câvîd
Rû-be-rû sâ'y-i arûs-ı ümmîd

1032. Sabr kıl itme umûrunda şitâb
Sabr miftâh-ı ferecdür ber-bâb

1033. Sabr ile dost olur düşmenler
Sabr ile rehber olur reh-zenler

1034. Sabrdur ukde-küşâ-yı her kâr
İrişür sabr ile subha şeb-i târ

1035. Sabr esmâ-i ilâhîdendür
Hikem-i nâ-mütenâhîdendür

1036. Ol ki hikmetde şekerler yidiler
Sabr miftâh-ı ferecdür didiler

1037. Olma hayret-zede-i cennet ü nâr
Ol anun sâhibine [illegible]k-ı zâr

1038. Yatma hengâm-ı sehe[illegible] bîdâr ol
Vakf-ı seccâde-i istigfâr ol

1039. Kalbüni dagdagadan pâk eyle
Her işün hikmetin idrâk eyle

1040. Sana keşf olmasa bâb-ı hikmet
Olamazsın dü cihânda râhat

1041. İzdivâcunda taharrî eyle
Sakın evlenme teserrî eyle

1042. Hüsn-i hulk ehli çıkarsa ne güzel
Eyü çıkmazsa olur başa amel

Sabır ve sabırlılığın şerefini açıklar

1031. Ey ebedî yüceliğe doğru koşan; ey ümit geliniyle yüz yüzelik süren (oğul)!

1032. İşlerinde acele etme, sabret. Sabır kapı üzerinde duran, sıkıntılardan sonraki sevinç anahtarıdır.

1033. Sabır ile düşmanlar dost; yol kesiciler yol gösterici olur.

1034. Her işin düğümünü çözen sabırdır. Karanlık gece bile sabreder de sabaha erişir.

1035. Sabr Allah'ın isimlerinden biridir. Sabır sonsuz hikmetlerden bir hikmettir.

1036. Hikmetler söylemede şekerler yiyenler "Sabır, sıkıntıdan sonra gelen sevincin anahtarıdır" dediler.

1037. Cennet ve cehenneme hayret edenlerden olma da onların sahibi olan Allah'a karşı inleyici bir âşık ol.

1038. Seher vaktinde yatma da uyanık ol; o vakitte kendini af dileme seccadesine ada.

1039. Kalbini karışıklıklardan temizle. Her işin hikmetini idrak eyle.

1040. Hikmet kapısı sana açılmazsa iki cihanda rahat yüzü göremezsin.

1041. Evleneceğin zaman eşini seçmek için incele. Uygun değilse sakın evlenme, cariye tut.[125]

1042. Evlendiğin kişi güzel huy sahibi çıkarsa ne güzel. Oysa iyi çıkmazsa başına iş açar.

---

125 Cariye, lügatte para ile satın alınan halayık veya hizmetçi kız demektir. Harpte esir alınan kızlardan bazıları birtakım ailelerin yanına verilirdi ki bu kimsesiz kızlardan bazıları odalık olarak tutulurdu. Bunun İslâma göre şer'î hükmü nikâhlı kadın gibidir. Cariyeden doğan çocuk öbür çocuklarla aynıdır. Cariye beyinin müstefreşesidir.

1043. Ne belâ bir zene mahsûr olmak
Tâze zevk eylemeden dûr olmak

1044. Belki bed-çehre çıka yâ bed-hû
Zevka dirsin şeb-i evvel yâhû

1045. Hazmı güç reddi mütekellim-ter
Bir musîbetdür o kim ömre sürer

1046. Yok kenîzekde hele bir mahzûr
Tâzeden tâzesin al eyle huzûr

1047. Nâzik ü nerm ise de alma Urus
En eyüsi olur anun menhûs

1048. Hâin olur Urus'un merd ü zeni
Kapu ardında kurarlar düzeni

1049. Gerçi Çerkes Abaza öyle degül
Olma anlara da çokluk mâil

1050. İ'tikâdında degül ehl-i felâh
Olmayan dest-zen-i esb ü silâh

1051. İtmeden ref'-i beyân-ı îmân
Olur âmîhte-i tîr ü kemân

1052. Kölesi tîg u tüfeng isterler
Urmaga arsa-i ceng isterler

1053. Çerkesün câriyesi âfet olur
Abaza kızları bî-iffet olur

1054. Moskov u Nemçe vü Efrenc ü Macar
Cümlesi hâin-i bî-berhurdâr

1055. Bunlarun biri Müselmân olmaz
Nâil-i devlet-i îmân olmaz

1043. (Dörde kadar evlenmek söz konusu iken) Bir kadına esir olup tazelerle zevk eylemeden uzak olmak ne büyük bir belâdır.

1044. Evlendiğin kişi kimbilir belki çirkin suratlı veya kötü huylu çıkar. O zaman daha ilk geceden zevke veda edersin.

1045. Öylesini sindirmek güç; baştan atmak ise gücün gücüdür. O bir musibettir ki ömür boyu sürer.

1046. Hele cariyede hiçbir mahsur yoktur. Tazeden taze bir cariye alıp huzuruna bak.

1047. Rus kızını nazik ve yumuşak da olsa alma. Onların en iyisi bile uğursuz olur.

1048. Rusların erkeği de dişisi de hain olur. Onlar kapı arkasında hemen düzen kurarlar.

1049. Gerçi Çerkez ve Abazalar öyle değildir ama genellikle onlara da meyledici olma.

1050. Onlara göre atına ve silâhına el uzatmayan kişi kurtuluşa veya kutluluğa ermiş sayılmaz.

1051. Böyleleri, daha sana inandıklarını beyan etmeden, sana karşı ok ve yay atıcı olurlar.

1052. Köle olanları kılıç ve tüfek isterler ki bu, vuruşmak için savaş alanı aramak değil de nedir?

1053. Çerkez cariyeler tam anlamıyla afet olurlar. Abaza kızları ise iffetsiz olur.

1054. Moskof, Nemçe (Avusturyalı), Frenk ve Macar hepsi onmaz (yola girmez) hainlerdir.

1055. Bunların hiçbiri asla Müslüman olmaz, iman devletine ulaşamazlar.

1056. Arabun da çogı olur bed-hû
Gerçi kim hıdmete eyler tek ü pû

1057. Hasenü'l-vech degüldür alma
Hân-ı sevdâlara kendün salma

1058. Olmak istersen eger kim râhat
Gürciden gayriye itme ragbet

1059. Gerçi kim agır olur tenbel olur
Câmesi kirlü olur mühmel olur

1060. Bâgınun zûd-res olur çemeni
Kehle meştası olur pîreheni

1061. Lîk efendilerine sâdık olur
Cümlesinden nazara lâyık olur

1062. Müstekîmânedür etvârları
Sıdka nezdîkdür ikrârları

1056. Ne kadar hizmete koşuştursalar bile, Araplar'ın da birçoğu kötü huylu olur.

1057. Bir kadın güzel yüzlü değilse onu alıp da kendini sevda meyhanesine salma.

1058. Eğer rahat olmak istiyorsan Gürcü'den başkasına rağbet etme

1059. Gerçi bunlar da ağır ve tembel olurlar, elbiseleri kirli ve bakımsız olur...

1060. Gürcü kızının bağındaki çimenler gür olur, giysileri de bitlerin kışlak yeri sayılır...

1061. ...Lâkin efendilerine sadık olurlar ve bu hâlleriyle diğerlerine tercih edilirler.

1062. Davranışları namuslu ve doğrudur. Sözleri doğruluğa ve gerçeğe çok yakındır.

Matlab-ı mezra'-ı keşt ü hırmen

1063. Ey nevîn sünbüle-i mezra'-ı râz
Hırmen-efrâz-ı çerâgâh-ı niyâz

1064. Ömrden olmak içün berhurdâr
Olmaya hiç zirâat gibi kâr

1065. Zer'dur âlet-i tahsîl-i niam
Evvelîn kâr-ı cenâb-ı Âdem

1066. Gâv-ı dihkân ide arzı tezyîn
Ana reşk itse sezâ gâv-ı zemîn

1067. Çâk ider hâki benî-âdem içün
Tohm atar terbiye-i âlem içün

1068. Âdeme bende-i gerden-beste
Olmadukça olamaz vâreste

1069. Sen huzûrunda gezersün ammâ
O senün-çün çalışur subh u mesâ

1070. Gâv çâk eylemese meydânı
Acabâ kande bulurdun nânı

1071. Tohm kande ekilür olmasa hâk
Olmasa tohm olur halk helâk

Harmancılık ve ekip biçme bahsi

1063. Ey sır tarlasının taze başağı; ey yakarış meş'alesinin harmanını yükselten (oğul)!

1064. Hayatta ongun olmak için ziraatle uğraşmak gibi başka hiçbir iş yok.

1065. Nevale kazanmanın vasıtası ekip biçmedir. Hazreti Âdem'in ilk işi de budur.[126]

1066. Yeryüzünü çiftçinin öküzü süsler ki arz öküzü[127] onu kıskansa yeridir.

1067. Öküz, insanoğlu için toprağın göğsünü yarar. Âlemin beslenmesi için de oraya tohum atar.

1068. Öküz, insanoğluna karşı boynu bükük bir hizmetçi olmadıkça rahat edemez.

1069. Sen huzur içinde gezersin ama o, gece gündüz senin için çalışır durur.

1070. Öküz araziyi sürmeseydi acaba ekmeği nereden bulacaktın?..

1071. Toprak olmasa tohum nereye ekilir? Tohum olmasa insan helâk olur.

---

126 Hazreti Âdem cennetten çıkarılıp da dünyaya indirildiğinde toprağı ekip biçerek geçinmiştir. İlk defa topraktan mahsul yetiştirdiği için Hz. Âdem çiftçiliğin piri sayılır.

127 Kâv-ı zemîn, arz öküzü de denilen bir öküzdür, inanışa göre dünya bu öküzün boynuzları arasında dururmuş. Öküz de bir balığın sırtında bulunurmuş. Ne zaman bu öküz başını sallasa deprem oldu diye bilinirmiş.

1072. *Tohm ile hâki kim eyler sîrâb*
Olmasa bahr ile dolâb-ı sehâb

1073. *Germi vü serdi-i edvâr u fusûl*
Olmasa hırmene gelmez mahsul

1074. *Dönmese dâire-i leyl ü nehâr*
Mihr ü mâh itmese bast-ı envâr

1075. *Günde olmaz idi bu reng-i kemâl*
Âlem olurdı hem-âgûş-ı zevâl

1076. *Müstenid birbirine âb u hevâ*
Mürtabıt birbirine arz u semâ

1077. *Ser-be-ser nakş-ı ebed resm-i ezel*
Rû-be-rû mâzi ile müstakbel

1078. *Evvel ü âhır-i âsâr-ı hikem*
Bestedür birbirine müstahkem

1079. *Olmaga vaktine dek cilve-nümâ*
Olur envâ'-ı müekkelde bekâ

1080. *Dest-i hikmetle tolu gevher-i ter*
Dâmen-i şâm u girîbân-ı seher

1081. *Dîde-i ibret ile ol nigerân*
Pür-güher dâmen-i imkân u mekân

1082. *Sâni'un kudretidür eyle nigâh*
Vâkıf ol sırrına Subhânallâh

1083. *İmdi seyr it hikem-i Mevlâ'yı*
Mezraa âhirete dünyâyî

1072. Deniz ile bulut dolabının devamlılığı olmazsa, acaba tohum ile toprağı kim sular?[128]

1073. Mevsimlerin dönmesi ile sıcaklık ve soğukluk olmasa harmana mahsul gelmez.

1074. Gece ve gündüz dairesi devamlı dönmese, güneş ve ay daima nurlarını saçmasa...

1075. ...Güneşte bu olgun renk olmazdı ve âlem yokluğun kucağına düşerdi.

1076. Su ve hava birbirini tamamlamakta; yer ile de gök birbirine bitişik.

1077. Ebedî nakış ile ezelî resim (tertip) baş başa; yani geçmiş ile gelecek yüz yüze...

1078. Baştan sona kadar bu hikmetli eserler birbirine sımsıkı bağlıdır.

1079. Büyüyüp gelişeceği vakte kadar çeşit çeşit ellerde (vekillerde) varlığını sürdürür.

1080. Gecenin eteği ile seherin yakası hikmet eli ve taze gevherle dolu...

1081. İbret gözüyle bak ki mekânın ve olabilirliğin eteği cevher oldu.

1082. Bak ki bütün bunlar yaratıcı Allah'ın kudretidir. Bu sırlara vâkıf ol (ve de ki) Sübhanallah!..

1083 Allah'ın hikmetine bak ki dünyayı ahiret için bir ekip biçme (iyilik kazanma) yurdu yapmış.

---

128 Bu beyitte yağmurun oluşması hadisesine telmih vardır: Güneş ısısı ile buharlaşan suların buharları atmosfere yükselir ve orada su buharını oluşturur. Su buharının yoğunluğu havadan hafiftir. Bulut ya da sis dediğimiz su buharları soğuk hava ile temas edince yağmura dönüşür ve yere yağar. Bahar ve kış aylarında çok görülen bu olay ile sular yere inmiş, denizlere ve sulara karışmış olur. Yine sıcakların tesiriyle buharlaşma başlar ve aynı yolla bu devr-i daim yürür. Böylece Allah tabiatı sulamış ve yeniden diriltmiş olur.

1084. *Her kişi câm-ı cezâ içse gerek*
Hayr u şer ekdügini biçse gerek

1085. *Bu mahalli koyalum ferdâya*
Gelelüm arpa ile bugdaya

1086. *İtme zer'-ı ulafa ömri telef*
Bulınur kısmet olan nân u ulaf

1087. *Zâri'un ayagı pâyende gerek*
Gözi yerde eli hemyânda gerek

1088. *Kendü destiyle eken hayr görür*
Gayra ekdürse anı gayr görür

1089. *İstikâmetlü mürâbi' yokdur*
Hâin istersen eger pek çokdur

1090. *Ekmege virdügüni hep yirler*
Bitmedi virmedi Mevlâ dirler

1091. *Bu sene belki gelür diyü eger*
Tohm virsen anı dahı yirler

1092. *Rub'ı girmez elüne ektüginün*
Gamını yirsin emek çekdüginün

1093. *Karz nâmıyla da yirler mâlun*
Gama hırmen-geh iderler bâlun

1094. *Habs idersen bulamazsın alacak*
Sana taksît ki kederdür kalacak

1095. *Kendün ekdürmek olursa kârun*
Toldı farz eyleyelüm anbarun

1096. *Ucuz olursa görülmez hayrı*
Fukarânun nazarından gayrı

1084. Her kişi yaptığının karşılığı olan kadehten elbette içecektir. Hayır ve şer, ektiğini elbet biçecektir.

1085. İşin bu yönünü yarına bırakıp biz yine arpa ve buğdaya dönelim:

1086. Yulaf ekerek ömrünü telef etme. Kısmetin olan ekmek ve yulaf nasıl olsa bulunur.

1087. Çiftçinin ayağı sürekli gerek; gözü yerde, eli dağarcıkta gerek.

1088. Kendi eliyle eken hayrını kendisi görür. Başkasına ektirirse onu da başkası görür.

1089. Doğrulukla tutulmuş mevsimlik icar yoktur. İcarcılardan hain istersen eğer, pek çoktur.

1090. Ekilmek üzere verdiğinin hepsini yerler de "Topraktan bitmedi, Allah vermedi, ne yapalım," derler.

1091. "Allah belki bu sene verir," diyerek tekrar tohum versen onu da yerler.

1092. İcardaki tarlaya ektirdiğinin dörtte birini alamazsın. Sadece çektiğin emeğin gamını yersin.

1093. Borç adı altında da malını yerler de gönlünü kederlerin harman olduğu bir yer hâline getirirler.

1094. Hapsetmeye kalksan, alacak bir şeyini bulamazsın. Sana kalacak olan taksit taksit üzüntüdür.

1095. Hadi diyelim ki işin başına kendin geçip ektirdin ve ambarın ağzına kadar doldu...

1096. ...Ucuz fiyata giderse fakirlerin nazarından (göz hakkından) başka hayrını göremezsin, zengin olamazsın.

1097. Kıymeti vaktine itsen güzi yaz
Muktekirlikdür o yok ana cevâz

1098. İhtikârun sonı iflâsa çıkar
Yapar evvel bir evi sonra yıkar

1099. Fukarâ dîdesi eyler gâret
Muhtekir gördügi yokdur bereket

1100. Farazâ fâide yâhud zarar it
Sen hele ehli degülsin hazer it

1101. Ekdürürsün o kadar olsa revâ
Hânenün itmegine ide vefâ

1102. Gelse mahsûl kurâdan râhat
Sana ekdürmege yokdur hâcet

1103. Çiftligün dahı meâli yokdur
Masrafı fâidesinden çokdur

1104. Olur içinde idersen mesken
Iyş u mihnet karışık bir hırmen

1105. Çiftligün hazm olunur mı nânı
Şekl-i insânı ider dihkâni

1097. Kıymetlenesiye kadar beklemek için sonbaharı yaza ekleyecek olsan bu da stokçuluktur, ona da din müsaade etmez.

1098. Stokçuluğun sonu iflâsa çıkar; yani bir evi önce yapıp sonra yıkar.

1099. Fakirlerin gözleri stok malı yağmalamaya başlar. Velhasıl stokçunun bereket gördüğü hiç vaki değildir.

1100. Diyelim ki ya kâr ya zarar ettin. Zaten sen de bu işin ehli değilsin, onun için ondan uzak dur (ey oğul)!

1101. Ektirirsen ve dediğimiz kadar mahsul alırsan evinin ekmeğini karşılar.

1102. Eğer köyünden mahsul rahatça geliyorsa senin ayrıca toprak ektirmene hiç gerek yoktur.

1103. Çiftliğin de bir anlamı yok; onun da masrafı faydasından çok olur.

1104. Ama içinde daimî oturacak olursan neşe ve üzüntü karışık bir harman olur.

1105. Çiftliğin ekmeği nasıl hazmedilir. Çiftlik, insan kılığını rençber kılığına çevirir.

Matlab-ı dağdağa-i pâşâyî

1106. Ey tırâzende-i ikbal-i ebed
V'ey nevâzende-i kânûn-ı hıred

1107. Mu'tedil olmag-ıçun cümle umûr
Lâzım a'mâl-ı terâzû-yı şuûr

1108. Budur âsûdegî-i cûy-ı murâd
Cereyân ide ta'absuz îrâd

1109. Vezne çek masrafun îrâdun ile
Râhat ol ehlün ü evlâdun ile

1110. Hak virüp vâsi' olursa hâlün
İddihâr eyle biraz emvâlün

1111. Def'aten itme tehî hemyânun
Nice bâzîçesi var dünyânun

1112. Fazla mal olmayıcak itme binâ
Eyleme mâlunı beyhûde hebâ

1113. Olmasun masrafun ol denlü füzûn
Ki zarûrî olasın zâr u zebûn

1114. Harcunı itme gözüm nûrı ziyâd
Ne kadar vâsi' olursa îrâd

1115. Virme sen dâir-i câha vüs'at
Zımn-ı hiffetdedür ancak râhat

1116. Bagçeler seyri olursa matlûb
Yetişür binmek içün bir merkûb

1117. Masraf-ı âhura oldıkça zebîn
Yorılur atlu yayandan efzûn

Paşalık sevdası (gürültü patırtı) bahsi

1106. Ey ebedî talihin süsleyicisi ve ey akıl kurallarının okşayıcısı (oğul)!

1107. Bütün işlerinin orta hâlli olması için akıl terazisinin işlemesi gerek.

1108. İstek nehrinin rahatlıkla çağlaması için iradın sıkıntısız bir şekilde akması lâzım.

1109. Gelirini giderin ile tart (teraziye çek) da ailen ve evlâtların ile rahat içinde ol.

1110. Allah sana verir de hâlin vaktin yerinde olursa, malını biraz biriktir.

1111. Heybeni bir defada boşaltmamaya bak ki dünyanın nice oyunları vardır.

1112. Fazla malın yoksa sakın bina yapıp da malını boşa giderme.

1113. Masrafını aşırı derecede arttırma ki, sonunda düşkün ve güçsüz olman kaçınılmaz olur.

1114. Ey gözümün nuru oğul! Gelirin ne kadar çok olursa olsun durup dururken giderini fazlalaştırma.

1115. Rütbe ve mevkiine sakın genişlik verme ki rahat, basit yaşamanın altında gizlidir.

1116. İstediğin bağ-bahçe gezintisi ise binmen için bir binek kâfidir.

1117. Ahır masrafı altında ezilen atlı, yayadan fazla yorulur.

1118. Fesh ider kaydı hemân sâmânun
Fışkı-âlûde ider dâmânun

1119. Câh-ı ser-şârdan olma memnûn
Derdün olur büyüdükçe efzûn

1120. Devlet âheste gerekdür cârî
Katı memdûh degül ser-şârî

1121. İki mâsure su itse cereyân
Hânede cümleyi eyler reyyân

1122. Toldurur bâgı egerçi seylâb
Lîk eyler der ü dîvârı harâb

1123. Mansıb u câha heves-kâr olma
Taleb-i izzet içün hâr olma

1124. Ehl-i mansıbda bulunmaz râhat
Hâl-i bî-azldedür emniyyet

1125. Zillet-i azline degmen nasbı
Sarfına ser-be-ser olmaz gasbı

1126. Olma paşalık içün âvâre
Tabl u surnâyile girme nâre

1127. Baglama tantana-i tabla gönül
Dûrdan hoş gelür âvâz-ı dühül

1128. Paşalık ömre sürer mihnetdür
Hâsılı derd ü gam u kasvetdür

1129. Nâmı pür-kevkebe câhı âlî
Lîk dûzahda geçer ahvâli

1130. Hâtırı mansıbı gibi vîrân
Sorsa hiç âhıret ahvâli yamân

1118. Servetin sınırlaması hemen bozulur ve eteğine çirkef sıçrar.

1119. Mevki ve rütbenin çok büyümesinden memnun olma; çünkü o büyüdükçe derdin de büyür.

1120. Talihin yavaş yavaş açılması (ilerlemesi) gerektir. Zaten birdenbire en üst mevkie çıkmayı da kimse övmemiştir.

1121. İnce iki borudan su akacak olsa, evde herkesi suya kandırır.

1122. Gerçi bağı sel doldurur (yeşertir, geliştirir); lâkin kapıyı ve duvarı da harap eden yine seldir.

1123. Mevki ve rütbeye heves edici olma; ululuk isterken bayağılaşma.

1124. Mevki sahiplerinde rahat bulunmaz. Emin olarak yaşama, azledilmeyecek bir mevkide yaşamakla olur.

1125. Öyle bir mevkide vazife yapmak, seni oradan ayırdıklarında çekeceklerine değmez. Zorla aldıkların, sarf ettiklerinle başa baş gelmez.

1126. Paşalık sevdasıyla yanıp tutuşarak davul ve zurna ile ateşe girme.

1127. Davulun güm gümlerine (paşaların yaptıklarına) gönül bağlama ki uzaktan davulun sesi elbette hoş gelir.

1128. Paşalık ömür boyu süren bir eziyettir. Kısacası dert, keder ve sıkıntıdır.

1129. Paşaların şanı yıldızlara varmıştır. Mertebeleri ise yücedir, lâkin gidişatları cehenneme doğrudur.

1130. Onların gönülleri de mevkileri gibi virandır. Ahirete ilişkin hâllerini sorarsan o da pek yamandır.

1131. Zulm iderse yıkılur hâne-i dîn
İtmese bulmaz umûrı temkîn

1132. Çekdügi mihnet olunsa ta'dâd
Degmez ol mihnete Mısr u Bagdâd

1133. Hây u hûy ile geçer ömr-i güzer
Hâsılı eşk-i ter ü hûn-ı ciger

1134. Pâdişâh korkusu hod râhatsuz
Azl-i nâgâh-ı kıyâmet-endûz

1135. Nev-be-nev vesvese-i gûn-â-gûn
Kuvvet-i vâhime hem-kâr-ı cünûn

1136. Ne belâdur ne musîbetdür bu
Nice devlet nice rif'atdür bu

1137. Gâlibâ gördügümüz paşalar
Bâ-husûs âsaf-ı sâhib-râlar

1138. Kendü nefsinde nigû-kârân hep
Hasenü'l-hulk u kerîmü'ş-şân hep

1139. Melikiyyü'ş-şiyem ü nîk-hısâl
Sâf-dil sâdık u pâkîze makâl

1140. Ekseri de ulemâ vü fuzalâ
Dîn ü dünyâyı habîr ü dânâ

1141. Merhamet kâidesin müstelzim
Mütevâzi' müteeddeb mükrim

1142. Âkıl u dîni kavî vü kâmil
Sözi sag niyyeti hayr u âdil

1143. Mu'tekid zümre-i dervîşâna
Müteveccih kerem ü ihsâna

1144. Vâkıf-ı hâl-i meâl-i fukarâ
Mâil-i zühd ü salâh u takvâ

1131. Zulmederlerse din evleri yıkılır; etmezlerse de işleri ağırbaşlılık bulmaz.

1132. Çektikleri mihnet bir sayılacak olsa, Mısır ve Bağdat bile o mihnete değmez.

1133. Akıp giden ömürleri hay huy ile geçer. Ellerine geçen ise, nemli gözyaşı ve ciğer kanıdır.

1134. Padişahtan gelecek olan, kıyametler koparacak apansız bir azil korkusundan daima rahatsızdırlar.

1135. Çeşit çeşit vesveseler; yeni yeni ortaya çıkar. Böylesine bir kuvvete sahip olmak delilerin kârıdır.

1136. Bu ne belâ bu ne musibettir; ya bu nasıl ikbal, nasıl yüceliktir?

1137. Galiba bizim gördüğümüz paşalar ve hele hele enteresan görüşleri olan vezirler...

1138. ...Hepsi kendi nefsinde iyi işler yapan güzel huylu ve şanı yüce kişiler...

1139. Bunlar melek huylu, iyi erdemli; temiz kalpli, doğruluk sahibi ve temiz sözlü insanlardır...

1140. Çoğu da âlim ve fazilet sahibi kişilerdir. Din ve dünyadan haberdar ve bunları hakkıyla bilen kişiler.

1141. Merhamet kaidelerini gerekli gören; alçak gönüllü, edepli ve saygı değer...

1142. Akıllı, dini bütün ve olgun; sözü sağlam, niyeti hayırlı ve adaletli...

1143. Derviş takımına bağlı; cömertlik ve ihsanda bulunmaya hazır...

1144. Fakirlerin hâlini bilen; züht, kurtuluş ve takvaya meyilli...

1145. Nicesi sâhib-i perhîz ü afîf
Meyli yok mâla olunsa teklîf

1146. Nicesi râzı degül câhından
Aglar inler çogı ikrâhından

1147. Kimi endîşe-i ferdâ eyler
Havfdan mevti temennâ eyler

1148. Lîk merkezlerinün ahkâmı
Zulme peyveste ider encâmı

1149. İtmese dâiresi beslenmez
Sözi hükm eylese de eslenmez

1150. Eylemez mertebe-i sarfa suûd
Hâslar nâmına cevz-i ma'dûd

1151. Kalmamış hâsda da cây-ı ma'mûr
Ki ide sarf idecek akçe zuhûr

1152. Anı eslâfı harâb itmişler
Her biri bir yıl alup gitmişler

1153. Bulmaga dâiresi neşv ü nemâ
Ana lâzım katı çok bâd-ı hevâ

1154. Mansıbı akçe ile almışdur
Bahr-i deynün dibine talmışdur

1155. Deynün ammâ nice kat renci de var
Anı muhtâc-ı edâdur nâçâr

1156. Yerli yerinde bisâtı atı
Nâkıs olmaz paşalık âlâtı

1157. Bu kadar gitmiş ana kim mâlı
Degül ol dahı ribâdan hâli

1158. Mansıbun masrafı hod nâ-ma'dûd
Hiç olunmaz ana ta'yîn-i hudûd

1145. Niceleri namuslu ve dinin emirlerine gerçekten bağlı. Mal teklif etseler de mala eğilimi yok.

1146. Birçoğu bulunduğu mevkiden razı değil. Çoğu da bulunduğu yerden iğrendiği için ağlayış ve inleyiş içinde.

1147. Kimi geleceğinin kaygısına kapılmıştır ki artık korkusundan ölümü bile istemektedir.

1148. Lâkin emir aldıkları yerlerin hükümleri, sonlarını zulme ulaştırır.

1149. Eğer böyle olmazsa evleri beslenmez; hükmedici olsalar bile sözleri dinlenmez.

1150. Sayılı cevizlerini, ileri gelenler adına harcama mertebesine yükselemezler.

1151. Gerçi o ileri gelenlerde de mamur bir yer kalmamış, ki harcayacak para ortaya çıksın ve ele girsin...

1152. Orayı da kendinden evvel o makamda bulunanlar harap etmişler, her biri vazifede bulundukları yıl içinde orayı silip süpürmüşler.

1153. Dairede çalışanların büyüyüp gelişmesi (zengin olması) için, gerçekten ona çok daha bedavacılık lâzım.

1154. Borç denizinin dibine dalarak bulundukları mevkiyi para karşılığı satın almışlardır.

1155. Amma borcun da nice kat sıkıntısı (faizi) var. Erinde geçinde çaresiz onu ödeyecektir.

1156. Bunların yaygısı ve bineği yerli yerinde... Hiç, paşalığın edevatı noksan olur mu?

1157. Onları temin etmek için o kadar mal gitmiş. Gerçi giden o mallar da faiz malı ya!..

1158. İşte böyle... O mevkiin masrafı gerçekten sayılamayacak kadar fazla. Ona hiç sınır tayin edilemez.

1159. Matbah u âhur u ta'yîn-i hıdem
Dâhil ü hârici etbâ' u haşem

1160. Kara kullukçı ile mehterler
Cev ü esb ü şütür ü esterler

1161. Bırak ismini getürme yâda
Şukka-i aklını virme bâda

1162. Anların hazmı degül hiç kâbil
Olmayınca o kapudan zâil

1163. Ser-i kârında olanlar hâin
İşleri cümle oyunla âyin

1164. Lâ-büd eyler o harâmî-zâde
Hîle hem masrafa hem îrâda

1165. Bâ-husûs oluna teklîf-i sefer
En yakını gözedür semt-i mefer

1166. Sefere gitmege asker lâzım
Askere masraf içün zer lâzım

1167. Zulmsüz akçeye desti irmez
Halk ise göz göre mâlın virmez

1168. Keşmekeşle idiser ömri güzer
Buna devlet mi dinür hâk-be-ser

1169. Beslenür mi hele gör leyl ü nehâr
Bunca hayvân bu kadar hıdmetkâr

1170. Kara kullukçular olur ifrît
Şîrden bed-ter olur her bir it

1171. Bin niyâz itse kabûl itmezler
Bahşiş ü terhalesüz gitmezler

1172. Aşçının kor adın oglum cânum
Kethüdâ dir sâyise sultânum

1159. Mutfak ve ahır masrafı ile hizmetçi maaşları... İçerde ve dışardaki yakınları ve avanesi...

1160. ...Emir çavuşları ile mızıkacı takımı; arpa, at, deve ve katırlar...

1161. Bırak! Bunların adını bile hatırına getirip de aklının yazılı kâğıdını, yele kaptırma.

1162. Bunları evinden gidermeyince, masrafın altından kalkabilmek mümkün değil.

1163. İş başına geçtiklerinde hainlik yapanların işi oyun ve eğlencedir.

1164. Bu türlü eşkıya yavrusu, mutlaka gelir ve gidere hile katar.

1165. Özellikle sefere çıkmak kararlaştırıldığında, bunların değil kendileri, yakınları bile firar edecek yer ararlar.

1166. Oysa sefere (savaşa) gitmek için asker gerek; askere harcamak için ise altın gerek.

1167. Böylelerinin eli, zulüm etmeden paraya ulaşmaz; halk ise malını göz göre göre vermez.

1168. Ömrün keşmekeş (kavga gürültü) ile geçecektir. Başı yerden kalkmazken hiç buna ikbal mi denir?..

1169. İstersen dene de bir gör, bu kadar hayvan (binek) ile bu kadar hizmetçi gece gündüz beslenebilir miymiş?

1170. Aç kaldıklarında, emir çavuşları birer ifrit kesilirler; yine her bir köpek, aslandan beter olur.

1171. Bin kere yalvarsan da kabul etmezler ve bahşişsiz ve terhalesiz gitmezler.

1172. Aşçısına "Oğlum, canım" demeye başlar; o benim sultanım (!) artık seyislere "kethüda (kahya)" diye hitap eder.

1173. Sorma âmed-şüd iden agalar
Zagm ile her biridür ankâlar

1174. Ya mirâhor ya ser-i bevvâbîn
Her biri mu'temed-i devlet ü dîn

1175. Her biri kürk-i girân-kıymet umar
Hep mükemmel at umar izzet umar

1176. Beş kise virse ider istihkâr
Ona râzî olur ol da nâçâr

1177. Paşanun deyni ise gâyeti yok
Sarf-ı yek-rûzesine tâkatı yok

1178. Hâtırı nakd-i kederle mâlî
Kîsesi penc diremden hâlî

1179. Anlamaz anı mübâşirler ise
Cevr iderler neye kâdirler ise

1180. Umdugın virmege hod tâkatı yok
Virmemek semtine de kudreti yok

1181. Virmese künci şikâyet hâzır
Der-i devletde müzimmet hâzır

1182. N'işlesün bu aralıkda pâşâ
Buna devlet mi dirüm ben hâşâ

1183. Tutalum sâlih imiş âmil imiş
Munsıf u âdil ü deryâ-dil imiş

1184. Zulmün adını koyup bâd-ı hevâ
Mansıbı eylemesün mi yagmâ

1185. Didügümdür sulahâ-yı ahrâr
İrtikâb eylese zulmi nâçâr

1186. Zulme mâilleri vardur vâfir
Sûretâ mü'min ü mânen kâfir

1173. Gelip giden ağaları ise hiç sorma! Sanırsın ki bunlar adı var kendisi yok Anka kuşudurlar.

1174. Ya mirahur (ahır işlerine bakanlar) ile kapıcı başlarına ne demeli? Oysa her biri devlet ve dinin itimat ettiği kişilerdir.

1175. ...Bunların her birisi paha biçilmez kürkler umarlar; daima mükemmel atlar ve büyüklük gözlerler.

1176. Beş kese altın verse hafife alırlar. Sonunda o da çaresiz on keseye razı olur.

1177. Paşanın borcuna gelince; işte o sınırsız... O kadar ki, bir günlük harcamasını bile kaldıracak gücü kalmamış.

1178. Gönlü keder parasıyla doluyken kesesinde beş gümüşlük bile yok.

1179. Mübaşirler ise onu anlamazlar ve ellerinden ne gelirse yaparlar.

1180. Umduğunu vermek için gerçekten takati yok. Vermeme yolunu denemeye de kudreti kalmamış.

1181. Vermese, şikâyet köşesi onu bekliyor... Zira devlet kapısında kınanacak şey hemen hazırdır.

1182. Bu iki durum arasında paşa ne yapsın. Hiç ben buna devlet mi derim? Haşa!

1183. Hadi diyelim, dürüst ve iş becerir birisiymiş; insaflı, adaletli ve gönlü büyükmüş...

1184. ...Zulüm adını bedavaya çıkarıp bulunduğu mevkii yağmalamasın mı yani(!).

1185. Dediklerim gerçekten iyi insanlardır ama çaresiz onlar da sonunda zulüm yoluna saparlar.

1186. Gerçi bu kişilerden zulme meyilli olanlar çoktur, işte böyleleri şekil itibarıyla mümin, iç itibariyle kâfirdirler.

1187. Mü'minün teşne-i mâl u cânı
Mün'adim merhamet ü îmânı

1188. Fi'l-i nefsiyle mübâhât eyler
Küfri şimşîr isbât eyler

1189. Nâmı fermân-dih-i nazm-ı âlem
Âlemün nazmın ider kendü âdem

1190. Anlarun zulmini var eyle kıyâs
Vardugı mülkde korlar mı esâs

1191. Agalar zâlim ü aç u uryân
Virmede her biri mâl almada cân

1192. Zulm tahsîline çekmiş gurbet
Zikridür akçe vü fikri hıdmet

1193. Kande buyruldı ile itse şitâb
Vardugı karyenün ahvâli harâb

1194. Fikr-i tārāc u hebâ eyleyerek
Yolda tahrîb-i kurâ eyleyerek

1195. Ne tefahhus ne hıtâb u ne suâl
Gelür âmed-şüde müşt ü kûpâl

1196. Karye halkını komaz takrîre
Bend ider buldugını zencîre

1197. Derd-mendânı dizüp sahrâya
Dest-beste getürür paşaya

1198. Aslı yok maddesinin cürmi adîm
Dinlemez kimse iderler tecrîm

1187. Müminin canına ve malına susayan bu tiplerin merhameti ve imanı da yoktur.

1188. Nefsinin istediği işleri kendisi için mubah sayar, küfrünü de kılıcıyla ispat eder.

1189. İsmi "âlemin dirliğine hükmü geçen"dir ama âlemin düzenini kendisi yok eder.

1190. Artık var böylelerinin zulmünü sen düşün... Ayak bastıkları yerde kanun ve nizam mı bırakırlar.

1191. Ağalar ise hem aç ve çıplak; hem de zalim. Her biri mal verirken can alır.

1192. Âdeta zulüm tahsil etmek için gurbet kahrı çekmiş. Bunların fikri hizmet olsa da zikri paradır.

1193. Böylesi, ferman gereği memur edildiği yere gidecek olsa artık yol üzerinde, uğradığı köylerin hâli haraptır.

1194. Yağmalama ve yok etme fikrini taşıyarak; yolu üzerindeki köyleri hep harabeye döndürüp...

1195. İyice araştırmadan, hiçbir şey söylemeden ve sormadan bu yolculuğunda yumruk ve gürzü yanında bulundurur (onları kullanır).

1196. Köy halkını, bırakmaz ki durumlarını anlatsınlar. Oysa önüne geleni zincire vurur.

1197. Zavallı dert çeken köylüleri geniş bir alana toplayıp elleri bağlı olarak paşanın huzuruna getirirler.

1198. Onlara isnat edilen suçların aslı astarı olmadığı gibi suçları da ortada görülmez. Oysa kimse onları dinlemeden suçlu sayar.

1199. Buna benzer dahı çok cevr ü sitem
Çâk olur yazsa girîbân-ı kalem

1200. Hîç bir mülke degüldür mahsûs
Bundadur cümle bu târac u lusûs

1201. Özbek ü Hind ü Nasârâ vü Acem
Bir mülkinde komaz gerd-i sitem

1202. Hep bizüm mülkdedür zulm ü şerûr
Eylesün def' Hudâvend-i Gayûr

1203. Böyle böyle iderek zulm ü sitem
Tutdı yüz semt-i harâba âlem

1204. Hep imârât-ı cihân oldı harâb
Kondı dihkân yirine bûm u gurâb

1205. Mülk ma'mûr degül yok îrâd
İtdi îrâda tedâhul bî-dâd

1206. Şer'süz olmag-ıla zabt-ı umûr
İhtilâlât-ı emûr itdi zuhûr

1207. Zer' ile tolsa zemîn-i hâlî
Koyacak yer bulamazlar mâlı

1208. Masraf artup azalınca îrâd
Nazm-ı âlem bulur elbetde fesâd

1209. Saltanat şer'a olunca tevfîk
Ne olur hasm u ne kuttâ'-ı tarîk

1199. Daha buna benzer birçok eziyet ve azarlama... Kalemimiz bunu yazmaya kalksa bağrı yarılır.[129]

1200. Hiçbir ülkede böyle bir şey yok. Bütün bu hırsızlık ve yağma yalnızca bu memlekettedir.

1201. Özbek, Hint, Hıristiyan ve İranlılar bile kendi memleketlerinde böyle haksızlık ile toz kaldırmazlar.

1202. Bu zulüm ve şerlik, hep bizim ülkededir. Gayur olan Allah Teâlâ böyle işleri ülkemizden def etsin!

1203. Giderek böylesine zulüm ve haksızlıklarla, âlem harap olmaya yüz tuttu.

1204. Memleketin bütün bayındırlıkları (iyi erdemler) harap oldu. Rençberin yerine baykuş ve kargalar tünedi.[130]

1205. Memleket bayındır olmadığı gibi artık bir gelir de yok. Çünkü akarın başına adaletsizler geçti.

1206. İşler dine uygun olarak yapılmayalı beri (emrimiz altındaki yerlerde) reisler ihtilâllere kalkıştılar.

1207. Aslında bu boş dünya ziraatle dolsa halk, malını koyacak yer bulamaz.

1208. Masraf artıp da gelir azalınca, dünyanın düzeni elbette bozulur.

1209. Saltanat (yani devlet idaresi) dinî ölçülere uygun olunca ne düşmanlık olur artık ne de yol kesme...

---

129 Eskiden kalem olarak kamışlar ve divitler kullanılırdı. Bunların ise yazıyı yazan uç kısımları yani dilleri ikiye yarılmış olurdu. Bu yarıklar mürekkebin birikmesine ve kalemin sayfaya düz olarak temasına yarardı. Bu uç kısımlara şair göğüs tabir ediyor ve kalemlerin göğüsleri yarılırdı, diyor. Göğsü yarılmak deyiminin acımak, üzüntüden parçalanmak anlamları da böylece kendisini göstermiş oluyor.

130 Baykuş ve kargalar viraneleri ve yıkıntıları severler ve bilhassa böyle yerlerde oyalanırlar. Bu özellikten dolayı bu kuşlar halk arasında uğursuz sayılır. Hatta baykuşun ötüşü bile, bir yere uğursuzluk getirirmiş.

1210. Şer'da yok sitem ü azl ü ıkâb
Şer' ile ide meger kim îcâb

1211. Şer'a sıgmaz tama' u bugz u garaz
Mülkden zâil olur cümle maraz

1212. Mâl u câhından olur herkes emîn
Hasm u şer'da k'ola gam-gîn

1213. Şer'da kimseyi soymaz uryân
Zulm yok k'ide reâyâ isyân

1214. Şer' ile mülk olıcak âbâdân
Mülk-i ma'mûra sıgışmaz devrân

1215. Şer' ile olsa adâlet câri
Bunlarun birisi olmaz târî

1216. Buldılar feth-i Acem'de ashâb
Genc-i şâhâne nice tuhfe kitâb

1217. Birine nush yazub Keyhusrev
Dimiş ey tavr-ı mülûka pey-rev

1218. Mülk turmaz eger olmazsa ricâl
Lâzım ammâ ki ricâle emvâl

1219. Mâlı tahsîl ra'ıyyetden olur
Bâg u bostân u zirâ'atden olur

1220. Olmasa adl reâyâ turmaz
Adlsüz çetr ikâmet kurmaz

1221. Adldür asl-ı nizâm-ı âlem
Adlsüz saltanat olmaz muhkem

1210. Böyle bir idarede dinî ölçüler gerektirmedikçe haksızlık, işten uzaklaştırma ve eziyet yoktur.

1211. Kin, hasetlik ve düşmanlık dinî ölçülere sığmaz ve memleketin bütün hastalıkları (aksayan yönleri) böylece yok olur.

1212. Herkes malından ve bulunduğu mevkiden emin olur; dinde düşmanlık olmadığı için de kimse üzüntüye düşmez.

1213. Dine bağlı olunca çok fakir de olsa kimse kimseyi soymaz. Zulüm olmadığı için de halk isyan etmez.

1214. Dinin emirlerine uyularak memleket bayındır olunca, insanlar mamur olan şehir merkezlerine sıkışıp kalmazlar.

1215. Eğer dinin gereği olarak adalet tatbik edilir olsa, bu saydıklarımızın hiçbiri ortaya çıkmaz.

1216, İran fetihlerine katılan değerli kişiler o zamanlar şahların hazineleri içinde nice güzel kitaplar bulmuşlardı.

1217. Bu kitaplardan birinde yazıldığına göre Keyhüsrev[131] bir nasihatta bulunup demiş ki; "Ey meliklerin (idarecilerin) hareketlerini izleyenler...

1218. ...Eğer devletin başında gerçekten ulu kişiler bulunmazsa, mülk ayakta durmaz. Bu ulu yöneticilere de elbette istediğini yapabilecek yetki ve gelir lâzımdır...

1219. ...Mal tahsil etme işi, bağ, bahçe ve ziraatten vergi alınarak halktan yapılır...

1220. ...İdarede adalet olmazsa halk idare edilemez; nitekim adaletsiz (dengesiz) olunca çadır bile ayakta durmaz...

1221. ...Âlemdeki düzenin aslı adalettir. Adaletsiz saltanat sağlam olmaz."

131 Keyhüsrev, Keyaniyan sülâlesinden olan İran'ın efsanevî hükümdarıdır. Adı *Şehname*'de çok geçen bu hükümdar İran için büyük yararlıklarda bulunmuştur.

1222. Gûş idüp hazret-i Fârûk-ı güzîn
Hüsn-i mefhûmına itmiş tahsîn

1223. Dimiş o ma'delet-âmûz-ı kirâm
Hikmet ü şer'a muvâfık bu kelâm

1224. Mülkde zelzele gafletdendür
Terk-i ahkâm-ı şerîatdendür

1225. Bâgbân itmeyicek çeşmini bâz
Bâgına herkes ider dest-i dırâz

1226. Sâhibi ola idi ger uyanık
Çeşme olmazdı başından bulanık

1222. O seçkin Faruk[132] Hazretleri bu sözleri duyduğunda onun güzel mefhumunu beğenip övmüştür:

1223. ...Ululara adalet öğreten o Ömer demiş ki: "Bu söz dine ve hikmete uygun düşer...

1224. ...Bir yerde meydana gelen zelzele, insanların gafletinden ve dinin hükümlerini terk etmekten dolayıdır."[133]

1225. Bahçıvan gözünü açmayınca elbette bahçesine herkes el uzatır.[134]

1226. Sahibi eğer uyanık olsaydı, pınar başından bulanık olmazdı.

---

132 Faruk, Halife Hz. Ömer'in lâkabıdır. Bilindiği gibi Hz. Ömer adaletiyle meşhurdur.

133 İnanışa göre zelzele olayı boşu boşuna olmaz. Allah kullarını ihtar etmek için yeri sallar. Bir yerde bulunan halk, yoldan çıktığı zaman o toprak buna tahammül edemez ve Allah'a "Ya Rabbî! Kulların üstümde asilik ve kötülük yapmakta," diye dua edermiş. Allah da bu duayı karşılıksız bırakmayarak oraların sallanmasına ve insanların bundan ders alarak doğru yola yönelmelerine ferman buyurmuş.

134 Bu beyitte geçen bahçıvan sözü hükümdarı anlatmaktadır. Yani şair bir devlet reisinin adaleti ve koruyuculuğu olmazsa o devletin yok olacağını vurgulamak istiyor.

T.C.
TRABZON

Matlab-ı nehy-i kazâ vü kısmet

1227. Ey tırâzende-i eyvân-ı hısâl
V'ey fürûzende-i dîvân-ı kemâl

1228. İtme zakkûm-ı cahîme ikdâm
El-hazer el-hazer olma kassâm

1229. Olma dendân-zen-i emvâl-i yetîm
İtdi nehy anı Hudâvend-i Kerîm

1230. Olma Allah'ı seversen kat'â
Tâlib-i râh-ı kazâ vü fetvâ

1231. Câhilûn kat'-ı tarîki ehven
Reh-zen-i şer'-i şerîf olmakdan

1232. Hele fetvâya karışmaz tezvîr
Müctehid kavlini eyler tahrîr

1233. Kavl-i fetvâda bu huccet yokdur
Çok da tahrîf-i şerîat yokdur

1234. Gâh olur anda da vâki' tahrîf
Sadr-ı akvâya çıkar kavl-i za'îf

1235. Asrda lîk kazâ müşkildür
Hükm-i Hak olmayıcak bâtıldur

1236. Seyyimâ ekser-i erbâb-ı kazâ
İtmez ahkâm-ı Hudâ'yı icrâ

1237. Hükmden evvel ider hükmi murâd
Ol alur kangısı eylerse ziyâd

Kadılık ve taksimden kaçınma bahsi

1227. Ey güzel huyluluk eyvanını süsleyen ve ey olgunluk meclisini aydınlatan (oğul)!

1228. Sakın, sakın ha, mirasları taksim eden kişi olup da cehennem zakkumuna doğru koşma.

1229. Yetimin malına diş gıcırdatma ki kerem sahibi olan Allah, o işi yasaklamıştır.

1230. Allah'ını seversen ey oğul, sakın hâkimlik ve fetva makamına da talip olma!

1231. Cahilin yol kesmesi şerefli dinin yolunu kesmekten daha az şerdir.

1232. Hele hele fetvaya yalan-dolan asla karışmamalı. Onun içindir ki müçtehit, söylediği hükmü yazar.[135]

1233. Gerçi dinî hükümleri tahrif etmez ama fetva olarak söylenmiş sözde, içtihattaki gibi bu yazılı delil yoktur.

1234. Bazen onda da tahrif (bozukluk) olabilir ve zayıf hüküm, en kuvvetli delil yerine geçiverir.

1235. Lâkin zamanımızda kadılık (hâkimlik) yapmak çok zordur. Çünkü Allah'ın buyruğu yoksa verilen hüküm batıl olmuş olur.

1236. Özellikle kadı zümresinin birçoğu da Allah'ın hükümlerine uymazlar.

1237. İki taraftan biri, verilecek hükmü daha mahkemeden önce tayin eder ve fazla rüşvet veren davayı kazanır.

135 Müçtehit, içtihatta bulunan yed-i tûlâ sahibi bir din âlimidir. Müçtehit verdiği hükmün kaybolmaması için onu yazar ve kanunîleştirirdi. İçtihat için bkz. Not: 113.

1239. *Mensi endîşe-i dîn ü dünyâ*
Ber-taraf vâhime-i rûz-ı cezâ

1240. *İlmi yok ekseri bî-mezheb ü dîn*
Çeşmi mahsûlde vü rüşvetde hemîn

1241. *Elde endâzesi kîl ü mîzân*
Eylemiş mahkeme-i şer'i dükân

1242. *Kadı dellâl u meyâncı muhzır*
Kethüdâ kabzına mâlun hâzır

1243. *Pâdişâh korkusu Hak korkusı yok*
Rüşvete hırsı kadar deyni de çok

1244. *İstese dâyini medyûn çıkarur*
İstese müflisi magbûn çıkarur

1245. *Nicesi sûret-i Hak'dan görinür*
Men' içün zulmi çabalar sürinür

1246. *Kasden aglar getürür çeşmine dem'*
Hep ider şehrün eşirrâsını cem'

1247. *Dâne-pâş olup ider ol şirrîr*
Halka-i çeşmini dâm-ı tezvîr

1248. *İtmege hakk-ı sarîhi âtıl*
Görinür sûret-i Hak'dan bâtıl

1249. *Bilmeyen sâde-dil ü bî-fıtnat*
Sanur ol fitneyi hakkâniyyet

1250. *Sedd-i ebvâb-ı dekâkîn eyler*
Nâsa şiddet yolı telkîn eyler

1251. *Ne tarîk ile olursa o muhîl*
Bulur icrâ-yı fesâdına sebîl

1239. Şimdilerde din ve dünya düşüncesi unutulmuş. Sanki kıyamet gelmiş de (insanların hesaba çekilip yaptıklarının karşılıklarını görecekleri) o zorlu gün atlatılmış.

1238. O eli boş zavallı –ki rüşvet veremez–, davacıdan evvel kadı tarafından haşlanır.

1240. Kadıların birçoğunda ilim olmadığı gibi bunların dini ve mezhebi de yoktur. Gözleri daima kazançta ve rüşvettedir.

1241. Bunların ellerindeki ölçü, bakkal terazisi ve kiloluklar... Sanki mahkemeyi dükkâna çevirmiş.

1242. Kadı dellâl ve aracı mübaşir; kahya ise malı ellerinden almak üzere hazır beklemekte.

1243. Bunlarda padişah korkusu, Allah korkusu yok. Rüşvete olan hırsı kadar borcu da çok.

1244. İstese alacaklıyı borçlu çıkarır; istese iflâs edeni aldanmış olarak gösterir.

1245. Birçok kişi, hakkın yanında yer almış gibi görünüp kendine gelecek olan zulmü men etmek için çabalayıp sürünür.

1246. Bile bile ağlayarak gözüne yaş getirip memleketin bütün azılılarını bir araya toplar.

1247. O hayırsız, gözyaşları saçarak gözündeki halkaları yalan-dolan tuzağı yapar.

1248. Meydandaki gerçeği saptırabilmek için o yalancı, bir de haklının yanındaymış gibi görünür.

1249. Bunu anlayamayan saf kalpli ve temiz huylu kişiler o oynanan oyunu da hak ve adalete uygun sanırlar.

1250. Böylesi, dükkânların kapıları önüne set çekip halka zorbalık yolu aşılamaya çalışır.

1251. Borcunu başkasının borcuna katıveren o kişi, ne şekilde olursa olsun sonunda bu hilesine mutlaka bir çıkış yolu bulur.

1252. *Şer' nâmıyla tasallublar ider*
Beg ü paşaya tagallübler ider

1253. *Hâkim-i örfün olur zulmüne sed*
Kendünün zulmi velî andan eşed

1254. *Kendü efzûn-ter olur paşadan*
İşte maksûdı budur gavgâdan

1255. *Askerinün hele hâli ma'lûm*
Yakışur anlar olursa mazlûm

1256. *Anlara zulm medâr olmışdur*
Cem'-i emvâle şiâr olmışdur

1257. *Hâdim-i şer' iken ammâ ki kuzât*
İtmez itdükleri zulmi haşarât

1258. *Celbine âlet ider takvâyı*
Medd ider mâla yed-i yagmâyı

1259. *Rûzesin halka ider bend-i zebân*
Ta'neden tâatini hısn-ı emân

1260. *Kîse kîse alınan mâl-ı yetîm*
Tütün içmekce degül cürm-i azîm

1261. *Cem' ider kîse-i mâl-ı enbûh*
Tütünün kîsesi andan mekrûh

1262. *Dahl ider geh kîseye geh tütüne*
Bakar oglanlarun ammâ g...üne

1263. *Tütünün zâtını sevmez ammâ*
Akçesin alur olunsa da'vâ

1252. Sonra da dini ortaya sürerek onu sağlamlaştırıp kendisinden hesap soracak bey ve paşaya galip gelir.

1253. Böylece örf hâkimlerinin zulümlerine engel olur ama kendi zulmü onlarınkinden daha kötüdür.

1254. Kendisi paşadan daha ileridedir ki bütün bu kavgalarda da tek amacı zaten bunu ispat etmektir.

1255. Askerlerinin hâli ise malûm. Onlara zulmedilse de haktır.

1256. Zulüm onlar için bir övünç vesilesi olmuştur. Mal toplamanın özel yolu da budur.

1257. Eskiden kadılar din hükümlerine hizmet ederken şimdi döndürdükleri dolapları ayak takımı bile yapmaz.

1258. Bir mal kendinde bulunsun diye inanmışlığı alet edip halkın malına yağma elini uzatır.

1259. Orucunu, halkın dillerini bağlama vasıtası yapar. Çekiştirmesinler diye ibadetlerini bir emniyet kalesi gibi gösterir.[136]

1260. Kese kese alınan yetim malı ona göre tütün içmek kadar bile büyük suç değildir.

1261. Birçok mallardan keselerce para topladığı hâlde ona göre tütün kesesi bile o para keselerinden daha kötü...

1262. Kâh tütüne kâh tütün kesesine dil uzatacak kadar temiz görünürken oğlanların gerisine bakmaktan da geri durmaz.

1263. Belki tütünün kendini sevmez, ama bir dava olsa parasını alır.

136 Oruçlular, oruçlu iken kötü söz söylenemeyeceği için başkalarının bu durumlarından istifade edip onlara yüklenmez ve tartışmazlar. Bu da haksızların işine yarar.

1264. Dahl ider görse eger hâtem-i zer
Zerrün ammâ ki girân veznin arar

1265. Tutmaz atlas keseli mektûbı
Gice atlasla kucar mahbûbı

1266. Rüşvetün adını koymuş mahsûl
Kim ola itmeye mahsûli kabûl

1267. Arz u huccet ne güzel felhân olur
Cüz'i yirden katı çok hırmen olur

1268. Hayf vâ-hayf ki şer'-i şâdâb
Tîşe-i rüşvet ile oldı harâb

1269. Zuleme destine düşdi hayfâ
Şimdi ser-rişte-i şer'-i garrâ

1270. La'net ol mâla ki şer'î sanasın
Hükm-i Mevlâ'yı koyup usanasın

1271. Hakkı ibtâl idesin rüşvet içün
Dîni mâla viresin devlet içün

1272. Bunı fikr itme misin ey gümrâh
Ki şerefle budur ol Şer'u'llâh

1273. Anı ta'zîm ile Cibrîl-i Emîn
İtdi ârâyiş-i ruhsâr-ı zemîn

1274. Ki Hakk'un kullarına hayr-ı enâm
İde iblâg-ı umûr-ı ahkâm

1264. Eğer birinde altın bir yüzük görse hemen karışır, ama kendindeki altınların ağır tartmasını ister."[137]

1265. İpek içine konulmuş bir mektubu, haram diye eline almaz görünür de geceleri sevgilisini ipekler içinde koynuna alır.[138]

1266. Rüşvetin adını mahsul koymuş. Mahsulü kim kabul etmez ki!...

1267. Birinin gelip hâlini arz etmesi ve delil göstermesi onun adına küçük yerden çok ürün almak için ne güzel bir sabandır.

1268. Yazıklar ve binlerce yazıklar olsun ki suya kanmış (olgunlaşmış) olan bu din ağacı, rüşvet baltasıyla harap oldu.

1269. Bu parlak dinin ipinin ucu -yazıklar olsun ki- şimdi zalimlerin eline geçti.

1270. Allah'ın hükmünü bırakıp ondan usanmış olarak elde ettiğin o mala lânet olsun. Bir de onu şer'î yoldan kazandın sanıyorsun.

1271. Rüşvet almak için hakkın üstünü örtüp ikbal ve rahat için, dinini malının emrine veriyorsun...

1272. Ey yolunu şaşırmış! Şunu düşünmüyor musun? Allah'ın dini öylesine bir şerefe sahiptir ki...

1273. ...(bu şereften dolayı) Cibril-i Emin[139] onu hürmetlice ululayarak yeryüzünün yanağına bir süs eyledi...

1274. ...Ki Hz. Muhammed din hükümlerinin emir ve gereklerini, Allah'ın kullarına tebliğ etsin.

---

137 İslâma göre erkeklerin altın eşya kullanmaları haramdır. Evlilik yüzükleri de bunun içindedir. Altın, namahreme göstermemek şartı ile yalnızca kadınlar içindir. Altını kadınlar süs olarak takıp kocalarına görünürler.

138 İslâma göre ipeğin hükmü de altın gibidir. Erkekler ipek elbiseler giyemez ve kullanamazlar.

139 Cibril-i Emin, Cebrail'dir. Cebrail, dört büyük melekten peygamberlere vahiy getirmekle vazifeli olanının adıdır.

1275. Sen ne zehreyle bozarsın zâlim
Hiç dimezsin nic'olur ahvâlüm

1276. İrtikâb ide mi bu hüsrânı
Hazret-i Hakk'a olan îmânı

1275. Ey zalim! Durum böyleyken sen o dinin hükümlerini hangi cesaretle bozuyorsun. Sonum ne olacak diye hiç düşünmez misin?

1276. Allah'a inancı olan bir kişi hiç böyle bir hüsranı, kazanç diye kabul edip biriktirir mi?

Nehy-i bâzîçe-i nerd ü şatranç

1277. Ey kirâm-ı güher-i bahr-i kemâl
Olsun âvîze-i gûşun bu leâl

1278. İtme bâzîçeye kat'an ragbet
Olma bâzîçe-i dest-i gaflet

1279. Olma dil-dâde-i nerd ü şatranç
Ki olur âdeme sermâye-i renc

1280. İlmi cehlinden egerçi hoşdur
Şuglı beyhûde meâli boşdur

1281. Bâri ol ilme çalış merdâne
Yaraya pîş-geh-i Yezdân'a

1282. Var iken Mushaf u zikr ü salavât
İtme bâzîçeye sarf-ı evkât

1283. Mahz-ı lûtf-ı Hak olan genc-i nefes
Hayflar kim ola masrûf-ı heves

1284. Budur anla var ise irfânun
Dem ganîmet didügi yârânun

1285. Hayf kim mâye-i evkât-ı nefîs
Ola gâret-zede-i şugl-ı hasîs

1286. Mekr-i iblîsdür ol da nâsa
Olma beste amel-i vesvâsa

1287. Lu'b u lehvürrsonı vâveylâdur
Var ise fâidesi gavgâdur

1288. Gerçi âsâyişe bir âletdür
Dikkat olunsa aceb gafletdür

1289. Hande yâ laklaka lehv-ender-lehv
Lecc ü yâ arbede sehv-ender-sehv

Tavla ve satranç oynamaktan uzak durma

1277. Ey olgunluk denizinin incisinin soyundan gelen (oğul)! Şu söyleyeceğim inciler kulağına küpe olsun:

1278. Asla oyuna rağbet etme ki gaflet elinde oyuncak olmayasın.

1279. Tavla ve satranca gönül bağlayıcı olma ki bunlar insana sıkıntı sermayesi olurlar.

1280. Gerçi onları bilmek bilmemekten iyidir ama bunlarla uğraşmak da boşuna ve gereksizdir.

1281. (Onlarla uğraşmak yerine,) insan gibi şöyle Allah'ın huzurunda işe yarayacak şeylerle meşgul ol.

1282. Kur'an okumak, zikredip salâvat getirmek[140] varken vaktini oyuna harcama.

1283. Allah'ın insanlara gerçek bir lütfu olan nefes hazinesi (ömür), adî hevesler uğruna harcanırsa yazıklar olsun.

1284. İrfanın varsa anla ki dostların "Vakit nakittir," diye söyledikleri işte budur.

1285. En tatlı zamanların mayası, değersiz şeylerle uğraşırken yağmalanmış olursa yazıklar olsun.

1286. Oyun, şeytanın insanlara bir hilesidir; onun için şeytanın işine bağlanmayasın.

1287. Oyun ve eğlencenin sonu pişmanlık çığlığıdır. Bir faydası(!) varsa o da sonunun kavga oluşudur.

1288. Gerçi rahat ve huzura bir alettir, ama dikkat edilirse ne büyük bir gaflettir.

1289. Gülme yahut lâklâk, faydasızlık içinde faydasızlık; tepişme yahut karışıklık, hata içinde hata (gaflet içinde gaflet)...

---

140 Salâvat, Peygamber Efendimiz'e hayır duada bulunmak ve ona selâm okumaktır.

1290. Tıfl-i nev-sâle sezâdur bâzî
Eyleme gûdek ile enbâzı

1291. Âdet-i merd ü sezâvâr-ı ricâl
İlm ü irfân u ibâdâd bu kemâl

1292. Olmaz erbâb-ı dile hâlet-hîz
Üstühân-pâre vü huşk-ı nâçîz

1293. Eylemez âkıl-i endîşe-i kâr
Mürde hayvân kemügin zevke medâr

1294. Bir zamân ol da olup nâil-i cân
Gezer oynardı senün gibi hemân

1295. Sana ibret virecek yirde fenâ
Sen idersin anı âlât-ı hevâ

1296. Lu'ba müstagrak olan gevden olur
Kesb-i dünyâya bile reh-zen olur

1297. Lu'b gamından dilüni sâf eyle
Gör e lâyık mıdur insâf eyle

1298. Amelün ola taassubla sitîz
Kış ü mat ile geçe ömr-i azîz

1299. Der-küşâd itmege virmez fursat
Şeş-der-i dünyede yokdur râhat

1300. Düşeş ümmîdi ile zâr olma
Yalvarup bir kemüge hâr olma

1301. Gerçi ibretli bakan ehl-i nazar
İki zâra didiler şems ü kamer

1302. Şeş-deri şeş-cihet-i kevn ü mekân
Pulları leyl ü nehâr-ı deverân

1290. Oyun, küçük yaştaki çocuklara yakışır. Onun için sen de çocuk ile oynama (çocuklaşma).

1291. Er olan kişinin âdeti ve yüce kişilere yakışan; ilim, irfan, ibadet ve olgunluktur.

1292. Gönül erbabına bir kemik parçası (zar) ile ehemmiyetsiz bir oyun eğlence sebebi olamaz.

1293. İş düşüncesinde olan akıl, ölü hayvan kemiğini zevk vasıtası yapmaz.

1294. Bir zamanlar o kemiğin de canı vardı ve senin gibi gezip oynuyordu.

1295. Ölüm sana bir ibret olacağı yerde, sen onu hevesine alet ediyorsun.

1296. Oyuna gömülüp kalan kişi ahmaktır. Bunlar dünya malı kazanmak için bir yol kesici olurlar.

1297. Oyun gamından gönlünü arıt ve gör, -insaflıca bak bakalım- bu yaptığın doğru mudur?

1298. Eğer şu aziz ömrün (satranç şahına) "kış ve mat" diye diye geçecek olursa, amelin körü körüne heba olmuş olur.

1299. Bunlar (tavla ve satranç), dünyanın altı kapısının (alt-üst, ön-arka, sağ-sol) açılmasına fırsat vermez ki orada rahat olsun.

1300. Düşeş (yani beleş) ümidi ile zar (yani inleyici) olma. Bir kemiğe yalvarıp da aşağılanma.

1301. Gerçi ibretle bakan, kalp gözü açık kişiler dediler ki; o iki zardan biri güneş, biri de aydır.

1302. Varlığın ve yaratılmışların altı yönü, tavladaki altı kapı; pulları da (beyaz ve siyah renk ile) birbiri ardınca dönen gece ile gündüzdür.

1303. *Pullarun tâbii hod cünbüş-i zâr*
Neyyireyne nitekim leyl ü nehâr

1304. *Zihn teşhîzi içün ba'z-ı kibâr*
Virdi şatranca ibâhetle karâr

1305. *Bü'l-aceb nakşdur el-hak şatranç*
Sırr ile tobtolı genc-ender-genc

1306. *Cümle bâzîçelerün ahsenidür*
Hâneler fikr evinün revzenidür

1307. *Nice mahsûbe düşer zevk-engîz*
Nice bâzîçe düşer hayret-hîz

1308. *Şüphesiz zevk olunur seyrinden*
Gelmez ol zevk ü safâ gayrinden

1309. *Süfresi safha-i nakş-ı âlem*
Sûret-i ma'reke-i Hind ü Acem

1310. *Birbirine mütegâyir âlât*
Birbirine mütehâlif harekât

1311. *Geçemez her birisi haddinden*
Geçemez her birisi seddinden

1312. *Aslı bir lîk muhâlif sûret*
Sûrete itdi terettüb hareket

1313. *At kopardugı zamân gerd-i hayâl*
Ferz-i hod-kâma olur teng-i mecâl

1314. *İder olursa bu bâzîçe nigûn*
Bir piyâde şeh-i devrânı zebûn

1315. *Eylese aksine bâzî âlât*
Şâh-ı çûbîni iderse dahı mat

1303. Pullar, zarın hareketine tâbi olurlar. Nitekim güneş ile ayı da gündüz ile gece karşılar.

1304. Bazı üstün kişiler, "Zihnin bilenmesi ve keskinleşmesi için satranç oynanabilir," fetvasını verdiler.

1305. Gerçekte satrancın şekli çok tuhaftır. O, sırlarla dopdolu hazine içinde hazinedir.

1306. Bütün oyunların en güzelidir. Ondaki kareler düşünce evinin pencereleridir.

1307. (Kareler üzerinde) zevk verici nice karşı hamleler, nice hayret verici oyunlar gösterilir.

1308. Onu seyretmekten şüphesiz zevk alınır. Başka oyunlarda o zevk ve o ferahlık bulunmaz.

1309. Tablası, âlemin düzeninin bir bölümü, Hint ve İran savaşlarının bir örneği.

1310. Birbirinden ayrı istikamette hareket eden taşlar ve birbirinin aksine yapılan oyunlar...

1311. Her bir taş bir diğerinin, sınırından geçemez. Her birisi bir başka taş haddini aşamaz.

1312. Aslı birdir (hepsi aynı maddeden yapılmıştır) ama şekilleri farklıdır. Bu farklı şekillere göre hareketler (oyunlar) sıralanır.

1313. At, hayalin tozunu kopardığı zaman, kendi oyununu düşünen vezirin harekete mecali yetmez.

1314. Bir piyade (piyon) zamanın şahını esir alırsa bu oyun tersine döner (biter).

1315. Eğer taşlar karşı bir oyun gösterirler de tahta şahı mat ederlerse...

1316. *Aklının sûretidür üstâdun*
Üstede tâbi'ı isti'dâdun

1317. *Elinün yokdur oyundan haberi*
Zâhir üstâdının anda eseri

1318. *Buna dâir dahı çokdur nice râz*
Keşfe başlansa olur kıssa dırâz

1319. *Lu'b u lehv oldugına dünyânun*
Nassı şâhid yetişür Kur'ân'un

1320. *Cümle bâzîçede var-sırr-ı garîb*
Feth olur her kime olursa nasîb

1321. *Lîk ashâb-ı nazar nâdirdür*
Ehl-i lu'bun nazarı kâsırdur

1322. *Oynayan zevk içün oynar anı*
N'eylesün zâika-i irfânı

1323. *Bu şühûda düşüren ragbetini*
Bulamaz oyununun lezzetini

1324. *Lu'ba muhtâc degüldür ârif*
Sırra bâzîçesüz olur vâkıf

1325. *İbtilâ mertebesinde niçeler*
Uyumaz subha dek oynar giceler

1326. *Düşer araya taassubla inâd*
Hiddet-i nefsi de eyler imdâd

1327. *Koparur hasmı ile da'vâyı*
Unıdur âhıret ü dünyâyı

1328. *Kendü da'vâ-kün-i sadr-i Leclâc*
Hânede ehl ü ıyâli kalur ac

1316. ...Satranç ustasının akıllılığına delildir. Bu da kabiliyetin, kendinden üstüne (üstada) tâbi olmasıdır.

1317. Oynayan elin oyundan haberi yoktur (satranç akıl oyunudur). Onda üstadın eseri görünür.

1318. Buna ait ders alınacak daha nice sırlar vardır ve bu sırlar anlatılmaya başlansa bu bölüm uzar gider...

1319. Dünyanın da bir oyun ve tertipten ibaret olduğuna Kur'an'ın hükümleri sabit olarak yeter.[141]

1320. Bütün oyunlarda garip sırlar vardır ki bu sırlar kime nasip olunmuşsa ona açılır.

1321. Lâkin bu sırları anlayacak kalp gözü açık kişiler azdır. Oyun müptelâlarının da bakışları kısadır.

1322. Oysa oynayan, onu zevk için oynar; irfanı ilgilendiren zevklerini ne yapsın.

1323. Eğilimini hep bu şekilde yoğunlaştıran kişi, oyunun gerçek lezzetini bulamaz.

1324. Gerçi bilge kişinin oyuna ihtiyacı yoktur. O, sırra oyunsuz da vâkıf olur.

1325. Niceleri hâlâ bu oyunlara müptelâ olarak sabaha kadar uyumayıp gecelerini oyunla geçirirler.

1326. Bu sırada araya inat ile geri kafalılık da girer, hatta nefsinin öfkesi de imdada(!) yetişir...

1327. Dünya ve ahireti unutup bu sefer de karşısındaki ile kavga eder.

1328. Kendisi Leclâclık[142] taslarken evde çoluk çocuğu açtır.

---

141 Dünyanın bir oyundan ibaret olduğunu bildiren birkaç ayet vardır. Bunlardan biri: "Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir," mealindedir. (bkz. Kur'an: 6/32). Başka ayetler için bkz. Kur'an, 29/64 ve 47/36.

142 Leclâc, satranç oyununu ilk defa icat eden İranlı vezirdir.

1329. Yenilürse olur ahvâli harâb
Halka düşnâm ile ednâ-yı cevâb

1330. Niçesi kendüye düşnâm eyler
Kendüsin mahsara-i âm eyler

1331. Zevklikden de çıkar mihnet olur
Seyr idenler usanur sıklet olur

1332. Zann ider zevk bunı çok ahmak
Mübtelâ eylemesün kimseyi Hak

1333. İlm tahsîline geldükce kelâl
Zihn teşhîziyiçün oldı halâl

1334. Olmaya lîk tevaggul dâim
Gâh pürçide ola geh kâim

1335. Müctehidden bu kadardur ruhsat
İtme evkâtunı vakf-ı gaflet

1336. Bu kadar var hele şatranca cevâz
Şeş-dere lîk elün itme dırâz

1337. Bezmün ol lu'beden olsun hâlî
Çünkü câiz degül isti'mâli

1329. Yenilecek olursa durumu kötüleşir ve aşağılık cevaplarla halka küfreder.

1330. Nicelerini kendisine düşman ederek kendini halka maskara eyler.

1331. O zaman oyun zevk olmaktan da çıkar bir sıkıntı olur; seyredenler de bıkar ve sıkılmaya başlar.

1332. Birçok ahmak bunu zevk zanneder. Aman, Allah kimseyi böylesi oyunlara alıştırmasın.

1333. Oyunun sadece ilim tahsili sırasında, bıkkınlık geldiği anda zihni dinlendirmek için oynanması helâldir.

1334. Lâkin daima onunla da uğraşmamalıdır. Bazen bir araya toplanıldığında, bazen de sohbetle oturur iken olmalıdır (oynanmalıdır).

1335. Müçtehitten[143] bu kadarı için fetva çıkmıştır. Onun için vaktini gaflette geçirme.

1336. Satranç için dinimizce bu kadara müsaade edilmiştir. Ama altı kapıya (tavlaya) sakın elini uzatma.

1337. Bulunduğun meclis bu oyundan (tavladan) arınmış olsun. Çünkü onu oynamak caiz değildir.

143 Müçtehit için bkz. Not: 135.

1338. *Ey kalem-rân-ı kitâb-ı âmâl*
Nazar-endâhte-i hüsn ü cemâl

1339. *Ger Sitanbul'a düşerse seferün*
Mansıba itse taalluk nazarun

1340. *Olma rehberde-i tedrîs ü kazâ*
Kadıasker de olursan farazâ

1341. *Sanma zinhâr anı râhatlı tarîk*
Emn ü âsâyişi yokdur tahkîk

1342. *O tarîkun hatarı bî-haddür*
İntizâr-ı emeli mümteddür

1343. *Silsile kaydı uzun sevdâdur*
Pâyeler mûsıla-i gavgâdur

1344. *Evvel-i hâli zarûretle geçer*
Gerçi kim âhırı izzetle geçer

1345. *Evvel ü âhırinün râhatı yok*
Azlden mansıbınun mihneti çok

1346. *Elliden sonra olup ehl-i sefer*
Harem ile Halep ü Şâm'a gider

1347. *Azm ider itmege mansıbda safâ*
Ana da eyler ise ömri vefâ

1348. *Ne kadar tohm-ı niyâz ekse gerek*
Nâil olınca neler çekse gerek

1349. *Za'f-ı ten naks-ı kuvâ hengâmı*
Tayy ider cadde-i Mısr u Şâm'ı

1350. *Olıcak kuvvet-i zâtı zâil*
Olur esbâb-ı hevâya mâil

Divan efendiliği (memurluk/kâtiplik) bahsi

1338. Ey emeller kitabında kalem oynatan ve ey güzellik ve iyiliğe bakışlar gönderen (oğul)!

1339. Eğer yolun İstanbul'a düşer de gözün bir mansıba takılırsa...

1340. ...Sakın kadılık ve müderrislik işinde önderlik yapma. Faraza kazasker (ordu komutanı) bile olsan...

1341. ...Sakın onu da rahatı olan bir yol zannetme. Gerçekte onun emniyeti ve dirliği yoktur.

1342. O yolun tehlikesi pek çoktur. Emeline erişmek için bekler de beklersin.

1343. Silsile (terfi) düşüncesi uzun bir sevdadır. Çünkü o rütbelere kavga ile ulaşılır.

1344. Gerçi sonu rahattır ama ilk zamanları zaruretle, sıkıntılarla geçer.

1345. Yine de evvelinde ve ahirinde rahat yüzü yok. Azledilme (el çektirilme) korkusundan çekilen sıkıntının da hesabı belli değil.

1346. Bunlar, elli yaşından sonra oradan oraya tayin edilir ve Mekke'ye, Halep'e ve Şam'a kadar gider.

1347. Mevkiinde rahat olmak için azmeder; ama tabiî ona da ömrü yeterse!..

1348. Ona ulaşmak için birçok yalvarma tohumu ekmesi gerekir. Ona erişince de neler çekeceğini Allah bilir.

1349. Vücudu zayıfladığı, kuvvetten düştüğü zamanlar Mısır ve Şam yollarını teper durur.

1350. Bedeninde kuvvet kalmadığı zaman havadan sebeplere meyletmeye başlar.

1351. İder aksâ-yı bilâda seferi
Sorma yollardaki havf u hatarı

1352. Varsa da mansıba râhat mı görür
Başı gavgâda selâmet mi görür

1353. Ehl-i beldeyle müvâsâ eyler
Geh müdârâ gehi gavgâ eyler

1354. Dünyevî deynine eyler himmet
Uhrevî deyni kalur der-zimmet

1355. Dökilür azli zamânında şükât
Ana çâre virüp itmek ıskât

1356. Bir nice mansıba eylerse sefer
Hadd-i heftâdı ider sinni güzer

1357. Sonra İstanbul olur sadra gelür
Tayy olur rûze şeb-i kadre gelür

1358. Râhat u mihneti sadrun ma'lûm
Tûl-ı âsâyişi emr-i mevhûm

1359. Anda da yok mı meger bîm-i hatar
İtdirürler Rodos'a gâhi sefer

1360. Bir gün elden çıkarur sadrı fakîr
Olur âhır veca'-ı re'se esîr

1361. Kırk ile gerçi mülâzimsin sen
Okıyup yazmaga âzimsin sen

1362. Budur ahvâl-i tarîk eyle şekîb
İde Hak hayrların sana nasîb

1351. En uzaktaki şehirlere doğru yola çıkar. Yollardaki korku ve tehlikeleri (çekilen sıkıntıları) ise hiç sorma!..

1352. Sanki en yüce mevkiye varsa da rahat mı görecek? Başı kavgadan selâmete mi kavuşacak?

1353. Vardığı yerin insanlarıyla karşılıklı yardımlaşıp bazen yüze güler, bazen da kavga eder.

1354. Böylece dünya borcunu ödemiş olur ama bu sefer de ahiret borcu zimmet altında kalır.

1355. Azil zamanında ise şikâyetçiler bir bir dökülürler. Bunun tek çaresi ise alacaklarını verip borç yükünü üzerinden atmaktır.

1356. Nice nice mertebelere getirilmiş olduğunda, artık yaşı yetmişi geçmiştir.

1357. Sonra İstanbul'a gelip sadaret makamına geçer. Artık orucu aşmış, kadir gecesine erişmiş demektir.[144]

1358. Sadrazamlığın rahatı da sıkıntısı da malûm... O makamda kalabilmek müddeti ise belli değil (yani azledilmesi an meselesi).

1359. Onda da tehlike korkusu yok mu sanki? Bir de bakarsın Rodos'a[145] sürgüne gönderivermişler.

1360. Zavallı, bir gün sadrazamlığı da elden çıkarır. Sonunda baş ağrılarına esir olur.

1361. Ey oğul! Okuyup yazmaya kesin azimliysen kırk akçe ile mülâzım (asistan) sayılırsın.

1362. İşte şimdi gidişat bu durumdadır. Sen sabret ki Allah sana hayırlısını nasip etsin.

---

144 Kadir gecesi, Kur'anıkerim'in arz semasına indirilmeye başlandığı gece olup büyük bir ihtimalle Ramazan ayının 27. gecesidir. Kur'anıkerim'in ifadesine göre bu gece, içinde kadir gecesi bulunmayan bin aydan daha hayırlıdır.

145 Osmanlı döneminde Rodos Adası bir sürgün yeri idi. Şair, Musahip Mustafa Paşa'nın Rodos'a sürülmesi üzerine hamisi ile birlikte oraya gitmiştir.

1363. Bilürüm ehli degülsün ammâ
Olma cûyâ-yı tarîk-ı ümenâ

1364. Mâl-ı mîrîye karışma zinhâr
Eyleme tıyşuna mîrîyi medâr

1365. Bî-hıyânet idemezsin hareket
Görmez erbâb-ı hıyânet bereket

1366. Mâl içinde yimesen iş bitmez
Yir isen sonra yabana gitmez

1367. Kusdırurlar anı hengâm-ı hesâb
Bâ-husûs ola hasûmun küttâb

1368. Ben emînüm diyü hiç olma emîn
Kim sayar mîriyi itsen de yemîn

1369. Tevliyet cânibine meyl itme
Hâneni pâ-zede-i seyl itme

1370. Eyleme mâlını vakfun itlâf
Girmesün ceybüne mâl-ı evkâf

1371. Şart-ı vâkıfdan olunursa udûl
Hasmun olur senün Allâh u Resûl

1372. Şart-ı vâkıfla kanâat müşkil
İtmese vakfa hıyânet müşkil

1373. Mütevellîlerün ahvâli tebâh
Hak huzûrında olur rûyı siyâh

1374. Tutalum gördi hesâbın küttâb
Ne virür vâkıfa mahşerde cevâb

1375. İncizâb üzre ise mansıba cân
Hak vire olasın ehl-i dîvân

1363. Biliyorum, ehli değilsin ama, emanetçilik (belediye işleri) yolunu da arayıcı olma.

1364. Sakın miri malına[146] karışma ve geçimine devlet malını vasıta etme.

1365. Eğer eminliğe getirilirsen hıyanet etmeden hareket etmen zor olur. Emanete hıyanette bulunanlar ise asla bereket yüzü görmez.

1366. Yetki sendeyken, yemezsen iş bitiremezsin. Yiyecek olsan da sonunda yine senden çıkar.

1367. Hesap vaktinde yediğinin hepsini kustururlar. Üstelik memurlar da düşmanın olur.

1368. Yetki bendedir, diye hiç emin olma. Yemin bile etsen, devlet memuruna kim inanır (memurun lâfını kim dinler).

1369. Sakın vakıf işlerine bakmak yoluna meyletme de evini seller altında çiğnetme.

1370. Vakıf malını sakın boşa harcama ve cebine vakıf malı girmesin.

1371. Vakıf yapanın şartlarından dışarı çıkılacak olursa bu sefer de Allah ve Peygamber'i senin düşmanın olur.

1372. Vakfın şartlarıyla yetinmek güç; vakfın malına hıyanet etmemek de oldukça zor...

1373. Mütevellilerin (vakıf yetkililerinin) durumları zaten harap. Allah huzurunda onların yüzü kara çıkar.

1374. Diyelim ki melekler, kuruşu kuruşuna hesap tuttular... İşte o zaman mahşerde vakıf sahibine ne cevap verilir?!...

1375. Eğer bir mevki kazanmak için önü alınmaz bir duyguya kapılmışsan sen yine de Allah'ın lütfuyla bunların en iyisi olan divan (memur) ehli ol.

---

146 Mirî malı devlet malıdır. Eskiden bu isimle beylik mal varmış ve devlet hazinesine ait bütün varlığa mirî malı denirmiş.

1376. Görmedüm ben hele bu devletde
Hâcelikler kadarın râhatda

1377. Cümlenün mu'teber ü âsânı
Mansıb-ı hâcegî-i dîvânî

1378. Hâcelikden biri olursa nasîb
Sür rüûsı gözüne itme şekîb

1379. İzzet olmaz o kadar yânumda
Çok şerefdür hele vicdânumda

1380. Hep kemâl üzre esâs-ı devlet
İzzet ü şöhret ü şân u rif'at

1381. Cümlenün mu'teber ü muhteremi
Cümlenün müntehab u mugtenemi

1382. Gayrılar denlü dahı zahmeti yok
Yine ol tâifeden râhatı yok

1383. Bâ-husûs ola pesendîde-sıfât
Ana munzam ola ma'mûre-i zât

1384. Akl u irfânı ola ilmi ola
Edeb ü meskenet ü hilmi ola

1385. İstikâmetle ola ma'rifeti
Pâk u müstahsen ola her ciheti

1386. Olmaya ta'neye etvârı hedef
Mansıba zâtı virür izz ü şeref

1376. Hele ben bu yönetimde divan efendiliği kadar rahat bir meslek görmedim.

1377. Hepsinin hürmetlisi ve kolayı divan kâtipliği (memurluk) mertebesidir.

1378. Bu memurluklardan biri sana nasip olursa beklemeyip bu mertebeyi yüzüne gözüne sür (şükret).[147]

1379. Bence bu kadar büyük başka bir vazife olmaz. Hele gönlümde o ne şerefli bir meslektir.

1380. Devletin esası, şeref, şan, şöhret ve ululuk, hep olgunluk üzerinedir.

1381. Hepsinin en geçerlisi ve en iyisi; hepsinin en seçkini ve en paralısı bu meslektir.

1382. Diğerleri kadar da zahmetli değil. Üstelik o memurlardan daha rahatı da yok.

1383. Hele seçkin sıfatlı oluşlarına ne demeli... Kişinin bayındırlığı da ilâvesi!..

1384. O memuriyete gelecek kişi akıllı, anlayışlı ve bilgili; edepli, ağırbaşlı ve yumuşak huylu olmalı.

1385. Bilgeliği doğru gidişatı, her bakımdan pak ve güzel olmalıdır.

1386. Hareketleri ayıplanmaya ve sövmeye hedef olmamalı. Ancak o zaman bulunduğu mevkie şahsiyetiyle yücelik ve şeref kazandırır.[148]

---

147 Beyitte geçen rüûs kelimesi anlam olarak Osmanlı devlet idaresindeki ilmiye sınıfının sarıklı ulema derecelerinden birinin karşılığıdır. Kelimenin, sadrazam tarafından verilecek küçük rütbeler için verilen resmî evrak anlamı da vardır.

148 Eskiden "Şerefü'l-mekân bi'l-mekîn" diye bir söz meşhur idi ki "Bir makamın şerefi, orada vazife yapan kişiye göre ölçülür," demektir. Şimdilerde bunun tersini görüyoruz. Şair, beyitte buna işaret etmektedir.

1387. İ'timâd ide mülûk u vüzerâ
İ'tibâr ide sudûr u vükelâ

1388. Ola gayret-keş-i dîn ü devlet
Hayr-hânende-i mülk ü millet

1389. Bundan a'lâ dahı devlet mi olur
Merkez-i emn ü selâmet mi olur

1390. Hak virürse olasın ehl-i kalem
Hâceliklerle diyânetle alem

1387. Padişahlar ve vezirler ona itimat etmeli; sadrazamlar ve diğer devlet adamları da ona itibar etmeliler.

1388. Din ve devlet uğrunda gayretli olmalı; memleket ve milletin iyiliğini istemeli.

1389. Memurluktan daha güzel devlet mi olur? Bundan daha iyi emniyet ve rahatlık yeri mi olur?

1390. Allah sana nasip ederse, inşallah kalem (memur) erbabı olup dindarlığınla yüksek mevkilerde bir bayrak olursun.

Nehy-i âmîziş-i kayd-ı iksîr

1391. Eyr zer-i nâb-ı azîzi'l-hılkat
Ma'den-ârâ-yı cihân-ı hikmet

1392. Kîmyâ-sâzlıga itme şegaf
Eyleme mâlunı beyhûde telef

1393. Olma zinhâr bu sevdâya esîr
Olacak hâl degüldür iksîr

1394. Yok yire itme tehî hemyânun
Buteye koyup eritme cânun

1395. Kîmyâ kârını san'at sanma
Mübtelânun sözine aldanma

1396. İsmi var cismi velî nâ-peydâ
Kîmyâ ile cihânda Ankâ

1397. Mâl içün mâlunı sûzân itme
Hâzırun gâibe kurbân itme

1398. Bûtelerdür kelle-i fakr u fenâ
Anı zann eyleme âlât-ı gınâ

1399. Câmeken kubbeleri itme kıyâs
Ki mis anda ide tebdîl-i libâs

İksir[149] düşüncesiyle geçinmekten geri durmak bahsi

1391. Ey yüce yaratılışın saf altını, ey hikmet dünyasının maden süsü (oğul)!

1392. Kimya[150] ile uğraşmaya aşırı sevgin olmasın da malını boş yere elden çıkarma.

1393. Sakın bu sevdaya esir olma. İksir, gerçekleşecek bir durum değildir.

1394. Dağarcığını yok yere boşaltma, canını potaya koyup eritme.

1395. Kimya ile uğraşmayı sanat sanma. Ona müptelâ olmuş kişinin sözüne aldanma.

1396. Bir kimya bir de Anka'nın[151] cihanda isimleri var ama cisimlerini henüz gören yok.

1397. Fazla mal için, malını yakma. Elindekini, olmayan şeye kurban etme.

1398. Maden eritilen potalar, fakirliğin ve yokluğun bir nevi kafataslarıdır. Onu zenginliğe bir vasıta sanma.

1399. Sihir yoluyla bakırın elbise değiştirdiği (altın olduğu) o cam küreleri kimyaya kıyas etme.

---

149 İksir, altın ve gümüş yapımında kullanılan ve çeşitli maddelerden elde edilebilen bir ilâçtır. Meselâ, kandan, necesten, kıldan ve yumurtadan elde edilebilirdi. Bu maddelerden biri düz ve katı bir taş ile sert bir satıhta ezilip gerekli terkipler de ilâve edilerek ateşe ve güneşe arz edilir. Bundan sıvı veya yapışkan bir madde geriye kalır ki altın ve gümüş yapımında kullanılan iksir işte budur.

150 Kimya, sun'î olarak altın veya gümüş yapma ilminin adı idi. Bununla uğraşanlara ehl-i kâf denirdi. İslam'da bunu ilk yapan kişi Cabir b. Hayyan'dır. En meşhur kimyacı da Tuğyânî isimli bir zattır. Bugün artık kimya kelimesinin bu anlamı kaybolmuştur.

151 Anka, Kaf dağında yaşadığı söylenen bir kuştur. Bu kuşun adı var ama kendi yoktur. Efsaneye göre, renkli tüylerle süslü, yüzü insan yüzüne benzer, boynu gayet uzun, kendisinde her hayvandan bir alâmet bulunan bir kuşmuş. Anka'ya Simurg ve Sîreng de denir.

1400. Kîmâ sanma ki san'atle olur
Mu'cizeyle yâ kerâmetle olur

1401. Bu kükürd ile kömürle olmaz
Kâr-ı Hak nâr ile sûret bulmaz

1402. Dühn ü zımnîh u kükürd ü zîbak
Misse olsun mı medâr-ı revnak

1403. Ana ne kar' u ne inbîk gerek
O nefesdür ana tevfîk gerek

1404. Çogınun gam cigerin hûn itmiş
Kimi gördün işin altun itmiş

1405. Kalur erbâbına çıksa tarası
Elinün kiri yüzinün karası

1406. Sûretin itse de farzâ tagyir
San'at olur ana dinmez iksîr

1407. Rengine san'at ile virse de tâb
Kızılın tîz çıkarur tîzâb

1408. Ne kadar çekse de tagyîre emek
Fâş ider sırr-ı nihânını mihek

1409. Bulsa reng-i zehebiyyet temhîd
Hiç tahkîke uyar mı taklîd

1410. Kalb-i a'yân-ı hakâyik çü muhâl
Kîmyâyı dahı bil mahz-ı hayâl

1400. Kimya, sanma ki sanatla olur. Ya mucizeyle[152] ya kerametle[153] olur.

1401. Bu iş kükürt ve kömür ile olmaz. Bu, Allah'ın işidir. Yoksa ateşte pişirmekle ortaya çıkmaz.

1402. Bitki yağı, zırnık, kükürt ve civa; mümkün mü bakıra parlaklık versin!..

1403. Ona ne gülsuyu kabı, ne inbik gerekir. O bir nefestir, ona ilâhî yetki gerekir.

1404. Birçok kimyagerlerin altın yapma kaygısı ciğerlerini kan etmişken hiç işini (elindeki maddeyi) altın edebilmiş birini gördün mü?

1405. Darasını çıkardıktan sonra onunla uğraşan kişiye elinin kiriyle yüzünün karası kalır.

1406. Haydi diyelim elindeki maddenin (bakır vs.) şeklini değiştirmeyi başardı. O zaman bu bir sanattır, ona da iksir denemez.

1407. O maddenin rengine biraz parlaklık verse de kezzap, bir anda onun kızıllığını (bakır oluşunu) ortaya çıkarıverir.

1408. Ne kadar onu değiştirmek için emek çekse de mihenk taşı,[154] yaptığının gizli sırrını ortaya çıkarıverir.

1409. O altın rengi, uzun müddet kalıcı olsa da hiç taklit, gerçeğine benzer mi?

1410. Apaçık hakikatler nasıl değiştirilemezse, kimyayı da öylece bir hayal ürünü say.

---

149 Mucize, dini kuvvetlendirmek için, Allah'ın izni ve emriyle peygamberler tarafından yapılan ve halkı hayrette bırakan harikulâde işler, hareketler ve hâllerdir. Peygamberimiz'in Ay'ı bir parmak işaretiyle ikiye bölmesi gibi.

153 Keramet, yine Allah'ın izni ve emriyle veli ve ermiş kişilerin, lüzumu anında gösterdikleri fevkalâde hâldir.

154 Mihek taşı altın ve gümüşün ayarını anlamaya yarayan bir taştır. Bu taş sayesinde sahte olan madenler ortaya çıkarılabilir.

1411. *Başka kevkebleri var sîm ü zerün*
Olsun esrâr-ı Hudâdan haberün

1412. *Bulan ol kevkebi teshîre tuvân*
Ol ider eylese kalb-i a'yân

1413. *Evliyânun da budur etvârı*
Yohsa san'atle degüldür kârı

1414. *Olamaz kuvvet-i kudsiyyesüz iş*
Mâlı yakma yüri çekme teşvîş

1415. *Evliyâ ider iderse mesi zer*
Kudret-i Hak'la ne isterse ider

1416. *İtmez illâ gözedür izn-i Hudâ*
Anlarun meşhedidür ayn-ı rızâ

1417. *Bu zamanlarda olursa iksîr*
Olmaz illâ nazar-ı şâh u vezîr

1418. *Ehl-i dünyâya vezîrân u mülûk*
Ehl-i irfâna emîrân-ı sülûk

1419. *Mübtelâdur katı çok kimse buna*
Birisi olmadı ammâ ki resâ

1420. *Kîmâ itdi çogın ser-gerdân*
Kalb-i mâhiyyete yok hod imkân

1421. *Hânumânın boşadup nice emîr*
Hâm sevdâya düşüp oldı hakîr

1422. *Düşürüp nicelerin de dâme*
Girdiler mâldan özge dâma

1423. *Benzer ol keyf-hor-ı magbûna*
Düşürür gayriyi de afyona

1411. Allah'ın sırlarından haberin olur ki altın ile gümüşün yıldızları (yaratılışları) başka başkadır.

1412. (Altın elde etmeye yarayacak olan) o yıldızı elinde bulundurmaya muvaffak olan kişi, ancak bunu başarıp bir şeyi değiştirebilir (yani toprağı altın eder).

1413. Velilerin de yaptıkları budur zaten. Yoksa onlar bir sanat öğrendikleri için iş görmezler.

1414. İlâhî bir kuvvet olmayınca, böyle bir iş mümkün değil. Onun için malını yakıp da hiç boşuna kafanı karıştırma.

1415. Bakırı altına çevirirse ancak veliler çevirir. Onlar Allah'ın kendilerine verdiği bir güç ile, ne dilerlerse yaparlar.

1416. Onlar da her zaman bunu yapmayıp Allah'ın iznini beklerler. Onların bir bakışı, istediklerinin olması demektir.

1417. Bu devirde iksiri gerçekleştirmen için padişahın ve vezirin nazarı gerekir (Onların gözüne girersen bunu başarmış gibisin) (!)

1418. Dünyadaki insanlardan padişahlar ve vezirler; irfan ehli kişilerden de kendilerinden önceki reisler...

1419. ...Bu işe müptelâ olmuşlardır ama bir tanesi bile amacına ulaşmış değil.

1420. Kimya, böyle birçoklarının başını döndürdü. Etrafındakilere gelince, onların kalplerinde varsa bile bunu yapacak imkânları yoktur (bu iş masraf ister).

1421. Nice beyler, evlerini boşaltıp böylesine olmayacak bir sevdaya kapılarak fakir oldular.

1422. Kendileri gibi nicelerini de tuzağa düşürüp maldan (evden) öteye, âdeta damda (ahırda) oturmaya başladılar.

1423. O kişi, keyif çatan şaşkın bir tiryakiye benzer ki, âdeta başkalarını da afyona alıştırıyor.

1424. Eyleyüp zîr-i zemînlerde mekân
Bîm-i baskından olurlar pinhân

1425. Kapanup şeb-pere-veş gündüzler
Çıkamaz çıkmayıcak yıldızlar

1426. Yeridür zîr-i zemînden zindân
Bir hevâdârı körük bir sindân

1427. Ehli yok k'ögrede hâl u kâlin
Sarf ide tecrübeye emvâlin

1428. Çüridür bir amele haylice mâl
Görmek ister nic'olur sûret-i hâl

1429. Gâh teklîs ü gehî istiktâr
Âzmâyişle geçer leyl ü nehâr

1430. Hall ü akde çalışur şâm u seher
Ki bula dest-res-i şems ü kamer

1431. Kîmyâ-ger söz ile sîr olmaz
Istılâhât ile iksîr olmaz

1432. Bürc-i nârîde olursa per-tâb
Uçamaz evc-i hakîkatde ukâb

1433. Nâr ile abdün olur akdi aceb
Destine nîşter ursa akreb

1434. Tîn-i hikmetle yapılmaz bu binâ
İder eczâsını tas'îd-i hebâ

1435. Kîmyâya eli irmez nâçâr
Kalbazanlıkda ider kârı karâr

1436. Kîmyâ vak'ası çokdur ammâ
Biri meşhûrdur eyle ısgâ

1437. Bir zamân içre meger bir ayyâr
Eylemiş bir nice altunı gubâr

1424. Basılmak korkusundan gizlendikleri için, yer altlarında mekân tutarlar.

1425. Gündüzleri yarasa gibi kapanırlar da yıldızlar çıkmayınca ortaya çıkmazlar.

1426. Mekânları yerin altında bir zindandır. Bir arkadaşları körük diğeri de örstür.

1427. İksirin bir bileni yok ki onlara yapacaklarını ve söyleyeceklerini öğretsin. Onların bütün yaptıkları tekrar tekrar denemektir.

1428. Bir iş uğruna nice malını çürüterek, yaptığının sonucu, nasıl olurmuş görmek ister.

1429. Bazen kireçleştirerek, bazen damıtarak gece ve gündüzü deneylerle geçer.

1430. Sabah akşam yapmaya ve başarmaya çalışır ki eli güneşe ve aya erişsin.

1431. Kimyager, söz ile doymaz. Terimleri (meslek dilini) bilmekle de iksir olmaz.

1432. Ateş burcunda kartal bulunursa tavşancıl kuşu hakikat göğünde uçamaz.

1433. Elini akrep sokan bir kişinin bunu ateşle tedavi etmesi şaşılacak şey.

1434. Hikmet çamuruyla bu bina yapılmaz. Çünkü onun malzemesini heba buharı oluşturmaktadır.

1435. Böyleleri, kimyaya eli ermeyince çaresiz, kalpazanlıkta karar kılarlar.

1436. Kimya vak'ası çoktur ama, bunlardan biri meşhurdur. Bak kulak ver:

1437. Bir zamanlar meğer bir hilekâr birçok altını toz hâline getirmiş.

1438. İdüp âmîhte-i çend-i eczâ
Komış adını tıramun-ı Hıtâ

1439. Satmış eczâ diyü bir attâra
Almış ol vech ile birkaç para

1440. Arz-ı hâl idüp o şehrün şehine
Eylemiş vaz'-ı cebîn dergehine

1441. Dimiş ey pâdişeh-i âlem-gîr
Benem üstâd-ı fünûn-ı iksîr

1442. Buyrılursa kuluna hüsn-i nazar
İdeyüm gencüni pür-gevher ü zer

1443. Şübhe eylersen eger itmede sâz
Li'llehi'l-hamd der-i tecrübe-bâz

1444. Bir nümûne ideyüm sana ıyân
Kendü çeşmünle görüp sonra inan

1445. Bu sözi işidicek şâh-ı cihân
Meyl idüp hâtırı oldı şâdân

1446. Didi göster göreyüm san'atüni
Bileyüm mertebe-i kudretüni

1447. Yazdı bir deftere bir kaç eczâ
Birinün ismi tıramun-ı Hıtâ

1448. Didi âmâde idün bunları hep
Hünerüm göstereyüm sana bu şeb

1449. Şâh emriyle segirdüp huddâm
Aldılar cümle-i eczâyı tamâm

1450. Olmadı lîk tıramun peydâ
Didi iksîr-ger ey mülk-ârâ

1438. İçine de birçok yabancı maddeler karıştırıp ismini Çin tıramonu[155] koymuş.

1439. Sonra bir aktara ilâç diye satmış ve o yüzden biraz para kazanmış.

1440. O şehrin efendisine hâlini bildirip konağına alnını koymuş.

1441. Demiş ki, "Ey ülkeleri elinde tutan padişah! İksir ilminin üstadı benim...

1442. ...Kuluna yardım edersen, hazineni mücevher ve altınla doldurayım...

1443. ...Eğer şüphe ediyorsan bir defa yapayım. Allah rızası için bir kere deneyeyim...

1444. ...Sana bir örnek ortaya koyayım da kendi gözlerinle gör, ondan sonra inan."

1445. O cihan padişahı bu sözü işitince kalbi sevinip ona meyletti.

1446. Dedi ki, "Göster haydi. Sanatını bir göreyim ve elindeki gücün derecesini öğreneyim."

1447. Hilekâr o zaman bir deftere birkaç bileşim adı yazdı. Bunlardan birisi de Çin tıramonu idi.

1448. Dedi ki, "Bunların hepsini getirtin de bu gece size marifetimi göstereyim."

1449. Bey emretti ve hizmetçilerden birkaçı koşturup bütün o bileşimleri alıp geldiler.

1450. Ama tıramon ortalarda yoktu. O zaman iksirci dedi ki, "Ey bu mülkün süsü olan şahım!..

---

155 Mihenk taşı altın ve gümüşün ayarını anlamaya yaramaktadır. Hıta, bilindiği gibi Çin'e verilen bir isimdir. Doğu Türkistan taraflarına da Hıta denir. Tıramon ismi de maddesi gibi uydurmadır.

1451. *Tıramundur buna cüz'-i a'zam*
Kîmya olmaz ol almazsa etem

1452. *Şâh te'kîd ile itdi fermân*
Ki bulunmak gerek elbet bu zamân

1453. *Biribirine girüp attârân*
Aradılar anı dükkân dükkân

1454. *Âkıbet didi biri bir eczâ*
Bende var adını bilmem ammâ

1455. *Götürün belki budur maksûdı*
Dahı yok şübhemizün mevcûdı

1456. *Kîmyâ-ger göricek didi belî*
Budur iksîrün ehemm-i ameli

1457. *Girdi tenhâ şeh ile bir câya*
Urdı hîle küregin eczâya

1458. *İdüp eczâyı amelle itlâf*
Kadrinün ka'rına çökdi zer-i sâf

1459. *Buteye koyup idüp istihlâ*
Bir sebîke zeri itdi peydâ

1460. *Aklın aldırdı görüp şâh-ı cihân*
Didi tahsîn idüp ey rind-i zamân

1461. *Âferînler sana hem san'atuna*
Fenn-i iksîrde ehliyyetüne

1462. *Lîk var mı bunı tekmîle sebîl*
Tıramunı nice itsek tahsîl

1463. *Didi ol düzdik-i iksîr-nümâ*
İtmek ister sefer-i mülk-i Hıtâ

1464. *Didi şeh yine meger sen gidesin*
Gayrı bilmez bu işin sen idesin

1451. ...Bunun en büyük parçası tıramondur. Onun için o olmazsa kimya tamam olmaz."

1452. Bey tekrar emir verdi ki hemen o da bulunsun.

1453. Bu sefer aktarlar birbirine girip dükkân dükkân onu aradılar.

1454. Sonunda biri dedi ki "Bende bir ecza var ama adını bilmiyorum...

1455. ...Götürün, belki istediği budur. Zaten tıramon olduğundan şüphe edeceğimiz başka bir ecza kalmadı."

1456. Kimyager onu görünce "Evet!" dedi. "İşte iksirin en önemli parçası budur."

1457. Sonra bey ile beraber tenha bir yere girdi ve hile küreğini önündeki bileşime vurdu.

1458. Bileşimdeki maddeleri analiz ile yok etti. Böylece saf altın kabın dibine çöktü.

1459. Onu potaya koyarak süzdü ve bir külçe altın elde etti.

1460. Olanları görünce o cihan padişahının aklı başından gitti. Güzel sözlerle onu överek dedi ki: "Ey devrin kalender kişisi!..

1461. ...Sana ve sanatına aferinler olsun. Hem iksir ilmindeki başarına da...

1462. ...Lâkin bunu devam ettirmek için bir kaynak var mı? Acaba tıramonu nasıl elde etsek ki?..."

1463. O iksir gösteren çapulcu dedi ki "Çin diyarına gitmek gerekir..."

1464. Bey tekrar "Sen hemen gitmelisin, başkası bunu öğrenmeden hemen sen işe devam etmelisin..." dedi.

1465. *Didi fermân senün şâh-ı cihân*
İdeyüm yoluna cânum kurbân

1466. *Virdi ol şâh ana çok mâl u menâl*
Eyledi şehr-i Hıtâ'ya irsâl

1467. *Aldı ol genci o rind-i ayyâr*
Geldügi semte yine itdi firâr

1468. *Gence nâil olan iksîri n'ider*
O gidişdür ki gider dahı gider

1469. *Bu haberle tolup efvâh-ı cihân*
Oldı hayrân ukalâ-yı devrân

1470. *Var idi anda meger bir dervîş*
Âlemün bî-hıredinden dil-rîş

1471. *Kande gûş eyler ise bir ahmak*
Deftere âdeti idi yazmak

1472. *Görüp oldugını şâhun sâhî*
Defterün başına yazdı şâhı

1473. *İşidüp şâh anı itdi ihzâr*
Didi ey nâm-keş-i nâ-huşyâr

1474. *Söyle vâki' mi bu tahrîrâtun*
Humkuma var mı senün isbâtun

1475. *Didi bir düzdik-i mechûlü'l-hâl*
Eline girmiş iken meblag u mâl

1476. *Bir dahı semtüne azm itsün mi*
Akl u dâniş bunı cezm itsün mi

1477. *Bu kadar mâl ile ol ferzâne*
Gelmez ol ola meger dîvâne

1465. O da cevaben "Ey cihan padişahı! Ferman senindir. Canım yoluna kurban olsun, elbet giderim."

1466. O bey ona çokça mal ve para verdi ve Çin diyarına gönderdi.

1467. O hilekâr kalender, o hazineyi aldı ve yine geldiği yere (köyüne) firar etti.

1468. Hazineye sahip olan, iksiri ne yapsın. Gidiş o gidiştir ki hâlâ gider de gider...

1469. Cihanın ağızları ve dilleri bu haberle dolup devrin akıllı geçinenleri hayran kaldılar.

1470. Meğer o civarda dünyadaki akılsızlardan dertli bir derviş vardı.

1471. Nerede bir ahmak duysa hemen defterine yazmayı âdet edinmişti.

1472. Şahın da aldatılmış olduğunu görünce onu defterin en başına yazdı.

1473. Bey bunu işitip onu huzuruna getirtti ve dedi ki "Ey adı şöhret olan akılsız!...

1474. ...Söyle, bu yazdıkların gerçek mi? Benim ahmaklığımı ispat edebilir misin?"

1475. Derviş dedi ki "Ne olduğu belirsiz bir üçkâğıtçı, eline büyük bir meblağ ve mal girmişken...

1476. ...Bir daha senin semtine neye uğrasın. Hiç akıl ve tecrübe buna karar verir mi?...

1477. ...O bilge kişinin bu kadar mal ile geri gelmesi için deli olması gerekir...

1478. Kîneden hâtırını sâf eyle
Yazmayım mı seni insâf eyle

1479. Didi şâh ya gelicek n'eylersin
Ol zamânda ne cevâb eylersin

1480. Didi kim vardur anun âsânı
Seni bozup yazarum ben anı

1481. Hele ben bildügim ey cân-ı peder
İlm-i iksîrde ancak bu kadar

1482. Dahı a'lem var ise ben bilmem
O da a'lem degül Allah a'lem

1483. Pederün pendini güş-ı güher it
Düşecek derd degüldür hazer it

1478. ...Gönlünü kinden uzak tut ama seni de mi yazmayayım artık, insaf eyle!"

1479. Bey dedi ki "Ya gelirse ne yaparsın, o zaman ne cevap vereceksin?"

1480. Derviş dedi ki "Onun da kolayı vardır. Senin ismini silip onun ismini defterime yazarım."

1481. Ey babasının canı! İksir ilmi hakkında benim bildiğim ancak bu kadar.

1482. Benden çok bilenler varsa onları bilmiyorum. Zaten onlar da çok bilen değildir. En çok bilen Allah'tır.

1483. Babanın öğüdünü kulağına küpe yap ki bu, üstüne düşülesi şey değildir, iksirden kaçın!

Der-beyân-ı zarar-ı nakl-i kelâm

1484. Ey sebak-hân-ı kitâb-ı ülfet
Edeb-âmûz-ı rüsûm-ı sohbet

1485. İtme zinhâr sakın nakl-i kelâm
Olma pâzeng-i kelâm-ı nemmâm

1486. Satma her-kâide-i dellâli
Kîse-i gûşe giren akvâli

1487. Olma râfi' alem-i vesvâsi
Biribirine düşürme nâsı

1488. Dehenün itme memerr-i akvâl
Dimesünler sana nakkâl-i makâl

1489. Bezmden bezme götürme sühani
Eyle sandûk-ı emânet deheni

1490. Dehen ü gûşı emânet-kâr it
Ger sorarlarsa dahı inkâr it

1491. Hüsn-i dîndür didi şâh-ı ma'nî
Terk-i lâ-yelzim ü mâlâyâni

1492. Nakl-i meclis ider îrâd-ı fesâd
Virür esbâb-ı musâfâta kesâd

1493. Koparur fitne vü âşûb u cidâl
Gâh olur beki müeddî-i kıtâl

1494. Kimde olsa mütemekkin bu sıfat
Olur âvâre-i kûy-ı mihnet

1495. Olur emsâl arasında mezmûm
Makdemin halk-ı şümâr eyler şûm

1496. Vardugı yirde sükût eylerler
Sakınun geldi münâfık dirler

Lâf taşımanın zararlarını açıklar

1484. Ey kaynaşma ve dostluk kitabından ders okuyan; ey sohbet usullerinden edep öğrenen (oğul)!

1485. Sakın ha, söz taşıyıcılık yapma ve koğucunun sözüne postacı olma.

1486. Kulak kâsesine giren sözleri tellâllık yaparcasına ona buna satma.

1487. Şeytanın bayrağını yükseltici olma ve insanları birbirine düşürme.

1488. Dilini sözler için bir cadde eyleme de sana lâf taşıyıcı demesinler.

1489. Bir meclisten başka bir meclise söz getirme ve ağzını emanet sandığı yap.

1490. Ağzını ve kulağını emanete sadık eyle. Eğer sorsalar bile iyilikleri için inkâr et.

1491. O mana sultanı Peygamber Efendimiz "Lüzumsuz ve malayani (boş) söz söylemeyi terk etmek dinin güzelliğidir," dedi.

1492. Sohbeti başkalarına nakletmek bozgunculuk çıkarır. Samimi dostlukların sebeplerine kıtlık verir.

1493. Ayrıca çekişme, bozgunculuk ve fitne koparır; hatta belki de vuruşmayı doğurur.

1494. Kimde bu sıfat yerleşmişse, o kişi sıkıntı diyarında başıboş biri hâline gelir.

1495. Akranları arasında yerilir ve kötülenir olur. Onun gelişini birçok kişi şomluk (uğursuzluk) diye nitelendirir.

1496. Onun vardığı yerde susar konuşmazlar ve "Kendinizi kollayın münafık (ikiyüzlü) geldi," derler.

T.C.
TRABZON

1497. *Sârik-i ma'nî vü câsûs-ı peyâm*
Düzd-i çâbük-rev-i kâlâ-yı kelâm

1498. *Nakl ider meclisi bî-sabr u şekîb*
İtmesün kimseye Allah nasîb

1499. *Hâce-i mes'ele-âmûz-ı edeb*
Didi meclisde emânetdür hep

1500. *Ayb sad-ayb ki ehl-i İslâm*
İde tahrîf-i terâzû-yı kelâm

1501. *Bogazı boş ne sebük-serler olur*
Ki sühan nakline sür'atle solur

1502. *Tâ yetişdürmek için oturamaz*
Haberin söylemedikçe turamaz

1503. *Nefsine iki nefes cebr idemez*
Saded açılmaga da sabr idemez

1504. *Boşadur her ne ise hemyânın*
Başın aşagı ider enbânın

1505. *Ne işitmişse anı nakl eyler*
Birazın da kisesinden söyler

1506. *Sirke tulumına benzer nemmâm*
Çatlar itmezse eger nakl-i kelâm

1507. *Hasbi âlûde-i gamdur gammâz*
Ki olur gördügi gamla enbâz

1508. *Mihnet-i gayriden eyler o huzûr*
Kimde kim gam göre ola mesrûr

1509. *Dili kurşun dehen-i serdi tüfeng*
Bir nefesde koparur şu'le-i ceng

1497. O mana hırsızı ve haber casusu: söz kumaşının, ayağına tetik hırsızı...

1498. ...Sohbetin hepsini sabırsızca ve anında başkalarına aktarır. Allah kimseye böyle bir huy nasip etmesin.

1499. Edep meselelerini öğreten hoca, mecliste söylenenlerin hepsine "Emanettir" dedi...

1500. Ayıp, yüzlerce ayıp ki Müslüman bir kişi, söz terazisini bozsun!..

1501. Boşboğaz ve aşağılık birçok kişiler vardır ki söz taşımak için hızlı hızlı solurlar (koşarlar)...

1502. ...Ta ki bir an önce başkalarına yetiştirmek için oturamaz ve yeni getirdiği dedikodu haberini söylemedikçe duramaz.[156]

1503. Nefsine iki nefeslik bir zaman bile sahip olup, hiç olmazsa o meselenin açılmasını beklemeye de sabredemez.

1504. Dağarcığında her ne varsa hemen boşaltıverir. Heybesinin hemen başını aşağı getiriverir.

1505. Ne duyduysa tamı tamına nakleder; hatta birazını da kendi kesesinden uydurur.

1506. Lâf taşıyıcı, bir sirke tulumuna benzer ki söz taşımazsa çatlar gider.

1507. Gammaz, bedava (gönüllü olarak) kedere bulaşmıştır, başkasında gördüğü bir dert ile ortak olmuştur.

1508. Başkalarının sıkıntısından o zevk alır. Kimde bir keder görse kendisi sevinir.

1509. Dili bir kurşun; haşin ağzı da bir tüfek... Bir nefeste savaş kıvılcımları koparır.

---

156 Bir ayeti kerimede: "Fitne çıkarmak adam öldürmekten daha kötüdür," buyurulmaktadır. bkz. Kur'an 2/19.

1510. Anı derkâr idicek îkâda
Dutar ol birini de ifsâda

1511. Turamaz naklini idince tamâm
Sür'at ile ider andan da kıyâm

1512. Yine bir meclise de cânın atar
Anda da her ne işitdiyse satar

1513. Böyle böyle iderek nakl-i kelâm
Gezer akşama degin şehri tamâm

1514. Tab'ı bu âdeti bu kârı budur
Rûz u şeb nuhbe-i efkârı budur

1515. Bir husûmet bıragur ol bed-asl
Nesl-i evlâda sürer olmaz fasl

1516. İki fırka hedef-i mihnet olur
Sulh olur ise de bî-lezzet olur

1517. Ki düşe itdügi ifsâdı dile
Aralıkda satılur kendü bile

1518. Âhıretde hod işi vâveylâ
Kaltden fitne eşed didi Hudâ

1519. Nice ahbâr u havâdis nice har
İtmiş agzın kulagın vakf-ı haber

1520. Bâz idüp gûşını âvâze içün
Cân virür bir haber-i tâze içün

1521. On konak yirden olan itse güzer
Alur elbetde ne hâl ile haber

1522. Kendü şehrine gelen ahbârı
Alur açılmadan ol anbârı

1510. Onu ateşlemeye başladığı zaman, birini de bozgunculuk için saklar.

1511. Anlatacaklarını bitirdiği zaman artık duramaz ve süratle oradan da ayrılır...

1512. Bu sefer canını başka bir meclise atar, her ne yapıldıysa orada da satar.

1513. Böyle böyle lâf taşıyarak akşama kadar bütün şehri baştan sona dolaşır.

1514. Onun huyu, âdeti ve işi budur. Gece gündüz biricik düşüncesi budur.

1515. O soysuz, böyle halkın arasına düşmanlık bırakır ve o huyu; evlâdı ve neslinde de fasılasız devam eder.

1516. Böylece iki topluluk sıkıntı ve üzüntülere hedef olur. Artık aralarında sulh bile olsa işin tadı kaçmıştır.

1517. Onun yaptığı bozgunculuk dillere düşer ve bu arada kendisi de satılır gider.

1518. Onun ahiretteki tek işi inleyiş ve çığlıktır. Çünkü Allah "Fitne çıkarmak, adam öldürmekten daha şiddetlidir," buyurdu.

1519. Nice eşekler, nice haber ve hadiseler için ağızlarını ve kulaklarını bunlara vakfetmişlerdir.

1520. Bunlar bir ses duyduğunda hemen kulak kesilip taze bir haber için can atarlar.

1521. On konak yerden birisi geçse, hemen dedikodu için durumunu öğrenir.

1522. Kendi bulunduğu yere gelen haberi o, daha sözün ambarı açılmadan (ilk önce) almıştır.

1523. Sâhibi itmeden emrine kıyâm
Ol yayar dâire-i şehre tamâm

1524. Kırk konak azl ile nasbun haberi
Nâil-i zevk ider ol der-be-deri

1525. Kendi aklında olan kem-hıredân
İstimâ'ından olurlar şâdân

1526. Geçünüb zu'mlarınca ukalâ
Biribirinden iderler ahfâ

1527. Der-i devletde hod ol iş bitmiş
Şâyi' olmuş unudulmuş gitmiş

1528. İki ay itmiş ara yirde güzer
Bunda bunlar bunı kıymetlü satar

1529. Nev-be-nev itmede devletde zuhûr
Günde sad-gûne anun gibi umûr

1530. Geçinen taşrada a'lâ tedbîr
Kâil olmaz biri itse takrîr

1531. Turfedür bî-hıredân-ı âlem
Nâdir ancak bunı anlar âdem

1532. Hamdü-li'lleh hele ey cân-ı peder
Sende yokdur bu sıfatlardan eser

1533. Yine ümmîdüm odur kim Allah
Seni bu gâileden ide nigâh

1534. Şerr ile olmayasın âlûde
Dü cihânda olasın âsûde

1523. Haberin sahibi daha bir işe başlamadan o, bu haberi bütün şehre yayar.

1524. Kırk konak ötedeki, işten atma ve iş başına getirme haberi, o derbedere zevk verir.

1525. Kendisi gibi olan kötü akıllılar, o dedikoduyu duymakla şad olurlar.

1526. Kendilerini akıllı sanıp birbirlerinden bu haberi gizlerler.

1527. Devlet kapısında bir iş yapılıp bitmiş ve meşhur olmuştur, hatta sonradan unutulup gitmiş ve...

1528. ...Aradan iki ay geçmiştir, ama onlar hâlâ bulundukları yerde bunu çok önemli bir olay olarak satarlar.

1529. Devlette yeni yeni gelişmeler olurken ve günde bunun gibi yüz çeşit işler yapılırken...

1530. ...Taşradaki yüce tedbirli kişiler, müzevirlerden birisinin bunu anlatmasına inanmazlar.

1531. Âlemin bu tür akılsızları çok garip kişilerdir ama bunu anlayacak adam çok azdır.

1532. Allah'a çok şükür ki -Ey babasının canı!- bu özelliklerden sende bir eser yoktur.

1533. Yine ümidim o ki, Allah seni bu baş belâsı durumdan korusun!

1534. Sakın böylesi kötülüklere bulaşmayasın ki iki cihanda rahat olasın!

1535. *Mü'mine farzdur eyâ rûh-ı revân*
İlm-i ebdân ile ilm-i edyân

1536. *Tıbdur akvâ-yı mühimmât-ı fünûn*
Anı münkir degül illâ mecnûn

1537. *Kangı mahrûse ki yol anda hekîm*
Yok cevâz olmaga ol yirde mukîm

1538. *Kangı ma'mûrede ki olmaya tıb*
Telef-i nefsi olur müstevcib

1539. *İtmiş eczâ-yı akâkîri Hudâ*
Maraz u illete esbâb-ı şifâ

1540. *Dinür ammâ o tabîbe hâzık*
Ki ola ismi hakîme lâyık

1541. *Çün fünûn görmege muhtâc tabîb*
Her birinden ola bir hisbe nasîb

1542. *Evvelâ hey'et ü hikmet lâzım*
Nahv u sarf u Arabiyyet lâzım

1543. *Hem mücerreb ola hem ehl-i kitâb*
Ola dânâ-yı havâs-ı i'şâb

1544. *Nabzdan eyleye teşhîs-i araz*
Ola sebbâbesi câsûs-ı maraz

1545. *Tab'-ı eczâ-yı akâkîri bile*
Kişver-i cismde tedbîri bile

1546. *İde tedbîr ü tecerrüble ilâc*
İtmeye cehl ile ifsâd-ı mizâc

1547. *Ola marzâya delîl-i sıhhat*
Olmaya takviye-dâd-ı illet

Hikmet ve tıbbın gerekliliği bahsi

1535. Ey salman ruh gibi güzel olan (oğul)! Mümin olan kişiye hekimlik ile din bilgilerini öğrenmek farzdır.

1536. İlimlerin önemlileri içinde ilk sırayı tıp alır. Tıp ilmini delilerden başka hiç kimse inkâr etmez.

1537. İçinde hekim olmayan bir şehirde oturmak caiz olmaz.

1538. Hangi bayındır yer ki orada tıp bilgisi yoktur; orada insanlar ölümü hak etmişlerdir.

1539. Allah, ilâç olmak üzere bitki köklerini hastalıklara bir şifa sebebi olsun diye yaratmıştır.

1540. Adına hakîm denilmeye lâyık, gerçek doktorlara hazık (usta) hekim denir.

1541. Doktorlar, çeşitli ilimleri görmeye muhtaçtırlar ki her birinden bir parça nasip alsınlar.

1542. Bunun için de önce hikmet ve şekil, durum bilgisi lâzımdır. Sonra gramer, sentaks ve (eski tıp kitaplarının çoğu Arapça olduğu için) Arapça gerekir.

1543. Doktor, hem tecrübeli olmalı; hem de işini kitaba uygun yapmalı ve bitkilerin özelliklerini bilmelidir.

1544. Hastalığı, kişinin nabzını yoklayarak anlayabilmen ve şahadet parmağı, (yoklamak suretiyle) hastalık casusu olmalıdır.

1545. Bitki köklerinin her birinin tabiatını ve vücut ülkesinde alınması gereken tedbirleri bilmeli.

1546. Tedbirlice ve denenmiş şekillerde ilâçlar vermeli ve asla cahillikle insan yaratılışını bozmamalı.

1547. Doktor, hastaya sıhhat rehberi olmalı; aksine hastalığını kuvvetlendirmemelidir.

1548. İde kânûn ile tedbîr-i şifâ
İtmeye tecrübeye halkı fedâ

1549. İtmeye neşter-i cehli hûn-rîz
Olmaya râh-zen-i ömr-i azîz

1550. Şerbeti eyleye teskîr-i mizâc
İde ta'dîl-i tıbâ-ı ızdâd

1551. Dinmez ol şahs-ı heves-kâra hekîm
K'ola bî-tecrübe vü bî-ta'lîm

1552. Hod-be-hod tıbba o kim sâlikdür
Ne tabîb ol maraz-ı mühlikdür

1553. Mütetabbib katı çok şahs-ı garîb
Geçinür kendü hayâlinde tabîb

1554. Bir nice harf-i tabâbet kapmış
Kendüyi nakd-i Felatun yapmış

1555. Almaz aslâ nazara Sokrat'ı
Kendü şâkirdi bilür Bokrat'ı

1556. Geçinür vaz'-ı hekîmâne ile
Istılâhât-ı tabîbâne ile

1557. Anlarun da çogı ammâ ki galat
Gerçegin dirsen eger zu'mı sakat

1558. Istılâhâtı sürer ma'nâsuz
Şerbet ü hukne yapar eczâsuz

1559. Ratb u yâbis sühani ser-tâ-pâ
Birinün aslını bilmez ammâ

1548. Hastalığa. kuralları ile şifa tedbiri almalı; yoksa insanları kobay olarak kullanmamalıdır.

1549. Cahillik neşterini kan dökmek için kullanmamalı ve yüce ömrün yol kesicisi olmamalıdır.

1550. Şurubu, sinir ağrılarını dindirmeli; yaratılışına zararı olan hastalıkları yok etmelidir.

1551. Tecrübesiz ve deneyimsiz bir heveskâra, gerçek doktor denmez.

1552. Kendi kendine doktorluk yapmaya kalkışan kişi doktor değil öldürücü bir hastalıktır.

1553. Birçok acaip kişiler, tabiplik sevdasındalar ve kendi hayalleri ile doktor geçinirler.

1554. Böylesi, tıbba ait birkaç deyim öğrenmiş ve kendisini âdeta Eflâtun[157] yerine koymuştur.

1555. Sokrat'ı[158] bile kendinden küçük görür. Hatta Bokrat'ı[159] kendi talebesi kabul eder.

1556. Doktor gibi tavırlar takınıp tıp ıstılahlarını diline dolayarak geçinir.

1557. Ama onların da birçoğu yalan yanlıştır. Doğrusunu söyleyecek olsan onu bile yanlış anlar.

1558. Anlamsız tıp deyimleri ortaya sürer, ilâç yapılacak malzeme olmadan şurup ve şırınga tatbik eder.

1559. Sözleri baştan sona "Yok kuru, yok yaş" ile geçer; ama hiçbirinin de aslını bilmez.

---

157 Eflâtun için bkz. Not: 105.

158 Sokrat, Sokrates diye bilinen eski Yunan'ın meşhur filozoflarından ve hakimlerinden biridir. Milâttan önce 470 yılında Atina'da doğmuştur. O daima "Nefsini bil!" dermiş.

159 Bokrat, eski Yunan'ın Hipokrat adıyla bilinen meşhur hekimidir.

1560. Söz arasında satar bârid ü hâr
Sanur ammâ ki esâmî-i diyâr

1561. Zann ider müfred işitse kelimât
Dir mürekkeb diseler yok mı devât

1562. Derdi yâ akçe yâ hod şöhretdür
Fenn-i hikmet arada âletdür

1563. Zu'mı var ögrenemez ehlinden
Öldürür hastaları cehlinden

1564. Kande kim haste göre bî-pervâ
Yapışur nabzına ammâ bî-câ

1565. Kabzını fark idemez lînetden
Sufreti anlayamaz humretden

1566. Eylemez fark-ı sufûf u ma'cûn
Sanur afyona dinür eftîmûn

1567. İder insânı mey-i merg ile mest
Yitürür ömri dırahtına şikest

1568. Görse kârûre sanur zarf-ı şarâb
Şâh-ı haccâmı sanur kâse-i âb

1569. Virür ishâle müleyyinle küşâd
Kabza imsâk ile eyler imdâd

1570. Renc-i sevdâya virür bâzencân
Kan alur kande görürse yarakân

1560. Söz arasında soğuktan, sıcaktan bahseder; bunları da o diyarın bilinen tek isimleri sanır.

1561. Tıbba ait tek bir kelime duysa birkaç kelimeden oluşmuş sanır. "Devat (çareler) yok mu?" deseler (devat'ı, divitler demek sanıp) "Mürekkep" deyiverir.

1562. Onun derdi ya para yahut şöhret kazanmaktır. Yoksa hekimlik arada yalnızca bir vasıtadır.

1563. Bu meslek hakkında sadece sanılarıyla hareket eder, yoksa ehlinden öğrenmiş değildir. Onun için cahilliğinden dolayı hastaları öldürür.

1564. Nerede bir hasta görse pervasızca hemen nabzına yapışır, tabiî tutacağı yeri bilmeden!..

1565. Uzvun sertliğini yumuşaklığından bile ayıramaz; hatta vücudun kızarıklığını bile sarı sanır.

1566. Macun ile toz ilâcı birbirinden ayıramaz. Eftimon[160] diye afyona denildiğini sanır.

1567. İnsanı ölüm içkisiyle sarhoş eder de zavallının ömür ağacını kırıverir.

1568. İlâç şişesi görse, şarap şişesi sanır. Hacamatçı (kan alıcı) kabını görse, su kâsesi sanır.

1569. İshale karşı yumuşatıcı (sıvılaştırıcı) ilâç ile yol açıklığı verir; kabız olanın imdadına da perhiz ile yetişir(!)

1570. Kara sevdaya karşı kara patlıcanı ilâç diye verir(!) Sarılık hastalığıyla karşılaşsa hemen kan alır(!)

---

160 Eftimon, kimyondan daha uzun, tadı keskin bir ottur ki halk arasında "tatlıca ot" da denir. Gelin saçı dedikleri bitki de bu olup sara hastalığına iyi geldiği bilinmektedir.

1571. Yidürür hastaya balıkla leben
Kokıdur derd-i sere müşg-i Huten

1572. Yah virür itse siâle tedbîr
Yidürür hâr mizâca incîr

1573. Yidürür haste-i hummâya asel
Derd-i çeşme akıdur âb-ı basel

1574. Böyledür şimdi tabîbân-ı zamân
Ekseri câhil-i hâl-i ebdân

1575. İktizâ itmeyicek yorma tenün
Tahte-i tecrübe itme bedenün

1576. İktizâ itdügi dem bî-te'hîr
Re'y-i hazzâk ile eyle tedbîr

1577. İt müdâvâ bulıcak üstâdın
Vezn kıl rütbe-i isti'dâdın

1578. Rence kâfî sana Tıbb-ı Nebevî
Tıbb-ı şâfî hikem-i Mustafavî

1579. Mi'deye didi Nebî beytü'd-da'
Hımye hakkında didi re's-i devâ

1571. Hastaya balık ile süt yedirir(!)[161] Her başı ağrıyana Hıta miski[162] koklatır(!)

1572. Öksürüğe çare diye buz verir(!) Sıcak mizaca incir yedirir(!)

1573. Hummalıya bal yedirir(!) Göz hastalıklarına soğan suyu akıtır(!)

1574. Zamanımızın doktorları bu hâle gelmişlerdir. Birçoğu vücudun yapısından bile habersizdirler.

1575. Gerekmedikçe hiç boşuna vücudunu yorma da bedenini deneme tahtası yapma.

1576. Gerektiği zaman da hiç geciktirmeden usta bir hekimin söyledikleri doğrultusunda çaresine bak.

1577. Üstadını bulduğunda derdinin çaresini ara. Kabiliyetinin derecesini bir tart.

1578. Sancıların olmaması için sana Peygamberimiz'in gösterdiği doktorluk kâfi. Zira Peygamberimiz Muhammed Mustafa'nın hekimliği ilgilendiren tavsiyeleri şifalı bir tıptır.[163]

1579. Peygamber mide için "hastalıkların evi", perhiz için de "çarelerin başı"dır dedi.

---

162 Halk, hâlen balık ile süt veya süt mamullerini birlikte yemez. Balık bayat olmadığı müddetçe bu tedbir saçmadır.

Misk, Hıta denilen Doğu Türkistan'da elde edilir. Bu bölgede misk keçisi yahut misk ahusu denilen yabanî hayvanlar yaşar. Büyük vahalarda bulunan bu hayvanların göbeklerinde bir ur oluşur. Bu ur onları devamlı rahatsız eder. Misk avcıları bu hayvanların gelip sürtünerek urlarını düşürmeleri için bazı yerlere kazıklar çakarlar. Miskin hammaddesi bu göbek urlarıdır. Misk keçisi uru düşürünce rahatlar. Yere düşen urun kokusu da kilometrelerce uzaktan duyulabilirmiş. Avcıların topladıkları bu urlar işlenerek misk hâlinde kullanıma arz edilir.

163 *Tıbb-ı Nebevî* isimli tıp kitapları vardır. Bu kitaplar Peygamberimiz'in hadislerı doğrultusunda tıbbî öğütler verirler ve şifalar gösterirler. Miralay Hüseyin Bey ve Fahri Bey'in bu konuda yazılmış eserleri meşhurdur.

1580. Eyle bu kâideyi pîş-nihâd
İtme zinhâr bu mikdârı ziyâd

1581. Eyle perhîzi muhâfız bedene
Girmesün hasm-ı maraz kasr-ı tene

1582. Fasl-ı nîsândaki fasd u lînet
Oldı müstecvib-i hıfz-ı sıhhat

1583. Çâr-şenbihde gerek şurb-ı devâ
Ameli mu'tedil olsun ammâ

1584. Fasda se-şenbihdür ey rûh-ı revân
Elli dirhem kadar itsün cereyân

1585. Hukne-i leyyinenün nef'i kesîr
İlel-i mi'deyi def'a iksîr

1586. Bunlarun itme verâsına nazar
Şerbet-i hârdan hem eyle hazer

1587. Hak seni itmeye muhtâc-ı hekîm
Tûl-i ömr ile vire tab'-ı selîm

1580. Bu kuralı daima göz önünde bulundur ve sakın bunların derecesini arttırma.

1581. Perhizi, vücuduna bir muhafız yap ki vücut sarayına hastalık düşmanı girmesin,

1582. Bahar mevsiminde (Nisan'da) kan aldırmak ve yumuşatıcı lağman yaptırmak sağlığın korunması için birebirdir.

1583. Müshili dört gün kullanmak gerekir lâkin dozunu kaçırmamalıdır.[164]

1584. Ey sevgili yavrum! Hacamat[165] yaptırmak ise üç gün olmalıdır. Lâkin onun da elli gram kadar akması iyidir.

1585. Yumuşatıcı lağman yapmanın birçok faydaları yanında o, mide rahatsızlıklarının da biricik şifasıdır.

1586. Bu söylenilenlerden başkasına bakma hiç. Sıcak şurup içmekten de kaçın (sıcak şerbet ishal yapar).

1587. Allah seni doktora muhtaç etmesin, uzun ömürler ile doğru bir yaratılış versin!

---

164 Bu beyitte geçen çâr-şenbih tamlaması bugün bizim "çarşamba" dediğimiz, haftanın dördüncü günüdür. Lâkin beyitte, müshilin çarşamba günleri alınması anlatılmaktaysa da sorduğumuz bazı doktorlar buna bir çözüm getiremediler.

165 Yine se-şenbe tamlaması, haftanın üçüncü günü olan "salı"nın adıdır. Sorduğumuz bazı doktorlar buna da bir açıklık ve anlam veremediler.

Mebhas-i lâzıme-i hayr-duâ

1588. Li'llehi'l-hamd tamâm oldı sühan
Açalum ed'ıye-i hayra dehen

1589. Hazret-i Hak seni ma'mûr itsün
Gussadan hâtırını dûr itsün

1590. Olasın izzet ile berhurdâr
İdesin ömr-i tabîîye güzâr

1591. Hayr ide hazret-i Hak encâmun
İ'tidâl üzre geçe eyyâmun

1592. Virsün Allah sana ömr-i dırâz
Olasın ilm ü amelde mümtâz

1593. Olasın kâim-i mihrâb-ı salâh
Bulasın mertebe-i fevz ü felâh

1594. Olmayup Hakk'a vü halka magdûb
Seni Allah ide mahbûb-ı kulûb

1595. Meslegün ola rüsûm u âdâb
Halk senden ideler şerm ü hicâb

1596. Âsitânun ola me'vâ-yı sürûr
Hânedânun ola meştâ-yı huzûr

1597. Cem' olup hâneye hayr u bereket
Girmeye kîsene mâl u rüşvet

1598. Lokma-i zehr-i ribâ yimeyesin
Ne güzel bâd-ı hevâ yimeyesin

1599. Leşker-i avn meded-kârun ola
Sâni'-i kevn nigeh-dârun ola

1600. Olasın dagdagadan âzâde
Ola her istedigün âmâde

Hayır duanın gerekliliği bahsi

1588. Allah'a çok şükür söyleyeceklerim tamamlandı. Şimdi de ağzımızı hayır yakarışları için açalım.

1589. Hazreti Allah seni her bakımdan mamur etsin ve gönlünü kederden uzak eylesin.

1590. Yücelikle mesut olasın ve tabiî bir ömre doğru gidesin.

1591. Allah sonunu hayır getirsin ve günlerin daima yumuşaklıkla geçsin.

1592. Allah sana uzun ömürler versin de ilim ve ibadette seçkin biri olasın.

1593. Dine bağlılık mihrabında dâimî durasın da kurtuluş ve üstünlük mertebesi bulasın.

1594. Allah'ı ve halkı kendine kızdırma ki Allah da seni, kalplerin sevgilisi yapsın.

1595. Usul ve edep, mesleğin olsun ki bu yüzden halk senden utansın, çekinsin.

1596. Evin, sevincin sığınak yeri olsun. Soyun ve ailen, huzur kışlağında bulunsun.

1597. Hayır ve bereket (bolluk) evine toplansın. Kesene rüşvet malı girmesin.

1598. Faiz zehirinin lokmasını yemeyesin. Bedavadan gelen yememen de ne güzel.

1599. Yardım ordusu, imdadına yetişir olsun. Kâinatın yaratıcısı olan Allah, koruyucun olsun.

1600. Karışıklıktan kurtulasın ve her istediğin, anında hazır olsun.

1601. Rızk içün çekmeyesin renc ü taab
Ni'metün olmaya muhtâc-ı taleb

1602. İrişe ni'met-i Hak bî-zahmet
Hâsidün görmeye gerd-i râhat

1603. Bulasın ni'meti bî-sa'y ü amel
Göresin râhatı bî-ceng ü cedel

1604. İhtiyâc eylemesün destüni pest
Bahş idüp sen olasın bâlâ-dest

1605. Dehenün hâhişe bâz itmeyesin
Tanrı'dan gayra niyâz itmeyesin

1606. Keşf-i hâl itmeyesin bî-derde
İlticâ itmeyesin nâmerde

1607. Her neye itse ta'alluk nazarun
Ola âsânlıgıla mâ-hazarun

1608. Gayrun olsa ne kadar eşyâsı
Buluna sende anun a'lâsı

1609. Yaş ile çeşmi pür-eşk itmeyesin
Kimsenün hâline reşk itmeyesin

1610. Kalbüne bulmaga medhal evhâm
Gözlerün görmeye gird-i âlâm

1611. Düşme ol mihnete kim âh idesin
Görme ol hâlüne ikrâh idesin

1612. Kimseden çekmeyesin haşyet ü bîm
Dest-gîrün ola Settâr-ı Kerîm

1613. Hâtırun olmaya pâmâl-i melâl
İrmeye devletüne dest-i zevâl

1614. Hîç hamyâze-i gam çekmeyesin
Ömrün oldukça sitem çekmeyesin

1601. Rızık için sıkıntı ve meşakkat çekmeyesin. Sana takdir olunan nimetin, istemeye muhtaç olmasın (kendiliğinden gelip seni bulsun.)

1602. Allah'ın nimeti sana zahmetsizce erişsin. Sana haset edenler rahat yüzü görmesin.

1603. Nimeti, çalışıp çabalamadan bulasın. Rahatı, savaşsız ve çekişmesiz göresin.

1604. İhtiyaç, elini aşağıya indirmesin (dilendirmesin). Allah sana bağışlasın da yüksek elli (ihtiyaç giderici) olasın.

1605. İstemek için ağzını açmayasın. Allah'tan başkasına yalvarmayasın.

1606. Derdi bilmeyenlere hâlini açmayasın. Namerde de sığınmayasın.

1607. Gözün her neye takılırsa kolayca, senin için hazır olsun.

1608. Başkalarının ne kadar eşyası olursa, inşallah sende onun en iyisinden bulunsun.

1609. Gözünü yaşlarla doldurmayasın. Kimsenin durumunu kıskanmayasın.

1610. Kuruntular, kalbine girmek için geçit bulmasın. Gözlerin, elem tozu görmesin.

1611. Sonunda ah edeceğin bir sıkıntıya düşmeyesin. Tiksineceğin bir hâlini görmeyesin.

1612. Kimseden korku ve tehlike çekmeyesin. Ayıpları örten Allah elinden tutsun.

1613. Gönlün, üzüntülerin ayakları altında kalmasın. İkbaline ve iyi hâline, yok olma eli erişmesin.

1614. Hiç uzun sıkıntılar çekmeyesin, ömrün oldukça sitem çekmeyesin.

1615. *Senge meyl eyler isen gevher ola*
Topraga el uzadırsan zer ola

1616. *Feth olup mahzen-i genci gaybun*
Nakdden olmaya hâlî ceybün

1617. *Olmaya masdar-ı hâhiş dehenün*
Göstere nâz-ı meâlin sühanün

1618. *Mâldan olmaya hâlî bucagun*
Nârdan olmaya hâlî ocagun

1619. *Lûtfdan gayriye dest açmayasın*
Halka lûtf eylemeden kaçmayasın

1620. *Lîk olsun sühan-ârâ-yı kerem*
Dehenün mâşıta-i lâfz-ı niam

1621. *Çok ola mâlun ile evlâdun*
Arta evlâdun ile îrâdun

1622. *Mazhar-ı mevhibe-i Hakk olasın*
Eyü evlâda muvaffak olasın

1623. *Görme derd-i ser ü çeşm ü dendân*
Olma muhtâc-ı hekîm-i devrân

1624. *Hil'at-i izzet ola dûşunda*
Şâhid-i âfiyet âgûşunda

1625. *Zîr-i rânunda ola tevsen-i kâm*
Olasın nâil-i gül-geşt-i merâm

1626. *Varasın seyr-i gül ü yâsemene*
Bâgdan bâga çemenden çemene

1627. *Mülk-i gülzârun ola bad-ı nesîm*
Vakf-ı evkâfun ola nâz u naîm

1615. Taşa meyledecek olsan gevher olsun. Toprağa el uzatsan altın olsun.

1616. Gaybın hazineleri açılsın da cebin para yönünden boş olmasın.

1617. Ağzın, isteklerinin kaynağı olmasın, ve sözündeki nazı aksettirsin.

1618. Bucağın malca kısır olmasın. Ocağın ateşçe boş olmasın.

1619. Sana lütfedilenden başka hiçbir şeye el açmayasın. Sen de halka lütfetmekten geri durmayasın.

1620. Lâkin dudakların, keremin söz güzelleştiricisi ve nimet s gelin süsleyicisi olsun.

1621. Malın ile evlâdın çok olsun ve çocuklarınla atbaşı olarak gelirin de artsın.

1622. Allah'ın ihsanına ulaşasın. İyi evlât yetiştirmeye muvaffak olasın.

1623. Baş, göz ve diş ağrısı çekip de zamanın doktorlarına muhtaç olmayasın.

1624. Sırtında ululuk kaftanı bulunsun. Afiyet sevgilisi de kucağında olsun.

1625. İsteğinin atı daima senin uyluğunun altında bulunsun ki meramının gül bahçesini gezinmeye nail olasın.

1626. Bahçeden bahçeye, kırdan kıra gül ve yasemen seyrine çıkasın.

1627. Rüzgârın estiği her yer sana gül bahçesi olsun. Nazlılık ve bolluk senin vakıflarının vakıfı olsun.

1628. *Olmaya bâg-ı dilün pejmürde*
Kimseden olmayasın âzürde

1629. *Hâtır-ı hasmunı vîrân ide Hak*
Cümle müşkillerün âsân ide Hak

1630. *Düşmenün var ise pâmâlün ola*
Halk pervâne-i ikbalün ola

1631. *Kimseden görmeyesin çîn-i cebîn*
N'oldugın bilmeyesin âh u enîn

1632. *Düşmenün handeye hasret-keş ola*
Sînesi pâzede-i âteş ola

1633. *Virmeyüp mühr-i temessük deyne*
Belki hiç girmeyesin mâbeyne

1634. *Kimsenün olmaya sende hakkı*
Görmeye tahta-i bâbun dakkı

1635. *Hasm ile mahkemeye gitmeyesin*
"Emr Şer'un" sözin işitmeyesin

1636. *Mâl u mülkünde zarar çekmeyesin*
Sahn-ı âlemde keder çekmeyesin

1637. *Dâimâ safh-ı cemîl işleyesin*
Halka sen hakkunı bagışlayasın

1638. *Da'vete gitmeyesin bî-izzet*
Hâneden çıkmayasın bî-ragbet

1639. *Dâimâ hurrem ü handân olasın*
Câme-pûş-ı ser ü sâmân olasın

1640. *Her şebân-geh yakasın şem'-i asel*
Girmeye meclisüne derd-i kesel

1628. Gönül bağın bozulmasın, kimse seni incitmesin.

1629. Allah senin düşmanının gönlünü viran etsin. Bütün güçlüklerini de kolaylaştırsın.

1630. Düşmanın varsa ayaklar altında sürünsün. Halk senin ikbalinin etrafında pervane olsun.

1631. Kimseden kırışık alın (asık surat) görmeyesin. Ah vah etmenin ne olduğunu öğrenmeyesin.

1632. Düşmanların gülmeye hasret kalsın. Sineleri ateşler içinde olsun.

1633. İnşallah, borcuna asla mühürlü senet vermezsin. Hele mabeyne (müracaat mevkiine) hiç yolun uğramasın.

1634. Kimsenin sende hakkı kalmasın. Kapı tahtan bu yüzden tıklatılmasın.

1635. Düşman olup kimseyle mahkemeye gitmeyesin. Mahkemede "Kanunlar böyle emrediyor!" sözünü asla işitmeyesin.

1636. Mal ve mülkün zarara uğramasın. Dünya yuvarlağında kederlenmeyesin.

1637. Düşmanını güzellikle daima affedesin ve kendi hakkını bile halka bağışlayasın.

1638. Ulu kişiler tarafından çağrılmayınca davete gitmeyesin; mecbur kalmayınca evinden çıkmayasın.

1639. Daima sevinçli ve güler hâlde olasın. Malının ve başının elbisesine bürünesin (kendi kendine yetesin).

1640. Her gece bal mumuyla[166] aydınlanasın. Meclisine tembellik derdi girmesin.

166 Eskiden aydınlatmada mum yanında bal mumu da kullanılırdı. Hatta bal mumu daha fazla ışık verdiğinden bir lüks idi.

1641. *Dest-beste turalar huddâmun*
Iyş u işretle geçe eyyâmun

1642. *Yapdırup tâze-be-tâze câme*
Köhne geydürmeyesin huddâme

1643. *Pây-mâl-i sükelâ olmayasın*
Ta'ne-gâh-ı ukalâ olmayasın

1644. *Bulmaya kimse mecâl ta'ne sana*
Dimeye kimse bu düşmezdi sana

1645. *Eylesün gûşunı gül harf-i tarab*
Gûşun olsun sebeb-i hande-i leb

1646. *Her şebün kadr ola her rûzun îd*
Göresin devlet ile ömr-i mezîd

1647. *Çün Ebü'l-hayr konuldı nâmun*
Hayr ide Hazret-i Hakk encâmun

1641. Hizmetçilerin karşında elpençe duralar. Günlerin de zevk ve eğlence içinde geçsin.

1642. Kendine yeni yeni elbiseler diktirip hizmetçilerine eski şeyler giydirmeyesin.

1643. Can sıkıntısı altında ezilmeyesin. Akıllı kişilerin seni ayıplayacakları bir duruma düşmeyesin.

1644. Kimse seni ayıplamak için güç bulmasın. Kimse sana "Bunu yapmaman gerekirdi!" demesin.

1645. Kulağını sevinçlilik sözleri güle çevirsin.[167] Duydukların da dudaklarının gülmesi için bir sebep olsun.

1646. Her gecen Kadir, her günün bayram olsun.[168] Saadetle uzun ömürler süresin.

1647. Madem ki adın Ebü'l-hayr[169] konuldu, ey oğulcuğum! Öyleyse Allah da sonunu hayır getirsin!

167 Divan edebiyatında kulak, kıvrımları ve şekil itibariyle güle benzetilirdi.

168 Kadir gecesi için bkz. Not: 144.

169 Nâbî'nin bu eserini ithaf ettiği oğlunun adı Ebü'l-hayr Mehmet'tir. Şair bu sebeple oğlunun ismini anıyor.

54565

Klasik edebiyatımızın önde gelen temsil[illegible]
Nâbî'nin bu değerli eseri, 1857'de Paris'te Türkçe aslı ve Fransızca tercümesiyle birlikte, Pavet de Courteille tarafından yayınlanmıştı. Milletlerin kültürü, klasik eserlere verilen değer nispetinde yaşar ve yücelir. *Hayriyye*, hikmet şairi Nâbî'nin en tanınmış eseridir. Halep'te iken oğlu Ebü'l Hayr adına telif ettiği bu mesnevî için bir görgü, öğüt ve ahlâk kitabıdır denilebilir. Bu bakımdan edebiyatımızın, sahasındaki en sevilen ve yararlanılan klasik eseridir.

A.P. 12.00

1 080000 54565

ISBN 975-8910-34-7
9 789758 950348

kapı